

T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

ÜNYE'YE TÜRK YERLEŞİMİNİN TARİHİ GELİŞİMİ

Yüksek Lisans Tezi

Rukiye SATAN SÖNMEZ

Danışman
Prof. Dr. İbrahim TELLİOĞLU

SAMSUN

2021

TEZ KABUL VE ONAYI

Rukiye SATAN SÖNMEZ tarafından, Prof. Dr. İbrahim TELLİOĞLU danışmanlığında hazırlanan “Ünye’ye Türk Yerleşimin Tarihi Gelişimi” başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından 21.06.2021 tarihinde yapılan sınav sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Unvanı, Adı/Soyadı

Üniversitesi

Ana Bilim Dalı

İmza

Sonuç

Başkan Prof. Dr. İbrahim TELLİOĞLU	☐	Kabul
Ondokuz Mayıs Üniversitesi Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı	☐	Ret
Üye Doç. Dr. Ahmet TOKSOY	☐	Kabul
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı	☐	Ret
Üye Dr. Öğretim Üyesi İlkay ERKEN	☐	Kabul
Ondokuz Mayıs Üniversitesi Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı	☐	Ret

---

Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen ve yukarıda adları yazılı jüri üyeleri tarafından uygun görülmüştür.

ONAY

... / ... / ...

Prof. Dr. Ali BOLAT

Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Hazırladığım yüksek lisans tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin Kaynaklar'da gösterilenlerden oluştuğunu, her unsurun enstitü yazım kılavuzuna uygun yazıldığını ve TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği'nin 3. bölüm 9. maddesinde belirtilen durumlara aykırı davranılmadığını taahhüt ve beyan ederim.

İmza

31/05 /2021

Rukiye SATAN SÖNMEZ

TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI

Tez Başlığı: Ünye'ye Türk Yerleşiminin Tarihi Gelişimi

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışması için şahsım tarafından 27.05.2021 tarihinde intihal tespit programından alınmış olan özgünlük raporu sonucunda;

Benzerlik oranı : % 21

Tek kaynak oranı : % 1 çıkmıştır.

İmza

31 /05/ 2021

Prof. Dr. İbrahim TELLİOĞLU

ÖZET

ÜNNE'YE TÜRK YERLEŞİMİNİN TARİHİ GELİŞİMİ

Rukiye SATAN SÖNMEZ

Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi, Mayıs/2021

Danışman: Prof. Dr. İbrahim TELLİOĞLU

Ünye günümüzde Ordu'nun ilçeleri arasında yer alır. Tarih boyunca pek çok medeniyete ve topluluğa ev sahipliği yapmış bir yerdir. Bu topluluklardan birisi de Türklerdir. Yaptığımız yüksek lisans tez çalışmasının amacı, Ünye'ye tarih öncesi çağlardan itibaren yerleşen topluluklar içerisinde Türklerin yerini ortaya koyabilmektir. Bu tez vasıtasıyla Ünye'deki Türk varlığının tarihi derinliğini kronolojik olarak değerlendirmeye çalıştık. Böylece yaygın tarih görüşünde bölgeye Türk iskânını Selçuklulardan ya da Osmanlılardan başlatan anlayışın gerçekliği sorgulanacaktır. Tezimizin içeriğinin belirlenmesinde Ünye ve çevresiyle alakalı yazılı kaynaklar, arkeolojik malzemeler ve bölge tarihi üzerine yazılmış araştırma eserleri kullanılmıştır. Ünye'de tarih devrinde bahsi geçen bilinen ilk topluluk Gaşkalardır. Onların ardından Kimmer ve İskitler bölgeye yerleşmiştir. Bu iki topluluğun Orta Asya ve Türklükle bağlantıları bölgedeki Türk yerleşiminin tarihi açısından dönüm noktasıdır. Böylece MÖ. 8. yüzyıldan itibaren Ünye'ye Türk yerleşimi başlatılabilir. Haliyle yaygın tarih görüşünün de çok fazla temeli olmadığı anlaşılır. Anadolu'nun fethi ile beraber başlayan yoğun Türk göçü ile Ünye'ye Türk yerleşimi yeniden başlamıştır. Bu yeni dönemle birlikte sırasıyla Danışmendliler, Türkiye Selçukluları, Canik Beylikleri ve Osmanlı Devleti Ünye'ye hâkim olmuştur. Osmanlı yönetiminin son dönemlerinde gerçekleşen göç hareketleri, Ünye ve çevresinin günümüz ulaşan nüfus yapısını ortaya çıkarmıştır.

Çalışmamız giriş bölümüyle beraber dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde incelediğimiz kaynakların tanıtımı yapılmış, verdikleri bilgiler değerlendirilerek kentin tarih öncesi çağlardan itibaren Osmanlı Devletinin son dönemine kadar kısaca tanımı yapılmıştır. Birinci bölüm içerisinde ilk Türk yerleşimi dönemi anlatılmaya çalışılmıştır. Burada Ünye'nin tarih öncesi dönemdeki yerleşimcileri, ilk ahali ve bu dönemde Türklerin bölgeye gelmesi anlatılmıştır. İkinci bölümde ise Anadolu'nun fethinden Moğol istilasının sonlarına kadar bölgeye hâkim olan Türk beylik ve devletlerinin Ünye'deki hâkimiyetleri değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde Moğollardan sonra bölgede ortaya çıkan beylikler ve Osmanlı Devleti'nin Ünye'ye hâkim olması anlatılmıştır.

Araştırmamızda elde ettiğimiz veriler sonucunda Ünye'ye Türk yerleşiminin tarihi derinliğinin MÖ. 8 yüzyıldan başlatılması ve bölgeye yerleşen Türklerin kronolojik olarak konması mevcut algıyı değiştirme bakımından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Karadeniz bölgesi, Ünye, tarih, Türk, yerleşim.

ABSTRACT

THE HISTORICAL DEVELOPMENT OF TURKISH SETTLEMENT IN UNYE

Rukiye SATAN SONMEZ

Ondokuz Mayıs University

Institute of Graduate Studies

Department of History

Master Thesis, May/2021

Supervisor: Prof. Dr. İbrahim TELLIOGLU

Unye is among the districts of Ordu today. It is a place that has hosted many civilizations and communities throughout history. One of these communities are Turks. The aim of our master's thesis is to reveal the place of Turks in the communities that settled in Unye since prehistoric times. Through this thesis, we tried to evaluate the historical depth of the Turkish presence in Unye chronologically. Thus, the reality of the understanding that started the Turkish settlement in the region from the Seljuks or Ottomans in the widespread view of history will be questioned. In determining the content of our thesis, written sources related to Unye and its surroundings, archaeological materials and research works written on the history of the region were used. Gashka is the first known group to be mentioned in Unye in the period of history. After them, Cimmerians and Scythians settled in the region. The connections of these two communities with Central Asia and Turkishness are a turning point for the history of Turkish settlement in the region. Thus BC. Turkish settlement can be started in Unye from the 8th century. Consequently, it is understood that the common view of history does not have much basis. With the intense Turkish immigration that started with the conquest of Anatolia, Turkish settlement in Unye started again. With this new period, the Danishmends, Turkey Seljuks, Canik Principalities and the Ottoman Empire dominated Unye, respectively. The immigration movements that took place in the last periods of the Ottoman administration revealed the present population structure of Unye and its surroundings.

Our study consists of four chapters including the introduction. In the introduction, the sources we examined were introduced, and the information they provided was evaluated and a brief description of the city was made from prehistoric times to the last period of the Ottoman Empire. In the first chapter, the first Turkish settlement period is tried to be explained. Here, Unye's settlers in the prehistoric period, its first inhabitants and the arrival of the Turks in the region in this period are described. In the second part, the dominance of the Turkish principalities and states in

Unye from the conquest of Anatolia to the end of the Mongol invasion was evaluated. In the third chapter, the principalities that emerged in the region after the Mongols and the domination of Unye by the Ottoman State are explained.

As a result of the data we obtained in our research, the historical depth of the Turkish settlement in Unye. It is important to start from the 8th century and to put the Turks who settled in the region chronologically in terms of changing the current perception.

Keywords: Black Sea region, Unye, history, Turk, settlement.

ÖNSÖZ

Karadeniz tarihi araştırmaları 19. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren yoğunluk kazanmaya başlamıştır. Günümüze kadar artarak süregelen bu çalışmalar neticesinde bölge tarihinin pek çok meselesi aydınlığa kavuşturulmuş durumdadır.

Ünye, günümüzde Ordu'nun en önemli ilçelerinden birisidir. Tarihi bakımdan bölgenin en önemli yerleşim yerlerinden birisidir. İlk Çağdan itibaren pek çok topluluğa ev sahipliği yapmıştır. Bu toplumlardan bazılarının izleri günümüze kadar bölgedeki varlığını sürdürse de bir kısmının kalıntıları ancak müzelerde bulunabilmektedir.

Tarih boyunca Ünye'ye yerleşen topluluklardan birisi de Türklerdir. Günümüze kadar yapılan araştırmaların pek çoğunda bölgedeki Türk varlığı Selçuklular zamanında başlatılmaktadır. Canik beylikleri, Osmanlılar ve Türkiye Cumhuriyeti dönemleriyle birlikte de bu süreç tamamlanmış olarak gösterilmektedir. Ancak son yıllarda elde edilen bilgi ve belgeler bu tarih anlayışının eksik olduğunu ortaya koymaktadır. İlk Çağda bölgeye yerleşen topluluklar içerisinde Türklerin de yer aldığı pek çok tarihi kaynaktan ve arkeolojik buluntudan anlaşılmaktadır.

Günümüze kadar Ünye tarihi ile ilgili olarak yapılan araştırmalarda bölge tarihinin pek çok meselesine temas edilmiştir. Ancak bölgeye Türk yerleşimi kronolojik bir bütünlük içerisinde ele alınmamıştır. Biz bu tez çalışmamızla Ünye'ye Türk yerleşimi hakkında bir değerlendirme yaparak konunun tarihi gelişimini ortaya koymaya çalıştık. Tezimizin konusunun belirlenmesinden sonuçlanmasına kadar yardımlarını esirgemeyen danışmanım Prof. Dr. İbrahim TELLİOğLU'na teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca çalışmalarım sırasında her türlü desteğini esirgemeyen aileme şükran borçluyum.

31.05.2021

Rukiye SATAN SÖNMEZ

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
SİMGELERVE KISALTMALAR	ix
1. GİRİŞ	1
2. ÜNYE’NİN İSKÂNA AÇILMASI VE İLK TÜRK YERLEŞİMİ	6
2.1. Ünye’nin İskâna Açılması	8
2.2. Ünye’ye Yerleşen İlk Türkler	10
2.2.1. Kimmerler	10
2.2.2. İskitler	12
2.3. Kolonizasyon Dönemi	14
2.4. Perslerden Roma Hâkimiyeti Sonlarına Kadar Ünye.....	19
3. ANADOLU’NUN FETHİ DÖNEMİNDE ÜNYE	22
3.1. Büyük Selçuklu Devleti Dönemi	22
3.2. Danişmendliler Dönemi	25
3.3. Türkiye Selçukluları Dönemi.....	28
4. CANİK BEYLİKLERİNDEN CUMHURİYETE ÜNYE’DE TÜRKLER	35
4.1. Çepnilerin Ordu’yu Ele Geçirmesi	35
4.2. Taceddinoğlu Beyliği’nin Ünye’ye Hâkim Olması	39
4.3. Hacı Emiroğlu Beyliği’nin Ünye’ye Hâkim Olması.....	41
4.4. Osmanlı Hâkimiyetinde Ünye.....	43
SONUÇ	53
KAYNAKÇA	56
ÖZGEÇMİŞ	64

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bk. : Bakınız.

C. : Cilt.

çev. : Çeviren

ed. : Editör

haz. : Hazırlayan.

MÖ : Milattan Önce.

nşr. : Neşreden

S. : Sayı.

s. : Sayfa.

ss. : Sayfadan sayfaya.

1. GİRİŞ

Tezimizin konusu olan Ünye'ye Türk Yerleşimi, bu başlıkla meselenin ilk kez ele alındığı bir çalışmadır. Tezimizin coğrafi sınırı olan Ünye, Karadeniz kıyı şehirleri içerisinde eski çağdan itibaren en çok bilinen şehirlerden birisidir. Tarih boyunca pek çok topluluğa ve kültüre ev sahipliği yapan Ünye'yi yurt tutan topluluklardan birisi de Türklerdir. Arkeolojik buluntulardan tarih öncesi devirden itibaren yerleşime açıldığı bilinen Ünye ve çevresinde tarih kaynaklarında adı geçen ilk topluluk Gaşkalar'dır. M.Ö. 16.yüzyılın ortalarında bölgede var oldukları bilinmektedir. Gaşkaların bölgedeki izlerinin silinmesinin ardından Ünye çevresi Orta Asya'dan gelen göçebe toplulukların hâkimiyetinde kalmıştır. Bunlar Kimmerler ve İskitlerdir. MÖ 8. yüzyılda başlayan Kimmer yerleşmesini kısa süre sonra bölgeye gelen İskit yerleşmesi takip edecektir. İskit hâkimiyeti sırasında Miletoslu koloniciler Karadeniz kıyısında ticaret merkezleri kurmaya başlayacaklardır. Böylece Ünye'nin önemi de artmaya başlayacaktır. Makedonyalıların, Mihridates hanedanının, Roma İmparatorluğunun ve Bizans İmparatorluğunun hâkimiyetinde kalan bölge 1071 Malazgirt zaferi sonrasında Anadolu'nun fethi ile Türklerin yerleştiği bir yer haline gelmiştir. Dânişmendliler, Anadolu'nun bir Türk yurdu haline getirilmesi sürecinde ortaya çıkan erken dönem Türk beyliklerinden birisi olup, Danişmend Gazi ile başlayan Danişmendli akın ve fetihleri Ünye ve Canik havalisinde insanların hafızasında kalıcı biçimde yer etmiştir. Osmanlı dönemi 1461 Trabzon'un fethi ile bölge Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. Bu çalışmamızda Ünye'nin tarihi devirlere taksimi ve Türk varlığının başlangıcı ne zaman ile başladığı sorusuna yanıt arayacağız. Böylece Ünye'deki Türk yerleşiminin tarihi derinliğini ortaya koyarak Ünye tarihinde Türklerin yerini vurgulamaya çalışacağız.

Tezimizdeki amaçlarımız içerisinde bulunan Türk yerleşiminin tarihi derinliği bölge açısından önemlidir. Çünkü 1944-45 yıllarında başlayan arkeolojik çalışmalarla Ünye ve çevresinin eski çağdaki durumu ortaya çıkarılmaya başlanmıştır. Bölgede alt paleolitik dönemden itibaren insan izlerine rastlandığı ortaya çıktı. Bununla birlikte Ünye'nin tarihini kolonicilerle birlikte başlatan tarih görüşü hayli baskındır. Oysa gerçek böyle değildir. Kolonicilerden önce Gaşkalar, Kimmerler ve İskitler bölgeye yerleşmiştir. Yine Ünye'deki Türk varlığını Canik beylikleri hatta Osmanlılar dönemiyle birlikte başlatan çalışmalar çoğunluktadır. Oysa bölgeye Türk yerleşiminin tarihi derinliği İlk çağa dayanır. Elde edilen buluntulardan ve tarihi kayıtlardan bölgedeki Türk varlığını Kimmerlerle birlikte başlatmak tarihi gerçeklere daha uygun

üşmektedir. Onların ardından da İskitler bölgeye gelmiştir. Bölgenin adının duyulmasında çok etkili olan madenci Khalyblerin İskitlerin devamı bir topluluk olduğu ihtimali güçlüdür. Koloniciler bunlardan sonra bölgeye gelmiştir. Onun için bölgedeki Türk varlığının başlangıcını tespit etmek çok önemlidir. Yine Malazgirt Savaşından sonra başlayan göç sırasında Oğuz grupları Ünye'yi almak için çeşitli teşebbüslerde bulunmuşlardı. Canik beylikleri zamanında Taceddinoğulları Ünye'yi ele geçirerek bölgedeki Türk hâkimiyetini yeniden başlatacaklardır. Yani Osmanlı dönemi başladığında bölge zaten Türk hâkimiyetindeydi. İskitlerden Cumhuriyet dönemine kadar bölgeye yerleşen Türkler bir bütün olarak ele alındığında bölge tarihiyle ilgili olarak özgün bir çalışma ortaya çıkacaktır.

Ünye tarihi ile ilgili olarak yapılan çalışmalar daha çok Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerini içerir. 1940'lı yıllarda başlayan arkeolojik çalışmalar da geliştirilemedi ve o haliyle kaldı. Haliyle bölge tarihinin karanlıkta kalan kısımlarını aydınlatma ihtiyacı daha da önem kazandı. Ordu ve çevresinde çeşitli vesilelerle ele geçen arkeolojik buluntular mevcut bilgileri değiştirdi. Mesela yol açma çalışmaları sırasında Pelitli'de bulunan ve MÖ 1000'li yıllara ait olduğu düşünülen İskit balbalı, Mesudiye'de bulunan runik harfli kaya yazıtları gibi buluntular bölgenin eski çağının yeniden yazılması ihtiyacını ortaya çıkardı. Aynı şekilde eski çağ kaynaklarında Ünye adından sıkça bahsedilen bir yer olmasına rağmen bu dönemde bölgeyle ilgili bilgilerin derlendiği bir çalışma da yapılmadı. Hal böyle olunca biz de Genel Türk Tarihi disiplini içerisinde bu zamana kadar üzerinde durulmamış bir konuyu ele alarak Ünye'ye Türk yerleşiminin ne zamandan itibaren başladığını, günümüze kadar hangi evrelerden geçtiğini ortaya koyarak bu konudaki boşluğu doldurmaya çalışacağız. Bu sadece bir siyasi tarih çalışması değildir. Ünye'nin uygarlık tarihinde rolü olan milletler içerisinde Türklerin yerinin ne olduğu da ortaya konmaya çalışılacaktır.

* * * * *

Tezimizin kaynakları içerisinde bölgenin Eski Çağı hakkında bilgi veren kaynaklar ilk başta yer alır. M.Ö. 484-425 yılları arasında yaşamış olan Herodotus'un Tarih isimli eseri¹ Ünye'deki Kimmer ve İskit varlığı hakkında önemli bir kaynaktır. M.Ö. 64-M.S. 19 yılları arasında yaşayan Amasyalı coğrafyacı Strabon'un Coğrafya

---

¹ Herodotos, *Herodot Tarihi*, nşr. Müntekim Ökmen, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul 1991.

isimli eseri de² İlk Çağda bölgenin tarihini aydınlatan diğer bir çalışmadır. Ünye'nin en eski halkları ile ilgili olarak Ksenophon'un yazdığı eser bu seriyi tamamlayıcı niteliktedir. M.Ö. 430-350 yılları arasında yaşayan Atinalı tarihçi ve yazar Ksenophon'un içinde bulunduğu ordu, M.Ö. 401 yılında Pers tahtında hak iddia eden Kyros'a yardım için Babil yakınlarına kadar gelmişti. Ancak yapılan savaşta mağlup olan Yunanlılar, Doğu Anadolu ve Karadeniz bölgesi üzerinden ülkelerine dönerken yöredeki şehirleri de görmüşlerdi. Bu sırada Ksenophon'un tuttuğu notlar³ İlk Çağda bölgenin etnik yapısı hakkında çok önemli bilgiler içerir.

Orta Çağ'da Orta ve Doğu Karadeniz bölgesine yerleşen Türkler hakkında en önemli kaynak şüphesiz Panaretos Kroniği'dir. Kral III. Aleksios döneminde saray tarihçisi olan Michael Panaretos, yaşadıkları ve daha önce gerçekleşen olaylar hakkında okudukları ile bir eser hazırlamıştır.⁴ Trabzon Rum Devleti'nin çevresindeki Türk beylik ve devletleriyle ilişkilerini ayrıntılı bir şekilde takip edebileceğimiz bu eser 1297'den itibaren Ünye'den doğuya doğru genişlemeye başlayan Türkmenler hakkında bilgi edinmemizi sağlar. Trabzon Rumlarının Hacı Emiroğlu ve Taceddinoğlu beylerine kız vererek sınırlarını güven altına almaya çalışması da Panaretos'tan takip edilebilir.

13. yüzyıl başlarında Karadeniz bölgesi çok büyük bir değişim yaşamış ve Komnenos ailesi, 1204'te sahil şeridini batıda Ereğli'ye kadar ele geçirmişti. Bu devirde Ünye ve çevresinde gerçekleşen olaylarla ilgili olarak Bizans tarihçisi Niketas Khoniates'in yazdıkları büyük önem taşımaktadır. 1185-1204 arasında Bizans sarayında önemli mevkilere ulaşan bu kişi aynı zamanda bir tarih eseri kaleme almıştı. Bu kitapta İmparator Ioannes döneminden itibaren yaşanan olaylara yer veren tarihçi 4. Haçlı seferi sırasında ülkedeki siyasi birliğin bozulmasını çok iyi bir şekilde tasvir etmişti. Andronikos devrinde Ünye'nin nasıl önem kazanmaya başladığı, Manuel'in orada yaşaması dolayısıyla onun ve oğulları Aleksios ve David'in yörede nasıl tanındığı, 1204'te bölgeye hâkim olurlarken bölge halkında nasıl itibar gördükleri gibi konular Niketas Khoniates'in yazdıkları sayesinde aydınlanır.⁵

---

² Strabon, *Coğrafya*, Kitap XII-XIII-XIV, nşr. Adnan Pekman, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2000.

³ Ksenophon, *Anabasis* nşr. Tanju Gökçöl, Hürriyet Yayınları, İstanbul 1984.

⁴ Lebeau, *Histoire du Bas-Empire*, C. XX, Firmin Didot, Paris 1836, ss. 482-509; Anthony Bryer, "Greeks and Türkmens: The Pontic Exception", *Dumbarton Oaks Papers*, S. XXIX, 1975, ss. 143-148.

⁵ *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1195-1206)*, çev. Işın Demirkent, Dünya Kitapları, İstanbul 2004.

Ünye ve çevresinin 15. yüzyıl başındaki siyasî durumu ve nüfus yapısı hakkında Clavijo Seyahatnamesi'nde çok önemli bilgiler vardır. İspanya Kralı III. Enrique tarafından Timur'a elçi olarak gönderilen Clavijo, 1403'te Hacı Emiroğullularının sınırları ve nüfus gücü hakkında mühim bilgiler vermektedir.⁶

Ordu tarihi ile ilgili araştırmalar son yıllarda oldukça artmıştır. Bu çalışmalar genel olarak Osmanlı dönemiyle yoğunlaşmıştır.⁷ Cumhuriyet tarihi ile ilgili araştırmalar da belirli bir düzeye gelmiştir.⁸ Ancak Ünye ile ilgili araştırmaların aynı şekilde geliştiğini söylemek mümkün değildir. Bu bölge ile ilgili çalışmalar daha çok ilçeyi tanıtıcı türde incelemelerdir.⁹ Mehmet Öz'ün eseriyle bölgenin 15.-16. yüzyıllarıyla ilgili olarak önemli bilgiler elde edilebilmektedir. Bu çalışma sayesinde Ünye'nin kent ve kırsal nüfusu hakkında somut verilere ulaşmak mümkün oldu.¹⁰ Aynı şekilde yöreyle ilgili yapılan bazı araştırmalarla da bölgenin Osmanlı dönemine ait bazı kesitler aydınlatılmıştır.¹¹ Ancak bunların geliştirilmesi gerekir. Ancak esas eksiklik bölgenin İlk ve Orta Çağ dönemleriyle alakalıdır. Kılıç Kökten'in 1962'de, Mehmet Özsait'in de 2003'te yaptığı çalışmalarla bazı meselelere temas edilse de¹² yörede hala kapsamlı bir kazı ya da yüzey araştırması yapılmamıştır. Eğer bu çalışmalar yaygınlaşırsa bugün bilinenden çok farklı şeyler ortaya çıkacağına ipuçları

---

⁶ Ruy Gonzales Clavijo, *Embassy to Tamerlane 1403-1406*, nşr. G. Le Strange, London 1928.

⁷ Bahaeddin Yediyıldız, *Ordu Kazası Sosyal Tarihi*, Ankara 1985; aynı yazar, "Ordu İli Yer Adları", *Türk Kültür Araştırmaları*, XXII/1-2, (1984), ss. 20-36; aynı yazar, "Ordu Yöresine Ait Bazı Folklor Unsurlarının Tarihi Kökenleri", *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, IV, Ankara 1987, ss. 439-446; aynı yazar, *Ordu Tarihinden İzler*, İstanbul 2000; Bahaeddin Yediyıldız-Ünal Üstün, *Ordu Yöresi Tarihinin Kaynakları*, C. I, 1455 Tarihli Tahrir Defteri, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1992; *Çağlar İçinde Ordu*, Ankara 1978; *Bir Zamanlar Ordu Fevzi Güvenli'nin Hatıraları*, nşr. İ. Dizman, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara 1999; Sıtkı Çebi, *Ordu'da Osmanlı Devri Kitabeleri*, Ordu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayını, Baskı yeri ve yılı yok; aynı yazar, *Ordu Şehri Hakkında Derlemeler ve Hatıralar*, ORSEV yayını, Ordu, baskı yılı yok; Sıtkı Çebi, *Ordu Şehri Belediye Tarihi*, Ordu Belediyesi, Ordu 2002.

⁸ Sıtkı Çebi, *Ordu Tarihi ve 50. Yılda Ordu Şehri*, Ankara 1973; *Çağlar İçinde Ordu*, Ankara 1978; Heyet, *Dünden Bugüne Ordu İli*, Konya 2001.

⁹ Osman Doğan, *Tarih Boyunca Ünye*, Ünye Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun 2003; Yaşar Argan, *İpek Yolu ve Ünye*, Ünye Kent Araştırmaları Yayını, İstanbul 2004; Osman Doğan, *Karadeniz'de Bir Boğaziçi Ünye*, Mor Çiçek Yayınları, İstanbul 2016; Sait Kapıcıoğlu, *Ünye Topyanı*, Biltur Basım Yayın, İstanbul 2012; *Fotoğrafların Diliyle Ünye*, Ünye Belediyesi Kültür Yayını, Samsun 2002; Ünye Kent Araştırmaları, *Bir Yunus Emre de Ünye'de*, İstanbul 2012; Sabri Bacacı, *Tarihin Bir Döneminde Ünye ve Çevresinde Yaşanan Olaylar*, Dostluk Vakfı Kültür Yayını, İstanbul 2008; İrfan Dağdelen, *Sicill-i Ahval Defterlerinde Ünye Doğumlu Osmanlı Devlet Adamları*, İstanbul Ünyeliler Derneği Yayını, İstanbul 2004.

¹⁰ Mehmet Öz, *XV-XVI. Yüzyıllarda Canik Sancağı*, TTKB, Ankara 1999.

¹¹ Sabri Bacacı, *Tarihin Bir Döneminde Ünye ve Çevresinde Yaşanan Olaylar*, Dostluk Vakfı Kültür Yayını, İstanbul 2008; İrfan Dağdelen, *Sicill-i Ahval Defterlerinde Ünye Doğumlu Osmanlı Devlet Adamları*, İstanbul Ünyeliler Derneği Yayını, İstanbul 2004.

¹² Kılıç Kökten, "Anadolu Ünye'de Eski taş Devrine (Paleolitik) Ait Buluntular", *AÜDTCFD*, C. 20, S. ¾, Ankara 1962, Mehmet Özsait, "2003 Yılı Amasya, Samsun ve Ordu İlleri Yüzey Araştırması", *22. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, C. II, s. 263-274;

görülmüştür. Aynı şekilde bölgenin Orta Çağ'daki durumu ya da yöreye yerleşen Türklerle ilgili özel bir çalışma ortaya konamamıştır. Trabzon Rum Devleti ile ilgili olarak hazırlanan bazı çalışmalardan¹³ çeşitli bilgiler elde edilse de bunlar yeterli değildir. Ünye'nin siyasi ve ticari önemi, jeopolitik konumu, Türklerin bölgeye yerleşiminin tarihi kökenleri gibi meseleler aydınlatılmayı beklemektedir. İşte bu eksiklikten hareketle Ünye'ye Türk yerleşiminin tarihi gelişimini konu alan bu araştırma tezimizin konusunu teşkil etmiştir.

---

¹³ Jakob Philipp Fallmerayer, *Trabzon İmparatorluğu'nun Tarihi*, çev. Ahmet Cevat Eren, yay. haz. Celalettin Yavuz-İsmail Hacıfettahoğlu, notlar. İbrahim Telliöglü, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2011; İbrahim Telliöglü, *Komnenosların Karadeniz Hâkimiyeti Trabzon Rum Devleti (1204-1461)*, Serander yayınları, Trabzon 2005; Murat Keçiş, *Trabzon Rum İmparatorluğu ve Türkler*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2013.

2.ÜNYE'NİN İSKÂNA AÇILMASI VE İLK TÜRK YERLEŞİMİ

Orta Karadeniz bölgesi sahil boyunca devam eden kıyı bölgesi ile Canik Dağları'nın güneyindeki kırlık alanın birleşiminden oluşur. Kıyı şeridi yer yer oldukça daraldığı için yerleşime çok müsait değildir. Dağların ardındaki kırsal bölge ise ova ve mera bakımından zengindir. Dağlar çeşitli vadilerle Karadeniz'e açılır ve buralardan kıyı şeridi ile iç kesim arasındaki irtibat sağlanır. Bu özelliklerinden dolayı tarih boyunca bölgeye yerleşen topluluklar geçim kaynaklarına göre farklı yerlere yerleşebilir. Mesela ticaretle, balıkçılık ya da basit tarımla geçinen bir toplum kıyı şeridinde oturabilir. Ancak ekonomisi hayvancılığa ya da tarıma dayalı bir toplum için dağların güneyi daha elverişlidir. Ünye'deki yerleşimin gelişimini ele alırken bu coğrafi özellikleri göz önünde tutmak gerekir.

Ünye, Orta Karadeniz bölgesi içerisinde yer alan Ordu ilinin ilçelerinden birisidir. İlçe 41 derece kuzey paraleli ve 37 derece doğu meridyenleri arasındadır. Ordu ilinin en büyük ilçesi olup kuzeybatısında yer alır. Doğusunda Fatsa, batısında Terme, güneyinde Çaybaşı, Akkuş ve Kumru ilçeleriyle komşudur. Eğimin sıfıra yaklaştığı bir yerde kurulmuştur ki bu onu Doğu Karadeniz den tümüyle ayırmaktadır. Ünye ilçe merkezi geniş bir hilal oluşturan bir koy üzerinde yer almaktadır. İlçenin içinden geçen Tabakhane deresi ilçenin doğu 1/3-2/3 şeklinde ikiye ayırmıştır. İlçenin yüzölçümü yaklaşık 440 km² günümüz nüfusu ise yaklaşık 69250'dir. İlçenin Ordu il merkezine uzaklığı 76 kilometre, Samsun il merkezine uzaklığı ise 86 kilometredir. Bu özelliği ile her iki il merkeziyle de yoğun bir iletişim halindedir. Karadeniz bölgesinin dağlık yapısına uygun olarak Ünye'deki dağlar kıyıya paralel olarak uzanır. Ünye ile Tokat'ı yani Orta Karadeniz sahilini İç Anadolu'ya bağlayan en önemli geçitlerden birisi Ünye-Niksar yoluydu. Bu yol Niksar üzerinden Canik dağlarını aşarak Ünye'ye açılıyordu. Bu yol mil taşları ile kanıtlanmıştır. Bu yolun Fenikelilerden beri Etiler, Romalılar, Selçuklular ve Osmanlılar tarafından kullanıldığı tahmin edilmektedir.¹⁴ Çok sayıda ırmak, çay ve derelerin bu dağların içinde açtıkları derin vadiler ile denize doğru ilerlemektedir. Ünye'den güneyde Niksar'a oradan da çeşitli menzillere ulaşan yol İlk Çağdan itibaren bölgenin en stratejik yolu olarak dikkat çeker.

¹⁴ Yaşar Argan, *İpek Yolu ve Ünye*, Ünye Kent Araştırmaları Yayını, İstanbul 2004, ss. 17- 28-30.

Ünye'nin Karadeniz bölgesinin yer isimlerinin kökeni konusunda günümüze kadar uzanan tartışmalar vardır. Aynı şekilde bu yer isimleri zamana göre değişebilir. Ünye'nin ve Karadeniz'in ilk çağlardan itibaren isim konusunda farklı yaklaşımlarda bulunmaktadır. Esasında bu problem bölgenin tamamını ilgilendirir. Bijişkyan'a göre Yunanlıların Karadeniz'e ilk olarak Pontus Aşkenaz (Askanaz) adını verdiğini yazar. Bu isim bölgenin ilk halkının Yafes ırkından olması dolayısıyla verilmiştir.¹⁵ Yani bu ismi verirken Karadeniz'in ilk ahalisinin Türkler olduğunu bilmekteydiler. Ancak onlar daha sonra Karadeniz'e Pontus Öksinos demişlerdir. Sis, fırtına ve adaların olmayışı ayrıca sığınılacak yerlerin azlığı nedeniyle Karadeniz'e yönelen ve bu olumsuzlukları yaşayan koloniciler Karadeniz'e dost olmayan, misafirperver olmayan deniz anlamında bu adı vermişlerdir.¹⁶

Ünye tarih boyunca aynı kökten türetilmiş farklı isimlerle anılan bir yerdir. Oenaeun, Conea, Unieh, Unie, Unia, Onie, Oinia, Oeneo, İneos, İnaus, Oinoe ve İneo gibi farklı isimlerle bilinen bu yerin isminin Hellen dilinde çay anlamına gelen Oinios'dan türediği iddia edilir.¹⁷ Bir başka görüşe göre de Oinia adı Luwi Wiana sözcüğünden gelmekte olup Luwi dilinden Helleneye geçmiştir ve bağları bol olan bölge anlamına gelmektedir.¹⁸ Klasik ve Orta Çağ'da Oanion ismiyle bilinen Ünye'nin yerleşim alanının İris (Yeşilirmak) Deltası ile Yason Burnu arasındaki geniş körfezin ortasında kurulmuş bir sahil kasabası olan modern Ünye ile aynı yer olduğu açıktır. Şehir Thermodon (Terme) akarsuyu ağzının 27 km. doğusunda, Polemonion'un (Bolaman) 26 km. batısında bulunmaktadır. Otovn, şehrin klasik dönemdeki bir diğer adıdır. Bizans döneminde ise Omnie, Honie, Choniates gibi isimlere rastlanılır ki son ismin şarapla bağlantılı olduğunu söyleyenler vardır.¹⁹ Bu isimlendirme ile ilgili yaklaşım daha sonra gelen pek çok bilim adamı tarafından da paylaşılmış ve Ünye'ye verilen ilk adın Oanion olduğu genel kabul görmüştür.

---

¹⁵ P. Minas Bijişkyan, *Karadeniz Kıyıları Tarih ve Coğrafyası*, çev. Hrand D. Andreasyan, İstanbul Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1969, s.1.

¹⁶ Osman Emir, *Prehistorik Dönemden Roma Dönemine Kadar Trabzon ve Çevresi*, Serander Yayınları, Trabzon 2011, s. 20.

¹⁷ Osman Doğan, *Karadeniz'de Bir Boğaziçi Ünye*, Mor Çiçek Yayınları, İstanbul 2016, s. 12.

¹⁸ Bilge Umar, *Karadeniz Kappadokiası Pontos*, İnkılap Yayınları, İstanbul 2000, s. 89; Osman Doğan, *Tarih Boyunca Ünye*, Ünye Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun 2003, s. 43.

¹⁹ Anthony Bryer ve David Winfield, *Karadeniz'in Orta Çağ Dönemi Eserleri ve Topoğrafyası*, C. I, nşr. İsmail Köse, TTK, s.191.

2.1.Ünye'nin İskâna Açılması

Ünye'nin Eski Çağ tarihinin aydınlatılması için arkeolojik çalışmalar büyük öneme sahiptir. Ancak arkeolojik verilere ulaşmanın zorluğu bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle tarih öncesi dönemi aydınlatmada daha büyük zorluklarla karşılaşmaktadır. Bu durumun en önemli sebepleri olarak dağlık yapısı ve gür bitki örtüsü olarak gösterilmektedir. Bahsi geçen nedenlerin yanı sıra birinci olarak bölgede prehistorik yerleşimlerin olmasına rağmen toplulukların göçebe anlayışta hayat sürmeleri veya yaşam alanlarında ahşap malzeme kullanımının günümüze ulaşmaması gösterilebilir. İkinci olarak Roma hâkimiyetinde bölgenin Got istilas ile yağma ve talan yaşaması ve üçüncü olarak da günümüzdeki çarpık yapılaşma nedeniyle bölge tarihinin tahrip edilmesi başlıca önemli nedenlerden bazılarıdır.²⁰ Bununla birlikte bu tür araştırmaların artmasıyla bölgeye yerleşimin daha ayrıntılı bir şekilde anlaşılacağı de açıktır.

Yukarıda bahsedilen problemlere rağmen Ünye'de şimdiye kadar yapılan çalışmalardan belirli neticelere ulaşmak mümkündür. Ünye'nin insan yaşamına elverişli coğrafi konumu burayı bir cazibe merkezi haline getirmiştir. Orta Karadeniz kıyısındaki pek çok yerleşim yeri bu tür özellikleri dolayısıyla tarih öncesi dönemden itibaren iskâna açılmıştır.²¹ Ünye'deki en eski insanlık izleriyle ilgili olarak yapılan kazılarda Yüceler, köyü Cevizdere mevkiinde²² Alt Paleolitik döneme ait önemli bulgular ele geçirilmiştir.²³ Burada ortaya çıkan el baltası Orta Karadeniz'in döneme ait bilinen en eski buluntusudur.²⁴ Bu bölge içerisinde devam eden çalışmalarda killi, çakıllı, kumlu tabakanın üstünde ele geçirilen kazıyıcılar ve taş yontucuların Orta ve Üst Paleolitik devre ait olduğu bildirilmiştir. Ünye Cevizdere mevki dışında, Ünye Tozkoparan adlı bölgede yapılan sondaj çalışmaları bulunmaktadır. Bu sondaj

---

²⁰ Hülya Çalışkan Akgül, "Türkiye'nin Doğu Karadeniz Bölgesi'nin Prehistoryası: Bir Terra Incognita Analizi", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, C.21, Y.11, Trabzon 2016, s.11.

²¹ Osman Emir, "Eskiçağ'da Doğu Karadeniz Bölgesinin Jeopolitik Önemi", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, C. 13, S. 13, 2012, s. 10.

²² Kılıç Kökten, "Anadolu Ünye'de Eski taş Devrine (Paleolitik) Ait Buluntular", *AÜDTCFD*, C. 20, S. ¾, Ankara 1962, s. 276.

²³ Yurt Ansiklopedisi, *Türkiye, İl İl: Dünü, Bugünü, Yarını* 9, Ordu Maddesi, Anadolu Yayıncılık, s.6273.

²⁴ Esen Aktaş, *Roma İmparatorluk Döneminde Orta Ve Doğu Karadeniz Yerleşim Yerleri*, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Aydın 2018, s.27.

çalışmaları ile tespit edilen izlerin Üst Paleolitik Çağın yanı sıra Kalkolitik Çağ ve İlk Tunç Çağına ait buluntular ele geçirilmiştir.²⁵

Tarihi kaynaklarda İlkçağda Karadeniz bölgesine yerleşen topluluklar içerisinde ismi bilinen en eski topluluk Gaşkalardır.²⁶ Hititlerin çağdaşı olan bu topluluk Orta Karadeniz bölgesinin sahil kesiminde yaşamaktadırlar.²⁷ Hitit kaynakları sayesinde onların bu yöredeki faaliyetlerinden haberdar olunmaktadır. Bu kaynaklardan Gaşkaların, Hitit ülkesine büyük zararlar verdikleri anlaşılmaktadır.²⁸ Hatta Hitit dua metinlerinde Gaşka saldırılarından kurtulmak için özel olarak Tanrılarına yakardıkları bilinmektedir.²⁹ Gaşka saldırılarına karşı surlar inşa ettikleri ve tanrılarına kurban sunduklarını bu metinlerden öğrenmekteyiz. Onların kuzeyden gelen, boylar halinde yaşayan, hayvancılık yapan, kuzey dağlarında ikamet eden ve yağma akınları düzenleyerek Hititleri uzun yıllar uğraştıran bir kavim olduğu bilinmektedir.³⁰ Yine Gaşkaların merkezi bir devlet yapısına sahip olmadıkları da bilinmektedir.³¹

Ünye'nin Gaşka hâkimiyetindeki yerlerden birisi olduğu bellidir. Ancak o zamanlarda Ünye'nin yerleşime açılıp açılmadığı hususunda mevcutta elimizde bir bilgi ya da belge mevcut değildir. Buradaki Gaşka hâkimiyetinin içeriğini değerlendirirken bu hususu göz önünde tutmamız gerekir. Ancak Hitit metinlerinden bir ara Ünye'yi Gaşkalardan aldıkları yazar.³² Dolayısıyla bölgenin Gaşka hâkimiyetinde olduğu açıktır.

---

²⁵ Mehmet Özsait, "Arkeolojik Verilerin Işığı Altında Ünye", *Kültür Ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları Ve Müzeler Genel Müdürlüğü*, 25. Araştırma Sonuçları Toplantısı, C.2, Kocaeli, 2007, s.295.

²⁶ Bu topluluk hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Mahmut Pehlivan, "Kaşkaların Eski Anadolu Tarihindeki Yeri ve Önemi", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2/2, Van, 1991.

²⁷ M. I. Maksimova, "Hitties in the Black Sea Region", *Journal of Near Eastern Studies*, C. 10, S. 2, Nisan 1951, ss. 74-81.

²⁸ J. G. Macqueen, *Hititler ve Hitit Çağında Anadolu*, Arkadaş Yayınları, nşr. Esra Davutoğlu, Ankara 2015, s. 58; Sedat Alp, *Hitit Çağında Anadolu*, Tübitak Yayınları, Ankara, 2001, s. 73.

²⁹ Alpaslan Ceylan, "Arnuwanda-Asumikal Dua Metni Ve Tarihi açıdan Değerlendirmesi", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.0, S.23, 1996, s.2.

³⁰ Serkan Demirel, "Hitit-Kaşka İlişkilerinde Yanıtı Aranılan Bazı Sorunlar", *Akademik Bakış Dergisi*, C. 6, S. 12, Yaz 2013, ss.193-194.

³¹ Ekrem Memiş, *Eskiçağ Türkiye Tarihi*, Çizgi Yayınevi, Sinop 2013, s. 56.

³² Osman Doğan, *Tarih Boyunca Ünye*, s. 76.

2.2. Ünye'ye Yerleşen İlk Türkler

Türkler tarih boyunca ana yurtları olarak kabul edilen Altay-Sayan Dağlarının kuzey batısından dünyanın çeşitli yerlerine göç ederek pek çok farklı yerde yaşamıştır. Buralardan birisi de Anadolu'dur.

2.2.1. Kimmerler

Gaşkalardan sonra Ünye ve çevresine hâkim olduğu bilinen topluluk Kimmerlerdir. Tevrat'ta Nuh tufanından sonra insanlığın yeniden dünyaya yayılması anlatılırken Türklerin atası olarak gösterilen Yafes'in oğulları arasında Gomer isminde birisi de bulunur.³³ Gomer, Kimmer adının bir başka yazılışdır. Pek çok millet Kimmerleri bu isimle anmaktadır.³⁴ Kimmerlerin ana vatanı Orta Asya'dır. Kimmerlerin kökeni hakkında yapılan çalışmalarda birbirinden çok farklı bilgiler bulunsa da son yıllarda elde edilen buluntulardan onların Türk olma ihtimali oldukça kuvvetlenmeye başlamıştır. Taner Tarhan'ın ortaya koyduğu teze göre Kimmerler, Proto Türk olarak tanımlanan Ural Altay kökenli bozkır göçebelerinin batı kolunu oluşturur.³⁵

Kimmerlerin Anadolu'ya gelişi Orta Asya'da meydana gelen nüfus hareketlilikleri ile ilgilidir. M.Ö. XI. yüzyıldan beri Orta Asya'da varlığı bilinen ve IX. yüzyılda bölgenin en güçlü topluluğu haline gelen İskitler Hunlar tarafından yerlerinden oynatıldığında Kimmerlerin arazisine girmişlerdi. Kimmerler de onların önünden çekilerek batıya doğru göç etmeye başlamış, Kafkasya'ya, oradan da Anadolu'ya gelmişlerdir.³⁶

İskitlerin önünden batıya doğru ilerleyen Kimmerler, Karadeniz'in kuzeyindeki alana yayılmıştır. Doğu Anadolu'da bu sırada Urartularla ve Asurlar arasında büyük bir güç mücadelesi vardı. Kafkaslardan güneye doğru inen Kimmerlerin bölgede göçmesiyle birlikte bölgenin siyasi durumu büyük ölçüde değişecektir. Kafkasya'dan gelen bu göçmenler Urartu ülkesine büyük zararlar verdikten sonra İç

³³ Kitabı Mukaddes, Tekvin Bap 10, nşr. K.M. Şirketi, İstanbul 1995, s. 8.

³⁴ Ebu Ömer-ı Osman Mevlânâ Minhâc-ud-dîn, *Tabakât-ı Nâsirî*, C. II, nşr. M. H. G. Ravety, New Delhi 1970, s. 870; Victor Langlois, *Collection des Historiens Anciens et Modernes de l'Arménie*, Fundação Calouste Gulbenkian, C. II, Paris 2011, ss. 24-25; Joseph Sandalgian, *Histoire Documentaire de l'Arménie*, Ulan Press, C. I, Rome 2012 s. 370; Yusuf Ziya, *Dil Tetkiklerinden Samiler-Turaniler*, C. II, Marifet Yayınları, İstanbul 1934, s. 16.

³⁵ Taner Tarhan, "Eski Anadolu Tarihinde Kimmerler", *Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Araştırma Sonuçları Toplantıları*, C. 1, İstanbul 1983, s. 109.

³⁶ İbrahim Tellioglu, "Kimmer ve İskit Göçlerinin Doğu Anadolu Bölgesindeki Etkileri", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 27, Temmuz 2005, s. 238.

Anadolu'ya yönelecektir. Kimmerler, Urartuların ardından Asurları tehdit etmeye başlamıştır.³⁷ Ancak Asur Kralı II. Sargon, ülkesini Kimmer akınlarından korumayı başarmıştır. Bu yüzden Frigyalılar ona elçi göndererek Kimmerlere karşı yardımını istemişlerdi. Sargon'un yerine geçen Kral Esarhaddon ise İskit Kralı Bartatua'ya kızını vererek onlarla anlaşmış ve İskit akınlarının yönünü Kimmerlerin üzerine çevirmeye muvaffak olmuş, böylece onları batı sınırından uzaklaştırmıştır.³⁸ İç Anadolu'ya yönelen Kimmerler ise Frigya'yı ele geçirdikten sonra 645'te Lidya'yı yağmalamış ve bölgeyi kontrol altına almışlardır.³⁹

Kimmerler İç Anadolu'ya hâkim olduktan sonra onların bir kısmı kuzeye çıkarak Karadeniz sahil boyunca yerleşmeye başlamıştır. Yunan kaynaklarından Kimmer hâkimiyetinin Orta ve Doğu Karadeniz bölgelerini kapsadığı anlaşılmaktadır. Onların egemenlik kurduğu yerler arasında Ünye de vardır. Ancak Kimmerlerin aynı zamanda Ünye'ye yerleştiği de arkeolojik kanıtlarla tespit edilmiştir. Daha önce Gaşkalar da buraya hâkim olmasına rağmen onların Ünye'ye yerleştiğine dair kaynağa sahip değiliz. Ancak Kimmerlerin Ünye'yi iskâna açtığıyla ilgili çok açık delile ulaşılmıştır. Karadeniz bölgesinde Kimmerlerden kalma iki buluntu vardır. Bunlardan birisi Amasya Gümüşhacıköy'de bulunan kurganda insan ve at gömüsü bulunan mezarlar oda şeklinde örülmüş duvarlarla çevrilidir. Kurganın içinde bulunan materyaller ise ölü hediyesi olarak bilinen uzun demir kılıç, tunç balta, gem parçaları ve tipik ok uçlarından oluşmaktadır. Diğeri ise Kimmerlerin son eserlerinden biri olarak kabul edilen ve MÖ VI. yüzyıla ait olduğu düşünülen phiale tipi gümüş kaptır ve bu kap Ünye'de bulunmuştur. Bu kapta badem şeklindeki beş tümseğin ortasına beş dağ keçisi motif kabartma olarak işlenmiştir. Orta kısmında ise yıldız motifinin uçlarında tomurcuklar gözükmektedir.⁴⁰ Dağ keçisi motifi Türklerin en çok kullandığı sembollerden birisidir. Mağara ve kaya resimlerinde sıkça kullanılan bu figüre Çin sınırından Doğu Avrupa'ya kadar Türklerin yayıldığı her yerde rastlamak mümkündür.⁴¹ Ünye'de bulunan Kimmerlere ait kapta da bu motife rastlanması hem

---

³⁷ Kadriye Tansuğ, "Kimmerlerin Anadolu'ya Girişleri ve MÖ. 7nci Yüzyılda Asur Devletinin Anadolu İle Münasebetleri", *AÜDTCFD*, , C. 7, S. 4, 1949, s.538.

³⁸ Füzuran Kınal, *Eski Anadolu Tarihi*, TTKY, Ankara 1991, ss. 258-259.

³⁹ Recep Yıldırım, *Eskiçağ'da Anadolu*, Meram Yayıncılık, İzmir 1996, s. 143.

⁴⁰ Tarhan, "Eski Anadolu Tarihinde Kimmerler", s.117.

⁴¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi ve örnekler için bk. Servet Somuncuoğlu, *Taştaki Türkler*, İlke Basın Yayın, İstanbul 2008.

bölgedeki en eski Türk izi olması bakımından oldukça değerlidir hem de Kimmerlerin Türklükle ilişkisi açısından oldukça kıymetlidir.

Kimmerlerin Karadeniz'in güney kıyılarındaki hâkimiyeti uzun süreli olmayacaktır. Çünkü onları takip ederek Anadolu'ya ve Karadeniz bölgesine gelen İskitler, Kimmerlerin bölgeden ayrılarak daha kuzeye çekilmelerine sebep olmuşlardır.⁴² Böylece Ünye ve çevresini terk eden Kimmerler Kırım civarına göç ederek bölgeyi boşaltmışlardır.

2.2.2. İskitler

Kimmerlerin ardından Karadeniz bölgesine yerleşen İskitler, tarihçilerin kökeni ve ana vatanı hakkında farklı fikirler ileri sürdüğü bir topluluktur. Göçebe Asyalılar olarak bilinen İskitler doğuda Çin Seddinden batıda Tuna Nehrine kadar, 40 ve 50'nci paraleller arasında, 7000 kilometreden fazla bir alana yayılmışlardır. Buldukları bu coğrafya üzerinde farklı topluluklar ile temas ederek kendilerinden bahsettirmişlerdir. Temasta buldukları her topluluk bir şekilde İskitlerden bahsetmiştir. Onlardan bahseden kaynakların başında Grek yazıları, Pers çivi yazıları, Asur ve Çin yıllıkları gelir. Anadolu'daki İskit varlığını anlamak için ise Herodot, Hippokrates, Strabon ve Ksenophon'un kayıtları önemlidir.⁴³

İskitlerin kökeni hakkında çeşitli görüşler oluşmaktadır. Onların İranî, Turanî ve Slav olduğu şeklinde değerlendirmeler bulunmaktadır. İran kökenli olduğunu savunanlar XIX. yüzyılda yapılan çalışmalarda İskitlerin dini anlayışı ile İran dini kıyaslanarak bu iki din anlayışı arasında bağlantı kurulmaya çalışılmıştır. İskitlerin Slav kökenli oldukları savunanlar Ruslardır. Ruslar, İskitlerin yayıldıkları coğrafya sebebi ile Sibiryaya civarında bulunan kalıntılar sonucu bu bağlantıyı kurarak İskitlerin Batı-Sibiryalı olduğunu savunan görüşleri bulunmaktadır.⁴⁴ Turani bir topluluk oldukları meselesi İskitlerin tarihi incelemeye başlandığı ilk dönemlerde batılı tarihçiler tarafından desteklenmemiştir. Ancak zaman ilerledikçe yapılan kazı çalışmalarının artması ve yazılı kaynaklarda bahsi geçen yaşam tarzı ile İskitlerin Ural-Altay kökenli bir topluluk olduğu gerçeği inkâr edilemez hale gelmiştir. İskitlerin gerek konar-göçer olmaları, atı ehlileştirerek atlı araba ile savaştıkları, ölü gömme

⁴² Herodotus, *Herodot Tarihi*, s. 196.

⁴³ İlhami Durmuş, *İskitler (Sakalar)*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2008, s.3.

⁴⁴ Ekrem Memiş, *İskit'lerin Tarihi*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 1987, s.13.

adetleri ve dil yapılarının benzerliği ile kökenleri hakkında net bilgiler ortaya koyulmaktadır.⁴⁵

İskitlerin etnik kökeni hakkında yapılan çalışmalar sürecinde yayıldıkları coğrafya ve bu coğrafyada bıraktıkları izlerde son derece önemlidir. İskitler Orta Asya steplerinden yukarıda da sözünü ettiğimiz üzere belli başlı sebeplerden dolayı Kimmerleri iten güç olarak onların göç etmesine sebep olmuşlardır. İskit unsurunun yayılım alanı Çin sınırından Tuna Nehrine kadar uzanmaktadır. İskitler Kimmerleri takiben Kafkaslar üzerinden Anadolu topraklarına girmişlerdir. Anadolu ve Karadeniz tarihi açısından önemli İskitlerin bölgede ki ilk izleri MÖ IV. yüzyıl başlarına kadar götürülmektedir. Urartu sınırlarına giren İskitler ile dostça geçinmek isteyen Urartu Kralı II. Rusa'nın bu girişimleri fazla uzun sürmemiştir. Urartu topraklarına yağma akınları düzenleyen İskitler karşısında fazla dayanamayan Urartular tahminen MÖ 585 yılında yıkılmıştır.⁴⁶

Urartular yıkılışa geçmeden önce İskit ve Kimmer saldırılarına maruz kalan Asur kralı Asarhaddon, Kimmerlere karşı koyabilmek amacıyla İskitler ile bir evlilik yolu anlaşma yaparak Kimmerleri Asur sınırlarından uzaklaştırmayı başarmıştır. Ancak Urartu Devletinin parçalanmasından sonra bölgede ki güç dengeleri değişmeye başlamıştır. Asurlulara karşı İskitler, Babil ve Med unsurları ittifak kurarak Asurlulara karşı yıpratıcı politikalar izlemişlerdir. İskitlerin desteğini alan Medler MÖ 662 Asur Devletinin yıkılışa geçmesini sağlamıştır. İskitler, Medlerin Doğu Anadolu'nun tek hâkim gücü olmaya başladığını fark edince Medlere karşı koymuşlar ise de Medler İskitlerin kuzeye doğru çekilmelerini sağlamakla birlikte etkinliklerini azaltmıştır. Fakat İskitlerin izleri bölgede yoğun olarak gözükmesi de kaynaklar halen devam ettiğini söylemektedir. Medlerin yerini alan Perslerin MÖ 555 yılından itibaren güçlenerek çevresinde ki Lidya ve Babil Devletlerini yıkarak tarih sahnesinde yerini almıştır. Perslerin, İskit ilişkileri Pers Kralı Kyros döneminde başlamıştır. Kyros İskitleri bir tehdit olarak görmekte ve bu tehlikeyi ortadan kaldırmak istemektedir. İskitlerin bu dönemde lider olarak başlarında bulunan kişi efsanelerde ve çeşitli kaynaklarda adı geçen Tomris Hatundur. Uzun süren İskit, Pers savaşlarını kaybeden İskitler bir birlik olmadan dağılarak varlıklarını sürdürmeye çalışmışlardır. Dağınık

---

⁴⁵ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. Emine Sonnur Özcan, *Kültür Tarihi Açısından İskit-Türk Aynılığı*, Selenge Yayınları, İstanbul 2016.

⁴⁶ Ekrem Akurgal, *Anadolu Uygarlıkları*, İzmir 1995, s. 175; İlhami Durmuş, "Anadolu'da Kimmerler ve İskitler", *Bellekten*, C. LXI, S. 231, 1979, ss. 279-281.

halde olan İskitlerin bir kolu Kuzeyde Sibiryaya kadar olan alanda yaşam sürmüşlerdir.

İskitlerin Karadeniz sahasında varlıklarına dair birçok kaynak bahsetmek ile beraber bulunan arkeolojik materyaller her gün bir yenisi eklenerek devam etmektedir. İskitlerin Ünye ve çevresinde varlıklarına dair bahsi geçen kaynaklarda, onların bazı kollarının Sinop'tan Trabzon'a kadar alanda izlerine rastlanmaktadır.⁴⁷ Tarihi kaynaklar Karadeniz sahilindeki İskit yerleşim alanını bu şekilde tarif ederken son dönemde ele geçen bazı arkeolojik buluntular bu bilgileri somutlaştırmaktadır. Bu bağlamda İskitlere dair Salıpazarı, Terme ve Mesudiye civarında bulunan runik yazılı malzemelerin yanı sıra bu kayaların üzerinde Türkleri betimleyen semboller özellikle dağ keçisi gibi motiflerin var oluşu onların bölgede yaşadıklarının kanıtıdır.⁴⁸ Ayrıca Ordu yol çalışmaları esnasında tesadüfen MÖ 1. bine ait olduğu düşünülen bir balbal bulunarak müzede sergilenmektedir. Ünye'de İskit dönemine ait bilinen henüz bir materyal ve bulgu olmasa da, çevrede çıkan malzemeler Ünye ve yakın çevresinde de onlara dair bir buluntunun var olma ihtimalini güçlendirmektedir. Bölgede yapılacak yüzey ve kazı çalışmaları bu zamana kadar bilinenleri değiştirebilecek öneme sahiptir.

2.3. Kolonizasyon Dönemi

İskit hâkimiyeti sırasında ortaya çıkan kolonicilik faaliyetleri, Karadeniz bölgesinin tarihini derinden etkileyecek bir dönemi başlatmıştır. Kolonicilerle birlikte Karadeniz havzasının sahil kesiminde ticaret yapmak için bölgeye gelen tüccar topluluklar ortaya çıkmıştır. Böylece Karadeniz bölgesine farklı maksatla yerleşen bir unsur gelmiştir. Koloniciler hem başka bir kolonici grubun bölgeye gelip kendilerine rakip olmasını istememişlerdir hem de ticaret merkezlerini bir yerleşim yerine dönüştürmemişlerdir. Böylece yüzyıllar boyunca etrafı surlarla çevrili ticaret merkezleri varlığını korumakla birlikte onların yakınında yeni yerleşim yerleri kurulmuştur. Samsun bunlara bir örnek olarak gösterilebilir.⁴⁹ Kolonicilerin bölgedeki varlığını bu mantıkla değerlendirmek gerekir.

---

⁴⁷ M. Koromila, *The Greeks in the Black Sea*, Center for Hermeneutical, Athens 1961, s. 33-35; İbrahim Telliöglü, "Doğu Karadeniz Bölgesinin Türk Yurdu Haline Gelmesi Hakkında Bir Değerlendirme", *Turkish Studies*, C. 2, S. 2, 2007, s. 655.

⁴⁸ Emine Yılmaz, "Samsun'da Taş Pişmiş Toprak ve Ahşap Üzerinde Görülen 'Tamga ve Türk Runik Yazı' Örnekler", *Amisos*, C. 3, S. 4, Haziran 2018, s. 264.

⁴⁹ İbrahim Telliöglü, *İlk Çağdan Osmanlılara Samsun*, İlkadım Belediye Yayını, Samsun 2012, ss. 111-115.

Karadeniz bölgesine gelen kolonicilerin büyük bir kısmı Batı Anadolu kökenli Miletoslardır. Genel olarak Yunan kültürünün bir parçası olarak kabul edilen Miletoslular Karadeniz kıyıları boyunca koloni kentleri kurmuşlardır.⁵⁰ Bu kentlerin ilki Sinop'ta kurulmuş ardından doğuya doğru yayılmaya başlamışlardır. Ünye de bu limanlardan birisi olarak dikkat çeker.

Koloni ile birlikte bölgenin ticari önemi çok artmıştır ancak buna bağlı olarak bölgenin medeniyet ya da yerleşim tarihini kolonicilerle başlatan bir tarih görüşü de ortaya çıkmıştır. Ancak bu doğru değildir. Kolonicilerden öncede burada var olan Gaşka, Kimmer ve İskitler tarih döneminde bölgenin ilk yerleşimcileri olarak dikkat çeker. Kaldı ki koloniler İskit hâkimiyeti sırasında ve büyük ölçüde onların izniyle kurulmuştur. O yüzden koloniciler ilk geldikleri zamandan itibaren tüm kıyı şeridinde yaşayan İskitlerden uzun uzun bahsetmişlerdir.⁵¹

İskit etkisinin buralarda giderek azalmaya başlaması farklı görüş açıları ile değerlendirilmektedir. Bunlardan bir kısmının göç etmiş olması ki bu konu ile ilgili bilgi mevcut değildir. Bir diğer konu çoğunluğunun ise bölgede kalarak yaşayan diğer halkların arasına karıştığına dair düşünceler daha kuvvetlidir. Kolonicilik faaliyeti Karadeniz bölgesinde ilk olarak Sinop ile başlayarak tüm kıyı şeridini kapsayacak şekilde yaklaşık olarak doksan koloni kenti kurulduğu bilinmektedir. Koloni kentleri kurulurken Karadeniz sahillerinin güney kıyıları durgun olması sebebiyle kuzey kesimlerine göre daha çok tercih edilmiştir. Ancak kurulan kentlere yerleşme amacı güdülmemiş sadece ticari bir amaç ile faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Bir diğer görüşe göre koloniciler Ege bölgesinden Karadeniz bölgesine gelerek burada gümüş ve maden aramışlardır.⁵²

Ünye madenleri İlk Çağdan itibaren bölgeyi çok önemli bir yer haline getirmişti. Hamilton geldiğinde de şehrin bu bakımdan önemi devam etmekteydi. O, Ünye bölgesindeki halkın demir ustalığını, demirin dökülmesi işini Ksenophon döneminden XIX. yüzyıla kadar devam ettirdiğini görünce heyecanlanmıştı.⁵³ Ayrıca bölge İlk Çağdan itibaren önemli bir ticaret merkeziydi. Trabzon'a gelen malların bir kısmı

---

⁵⁰ Uğur Tuna Koca, "Antik Dönemde Karadeniz Bölgesi'nde Yaşamış Halklar hakkında Bir Değerlendirme", *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, C.31, S.31, 2016, s.280.

⁵¹ Herodotus, *Herodot Tarihi*, ss. 78-80.

⁵² R. Drews, "Karadeniz'de En Eski Grek Yerleşmeleri", çev. Ö. Çapar, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 15, S. 26, 1991, ss. 323-324.

⁵³ William John Hamilton, *Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia*, C. I, Jonh Murray, London 1842, ss. 274-275.

İstanbul'a gönderilmez ve Karadeniz sahillerinde satışı yapılırdı. Ünye de bunların içindeydi. Bölgedeki ticaret yolu Ünye'de ikiye ayrılır, birincisi Terme, Çarşamba Samsun hattında ilerlerken ikinci de Ünye, Niksar, Tokat ve Sivas hattına ulaşırdı. Bu stratejik önem artarak devam etti.⁵⁴

Ünye ve madencilik ile ilgili aktarılan bilgiler konusu bölgedeki Türk izleri açısından son derece kıymetlidir. Bu ise bu coğrafyada yaşayan Khalybe topluluğunun kim olduğu meselesidir. Bu topluluğun yaşadıkları yer ve etnik kökenleri birçok araştırmacının ilgi odağı olmuştur. Onların farklı zamanlarda Karadeniz bölgesinin çeşitli kesimlerinde yaşadığı bilinmektedir. Bu yerlerden birisi de Ünye'dir.⁵⁵

Khalybe halkı hakkında bilgi veren İlk Çağ kaynaklarından Homeros'un eserinde yer alan “*Odios'la Epistrophos komuta eder Alizonlara, uzak bölgelerden gelirler, gümüşün ana vatanı Alybe'den*” söyleminin altında, bölgenin gümüş madeni açısından zengin olduğu anlaşılmaktadır.⁵⁶ Homeros'dan uzun yıllar sonra bölge hakkında bilgi veren Strabon ise Alybe kelimesinin Khalybe olarak okunması gerektiğine dikkat çekerek, Khalybes topluluklarının kendi döneminde bölgede var olan Khaldai halkı ile aynı topluluk olduğunu bildirmektedir. O, Khalybes'lerin Thermedon Irmağı civarında yaşadıklarını ve İskit kökenli oldukları, Areos'un oğlu Khalybos'un kökünden geldikleri iddia edilmektedir.⁵⁷ Strabon'un aktarmış olduğu bu bilgi, İskit hâkimiyetinin ardından bölgede gözükmeye başlayan ve kolonicilerden farklı etnik yapıda olan halkların kim olduğu konusunda önemli bir fikir sunmaktadır.

Khalybler hakkında ki en kıymetli bilgilerden bir diğerini Ksenophon, Anabasis adlı eserinde vermektedir. O, Erzurum ile Bayburt arasında daha kalabalık bir Khalybes grubundan bahsederken, Khalybelere dair gözlemlerini aktarmıştır. Ona göre Hellenler oradan yedi günde, elli fersah uzunluğundaki Khalybes halkının topraklarından geçtiler. Bunlar topraklarından geçtikleri bütün insanlar arasında en cesur olanlarıydı ve Helenler ile teke tek dövüşebilirlerdi. Kanatlı olanların yerine kalın püsküllü kıvrımlı bağlarıyla kasıklara kadar uzanan ketenden korseleri, zırhları

---

⁵⁴ XVII. yüzyıl ortalarında Ünye iskelesinin Karadeniz ticaretinde önemli bir yer olduğunu dile getiren Antakya patriği Boğdan, Eflak, Kazak ve Karadenizli tüccarların Diyarbakır'dan ham ipek ve sahtiyan, Halep'ten dirayi ve mavi fula getirerek Ünye iskelesinde kayıt yapıldığını söylemiştir. Bk. Osman Doğan, *Karadeniz'de Bir Boğaziçi Ünye*, ss. 33-34.

⁵⁵ Bk. Osman Emir, *Hellenistik ve Roma Dönemleri'nde Pontos (MÖ IV. yy-MS III. yy)*, KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Trabzon 2014, s. 189.

⁵⁶ Homeros, *İlyada*, çev. A. Erhat-A. Kadir, Can Yayınları, İstanbul 2008, s. 116.

⁵⁷ Strabon, *Coğrafya*, Kitap XII-XIII-XIV, s. 29.

ve miğferleri vardı. Kuşaklarında bir ‘Lakonia kaması’ kadar uzun bıçakları bulunurdu, bununla hakkından gelmek istedikleri herkesi öldürebilir ve daha sonra kafalarını kesebilir ve bunları beraberlerinde taşıyabilirlerdi ve bu arada düşman tarafından görülebilecek muhtemel bir yerde kendilerini göstererek, şarkı söyleyip dans etmekteydiler. Aynı zamanda yaklaşık 5 kübik uzunluğunda ve sadece bir ucu sivriltilmiş mızrakları vardı. Bu insanlar köylerinin içlerinde kalabilirler ve Hellenler geçerken onları takip edebilirlerdi ve her zaman çatışmaya hazırlardı. Evleri kaleler içindeydi ve bütün erzaklarını orada depolamışlardı. Böylelikle Hellenler bu ülkeden hiçbir şey elde edemediler, ancak Taok’lardan aldıkları sığırlarla hayatta kalabildiler.⁵⁸

Khalybler hakkında elde edilen bilgiler ışığında bu topluluğun savaşçı ve madenci halk olduğu Ünye ve çevresinde aktif rol aldıkları anlaşılmaktadır. Bu bilgilerden anlaşılacağı üzere demircilikle uğraşan Khalyblerin İskit kökenli olma ihtimali çok yüksektir. Bu kavmin demircilikle uğraşmasından dolayı onların Türk olabileceği dile getirilmektedir. Bu varsayımdan yola çıkarak Ünye’ye İskit varlığının çok uzun bir süredir devam ettirdiğini söylemek mümkündür.

Khalybler Ünye ve çevresinde yaşarken Karadeniz tarihinin gidişatını değiştiren önemli bir olay olmuş ve bölgede ticaret kolonileri kurulmaya başlanmıştı. Kolonizasyon faaliyetlerinin tam olarak ne zaman başladığı ve ya kimler tarafından nasıl kurulduğu şeklinde net bir ifade ve arkeolojik delil bulunmadığından bir fikir birliği sağlanamamaktadır. Bir görüşe göre MÖ 7. yüzyıla ait Sinop şehrinde ele geçirilen seramiklerden anlaşıldığı üzere buranın ve diğer sahil koloni kentlerinin bu tarihten itibaren Miletoslular tarafından kurulduğu sonucuna varılmıştır. Ordu müzesinde sergilenen ve yaklaşık olarak MÖ 5. yüzyıla ait olabileceği düşünülen amphora Bulgaristan’ın Burgas kasabasında bulunan amphora ile biçimsel olarak benzerlik göstermektedir.⁵⁹ Bu benzerlik kolonicilerin havzadaki etkinlik derecesini gösteren bir delil olarak kabul edilebilir. Ancak kesin olan çağdaş kaynaklarda bahsi geçen Karadeniz sahili boyunca farklı toplulukların çeşitli zamanlarda bölgede bulunmalarıdır. Bir diğer tartışmaya açık olan konu ise koloni faaliyetleri esnasından bu coğrafyada yaşayan topluluklardır. Bu dönemde adı geçen ilkçağ kaynaklarından, İskit hâkimiyetinden sonra bölgede farklı toplulukların yaşadığı anlaşılmaktadır. Ksenophon’un notları bu durumu aydınlatan en önemli kaynağımızdır.

---

⁵⁸ Ksenophon, *Anabasis Onbinlerin Dönüşü*, s. 141.

⁵⁹ Aktaş, *Roma İmparatorluk Döneminde Orta ve Doğu Karadeniz Yerleşim Yerleri*, s.16.

Ksenophon, *Onbinlerin Dönüşü* adlı eserinde Perslerle savaş edip yenilen Yunan askerlerinin ülkelerine geri dönüşünü anlatır. Savaşa gelirken takip ettikleri yolun dönüşü Persler tarafından kesildiği için Yunanlılar hiç bilmedikleri bir yoldan ülkelerine ulaşmaya çalışmışlardır. Bunun için kuzeye yönelmişler ve Çoruh vadisini takip ederek Karadeniz sahiline ulaşmışlardır. Ksenophon, başlarından geçenleri anlatırken gittiği yerlerdeki bölge halklarını da bize tanıtmıştır. Bunlar Makronlar, Kolhlar, Khalybler ve Tibarenler gibi kolonicilerden farklı özelliklere sahip topluluklardır. O, Ünye ve çevresine dair bilgiler verirken bölgenin adını Kotyora (Ordu) olarak kaydeder. Ksenophon burada bulunan halkların genellikle vahşi topluluklar olduğunu ve onlara Tibaranoslar dendiğini ve büyük ölçüde dağlık kesimlerde yaşadıklarını yazar. Ayrıca sahil boyunca birkaç sağlam kaleleri dışında yerleşim yerlerinin olmadığını, hayvancılık ve denizcilikle uğraştıklarını not etmiştir. Ksenophon eserinde Kotyora'da yaşayan yerlilerin kendilerine karşı gösterdikleri davranışları ayrıntılı bir şekilde dile getirmiştir. Kotyoralılar Yunan ordusuna şehirlerini kapatarak onları içeri almamış, pazarlarından faydalanmalarına izin vermeyerek Yunan ordusunun ihtiyaçlarını karşılamalarına müsaade etmemişlerdir. Onların düşmanca tavırları yüzünden Yunanlılar hastalarını bile tedavi edememiştir. Bu yüzden Yunanlılar da onlara saldırarak ülkelerini yağmalamıştır.⁶⁰ Bazı tarihçilere göre Ksenophon'un notlarında geçen Khalbyler Ünye'de yaşamıştır. Bu ihtimal bölge tarihi için önemlidir.

Ünye ve çevresi hakkında bilgi veren İlkçağ kaynaklarından birisi olan Arrianus'un Karadeniz seyahati adlı eserinde kent Oinoe⁶¹ adıyla geçmektedir. Arrianus, buranın Sinope kolonisi kentlerinden biri olduğunu yazar. O ayrıca haritasında Ünye deresi olarak bir akarsudan da özellikle bahsetmiştir. Ardından Ünye ve sahil şeridi boyunca birçok kaleden ve yerleşim yerinden de söz etmektedir.

Bölgenin coğrafyasını ayrıntılı bir şekilde anlatan bir diğer kaynak Strabon'un Coğrafya isimli eseridir. O Karadeniz sahiline hâkim olan Mithradates hanedanlığından bahsederken bölgeye hâkim olan farklı devlet ve topluluklardan da söz eder. Strabon eserinde Themiskyra (Terme) ve çevresini anlatırken Sidene isimli yerleşim yerinden bahseder. Buranın Terme gibi iyi sulanmadığı halde verimli bir ova

---

⁶⁰ Ksenophon, *Anabasis Onbinlerin Dönüşü*, ss.133, 139, 143, 149, 160, 166.

⁶¹ *Arrianus'un Karadeniz Seyahati*, nşr. Murat Arslan, Odin Yayıncılık, İstanbul 2005, s.122.

olduğunu, deniz tarafında da bazı kalelerin bulunduğunu yazar.⁶² Bahsi geçen yerin Terme'nin hemen yanında bir yer olarak gösterilmesi buranın Ünye olabileceği ihtimalini düşündürmektedir.

2.4. Perslerden Roma Hâkimiyeti Sonlarına Kadar Ünye

Karadeniz bölgesinde koloniler kurulduğu sırada Perslerin yöreye hâkim olduğu anlaşılmaktadır. MÖ 521'de Persler ülkeyi eyaletlere ayırdıklarında Karadeniz bölgesi 19. satraplıkta yer almaktaydı.⁶³ MÖ 336 yılında Makedonya Krallığı'nın başına geçen İskender, Pers Krallığı'nı yıkmak için MÖ 334 yılında Anadolu'ya geçmiş, burada Pers ordularını yendikten sonra Anadolu'nun büyük bir kısmını egemenliği altına almıştır.⁶⁴ Böylece Karadeniz bölgesindeki Pers hâkimiyeti de sona ermiştir. Onun ölümünden sonra hâkimiyeti altındaki topraklar generalleri arasında paylaşılmıştı ve Karadeniz bölgesi Eumenes'in payına düşmüştü.⁶⁵ Babil Satrabı Seleukos MÖ 301 yılında kendisini Seleukoslar Kralı ilan etti ve kendi adını taşıyan Seleukos Krallığı'nı kurdu. Onun krallığı Karadeniz kıyılarını da içine almaktaydı.⁶⁶ Onların ardından Mithradates hanedanı Karadeniz bölgesine hâkim oldu. Bu aile İran kökenli olup İskender'in valileri arasındaydı. Amasya'yı merkez edinerek bölgeyi idare etmeye başlamışlardı. MÖ 120 yılında Pontus Krallığı'nın başına geçen VI. Mithradates Eupator kısa zamanda bütün Karadeniz bölgesini Batum'a kadar hâkimiyeti altına almıştı.⁶⁷ MÖ 89-63 yılları arasında yaklaşık 30 yıl sürecek olan Roma-Mithradates savaşları sonunda Pontus Krallığı tarih sahnesinden çekilmişti.⁶⁸

Kolonizasyondan Mithradates hanedanı zamanına kadar Ünye'de olup bitenler hakkında çok bilgi sahibi değiliz. Ancak bu dönemden kalma bir eser Ünye'nin en eski yapılarından birisi olarak günümüze kadar ulaşmıştır. Bu Ünye-Niksar yolu üzerinde

---

⁶² Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası*, XII, XIII, XIV, nşr. A. Pekman, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2000, s. XII,1; Adem Işık, *Antik Kaynaklarda Karadeniz Bölgesi*, TTKY, Ankara 2001, ss.98-99.

⁶³ Herodotus, *Herodot Tarihi*, ss. 173-175.

⁶⁴ Ayrıntılı bilgi için bk. Flavius Arrianos, *İskender'in Seferi*, nşr. Furkan Akderin, İstanbul 2005.

⁶⁵ Sicilus Diodorus, *Diodorus of Sicily*, Kitap XVIII. Bölüm III nşr. R. M. Geer, London 1947, ss. 13-21; Plutarkhos, *Plutarch's Lives: Eumenes* nşr. B. Perrin, London 1959, ss. 97-101; ayrıca bk. D. Braund, "After Alexander: The Emergence of the Hellenistic World, 323-281" *A Companion to the Hellenistic World*, nşr. Andrew Erskine, Oxford 2005, s. 22.

⁶⁶ Francois Chamoux, *Hellenistic Civilization* nşr. Michel Roussel, Blackwell Publishing, Oxford, 2002, ss. 63, 76.

⁶⁷ Murat Arslan, *Romanın Büyük Düşmanı Mithradates VI Eupator*, Odin Yayıncılık, İstanbul 2007, ss. 80-87.

⁶⁸ Bk. Mahmut Goloğlu, *Anadolu'nun Milli Devleti Pontos*, Ankara 1973; Mehmet Tezcan, "Pontos Krallığı (M.Ö. III.-M.S. IV. Yüzyıl)", *Başlangıçtan Günümüze Pontos Sorunu*, Serander Yayınları, Trabzon 2007, ss. 77-107.

bulunan Ünye kalesidir. Bir kaya üzerine inşa edilen ve içerisinde menfez, sur izleri ve anıt kapıların yanı sıra iki adet kaya mezarı bulunan Ünye kalesinin yapılış tarihi tam olarak belirlenemese de büyük ihtimalle II. Mithradates Hanedanlığı döneminde yapılmış olmalıdır.⁶⁹

Ünye kalesinin kurulması Ünye'nin stratejik önemini artırmış gözükmektedir. Bunun sebebi bölgedeki ticaret yollarına yenilerinin eklenmesi ve Ünye-Niksar hattının daha da kıymetlenmesidir. Amasya'dan başlayıp Tokat üzerinden Sivas'a ulaşan yol Mithradatesler zamanına kadar kullanılıyordu. Ancak onlar Zile'den Kayseri'ye giden yolu da işler hale getirdiler.⁷⁰ Her iki yolun da Karadeniz'e açıldığı yerler arasında Niksar-Ünye yolu çok önemli bir yerd. O yüzden bu yolun güvenliği için Ünye'ye o kadar büyük bir kale yapıldı.

Ünye ve çevresi Mithradates hâkimiyetinin sona ermesinin ardından MÖ 63'te Roma İmparatorluğu'nun kontrolü altına girmiştir. Bu dönemde Karadeniz bölgesinin idari yapısında çeşitli değişiklikler yapılmıştır. Roma İmparatorluğu Anadolu'daki ticaretini doğudan batıya, kuzeyden güneye bölgede kurmuş olduğu kentler sayesinde kontrol ediyordu.⁷¹ Romalılar bölgenin idari yapısını değiştirerek yeni bir eyalet kurmuş ve buradaki hâkimiyetini pekiştirmiştir. Pontos isimli bu eyalet Orta ve Doğu Karadeniz bölgesini kapsıyordu. Burası daha önce kurulmuş olan Bithynia Eyaletine bağlandı.⁷²

Ünye ve çevresinde Roma hâkimiyeti olduğu bölgeden elde edilen arkeolojik malzemeler sayesinde açık bir biçimde bilinmektedir. Ünye müze bahçesinde sergilenen lahitlerin Geç Roma dönemine ait olduğu saptanmıştır. Ünye Kalesinin içerisindeki bazı fresklerde ve kaleden daha yüksek bir mevkide bulunan Kızılkaya mağarasında Roma dönemine ait izler görülmektedir.⁷³

Roma İmparatorluğu Kavimler Göçü sonucu sıkıntıya düşmeye başladığı zamanlarda İmparator I. Theodosius (379-395) yeni bir idari yapılanmaya gitti. 395'te

---

⁶⁹ Özsait, "Arkeolojik Verilerin Işığında Ünye", s. 297. Bu kaleyle ilgili olarak anlatılan yedi başlı ejderha efsanesi ile ilgili olarak bk. Sait Kapıcıoğlu, Ünye Topyanı, Biltur Basım Yayın, İstanbul 2012, s. 44.

⁷⁰ J. Arthur R. Munro, "Roads in Pontus, Royal and Roman", *The Journal of Hellenic Studies*, S. 21, 1901, ss. 52-53.

⁷¹ Fatih İnan, "Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Doğu Karadeniz Limanları", Yüksek Lisans Tezi, *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Aralık, 2014, s.50.

⁷² Osman Emir ve Süleyman Çiğdem, "Geç Hellenistik Dönemde Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'nin Stratejik Önemi", *Atatürk Üniversitesi*, Erzurum 2016, s. 233.

⁷³ Aktaş, Roma İmparatorluk Döneminde Orta Ve Doğu Karadeniz Yerleşim Yerleri, s.148.

İmparatorluğu iki oğlu arasında paylaştırdı. Bu Roma İmparatorluğunun ikiye ayrılmasının önünü açtı. Böylece Karadeniz bölgesi Doğu Roma İmparatorluğu'nun hâkimiyet alanında kalmış oldu. Bu yeni dönemle birlikte Karadeniz bölgesinin önemi daha da artmıştır. Bunun sebebi I. Justinianos (527-565) zamanında yapılan idari düzenlemedir. O, Doğu Roma İmparatorluğu'nun idari yapısını yeniden ele alırken Doğu Karadeniz bölgesinde Haldiya (Chaldea, Kaldia, Khaldea) isimli bir eyalet kurmuştur. Bu eyaletin merkezi Trabzon'dur.⁷⁴ Böylece Ünye'nin de dâhil olduğu yerde Roma hâkimiyeti daha da pekişmiştir.

Roma hâkimiyeti sırasında İşlam orduları Anadolu'ya sefer düzenlemeye başlamışlardı. Bu ordulardan bir kısmının Karadeniz bölgesinin çeşitli yerlerine ulaştığı bilinmektedir. Ancak bu orduların Ünye'ye gelip gelmediği çok açık değildir. Bir araştırmada, 715 yılında Emevi ordularının Canik bölgesine geldiğini, Ünye'nin ise 893 yılında Abbasiler tarafından fethedildiği yazar.⁷⁵ Ancak kaynak belirtilmediği için bu bilgiyi teyit etmek mümkün olmadı.

---

⁷⁴ Ernst Honigmann, *Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı* nşr. Fikret Işıltan, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1970, s. 50 vd.

⁷⁵ *Fotoğrafların Diliyle Ünye*, Ünye Belediyesi Kültür Yayını, Samsun 2002, s. 7.

3. ANADOLU’NUN FETHİ DÖNEMİNDE ÜNYE

3.1. Büyük Selçuklu Devleti Dönemi

Selçuklular, Oğuzların Kınık boyuna mensuptur. Ana yurtları Sır ırmağı ve Aral-Hazar denizleri arasındır.⁷⁶ Devletin adını aldığı Selçuk Bey’in İslamiyet’i kabul etmesiyle Türk-İslam tarihinde bir dönüm noktası yaşanmıştır. Onların yurt arayışı ve Gazneli Devleti ile giriştiği mücadele 1040 Dandanakan savaşıyla sonuçlanmıştır. Dandanakan zaferinden sonra hem yurt edindikleri hem de bir Devlet kurdukları bilinmektedir. Selçukluların Anadolu’ya ilk gelişleri Çağrı Bey’in keşif seferinde 1018’de olmuştur.⁷⁷ O 1021’de geri döndüğünde kardeşi Tuğrul Bey’e kendilerine yurt olabilecek çok güzel bir ülke bulunduğunu söylemişti.⁷⁸ Yani Selçuklular Anadolu’nun kendileri için çok elverişli bir yurt olduğunu bu tarihten itibaren biliyordu. Nitekim devlet kurulduktan kısa süre sonra Tuğrul Bey Anadolu akınlarını başlatarak bu ülkeyi ele geçirmek için girişimlerde bulunmuştu.

Selçuklular zamanında Anadolu’ya yönelik fetih faaliyetleri içerisinde 1048 Pasinler Savaşı oldukça önemlidir. Bu savaşta Selçukluların kazandığı büyük zafer Rumların Doğu Anadolu’daki savunma hattına vurulan ilk darbedir. Bu tarihte aynı zamanda Selçuklu akıncıları ilk kez Doğu Karadeniz bölgesinde görülmüşlerdir.⁷⁹ 1054’te ise Selçuklu akıncıları Ünye’nin bulunduğu alana ulaşmıştı. Bu yılda Tuğrul Bey’in başında bulunduğu bir orduyla Anadolu seferine çıkmıştı. Malazgirt’i kuşattıkları sırada Selçuklu Sultanı üç keşif kolu çıkarmış bunlardan kuzeybatıya gidenler Kelkit vadisini takip ederek Canik ormanlarına kadar ilerlemiştir. İşte bu bölge Ünye’nin sırtını yasladığı tepelerdir. Böylece Selçuklular ilk kez Ünye sınırında görülmüştür.⁸⁰

1054’ten sonra Tuğrul Bey bir daha Anadolu’ya gelme imkânı bulamamıştı. Ancak ondan sonra 1063’te başa geçen Sultan Alparslan ile birlikte Anadolu’ya

⁷⁶ Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2019, ss.54,64.

⁷⁷ *Aristakes Lastivertc’i’s History* nşr. R. Bedrosian, New York 1985, s. 20; *Smbat Sparapet’s Chronicle* nşr. R. Bedrosian, New Jersey 2005, s. 12; *Urfalı Mateos Vekayı-Nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor’un Zeyli (1136-1162)* nşr. Hrant d. Andreasyan, TTKY, Ankara 2019, s. 48 vd; *History of Armenia by Father Michael Chamich*, C. II, nşr. J. Avdall, Calcutta 1827, s. 111 vd.

⁷⁸ Gregory Abû’l-Farac, *Abu’l-Farac Tarihi*, C. I (nşr. Ö. R. Doğrul), Ankara 1987, s. 293. Çağrı Beyin keşif seferi hakkında ayrıntılı bir değerlendirme için bk. İbrahim Kafesoğlu, “Doğu Anadolu’ya İlk Selçuklu Akımı (1015-1021) ve Tarihi Ehemmiyeti”, *Fuat Köprülü Armağanı*, İstanbul 1943, s. 259-274

⁷⁹ David Winfield, “A Note on the South-Eastern Borders of the Empire of Trebizond in the Thirteenth Century”, *Anatolian Studies*, S. XII, 1962, s. 165.

⁸⁰ *Aristakes Lastivertc’i’s History* (nşr. R. Bedrosian), New York 1985, ss. 93-96.

yönelik faaliyetler yeniden başlamıştır. O 1064 yılının başında Azerbaycan ve Gürcistan üzerine bir sefer düzenlemiştir. Kendisi orduları ile birlikte Tiflis-Çoruh ırmağı arasını ele geçirmiş ve bölgede hâkimiyeti tesis ettikten sonra Şavşat üzerinden birlikleri ile yönünü güneye çevirmiştir. Sultan'ın oğlu Melikşah ve Veziri Nizamülmülk asıl ordu ile Bizans kaleleri üzerine yürümüştür. Veliht Melikşah askerleriyle Aras ırmağı yönünde ilerleyerek Bizans'ın bazı kalelerini ele geçirip babasının yanına hareket etmiştir. Büyük Selçuklu hükümdarı Arpaçay üzerinde bulunan, Bizans'ın ünlü kalelerinden Ani Kalesini kuşattı. Uzun süre devam eden kuşatmadan sonra 16 Ağustos 1064'te Ani Selçukluların denetimi altına girmişti.⁸¹ Bu olayın bizim için önemi Rumların Doğu Anadolu'daki savunma hattının çok ağır bir darbe almasıdır. Karadeniz bölgesi de bu durumdan derinden etkilenecektir. Ani'nin fethi Hristiyan âlemi için üzüntü, İslam âleminde sevinçle karşılanmıştı. Bu tarihten itibaren Sultan, ülkenin Doğu sınırlarında çıkan sıkıntılarıyla ilgilenmek için Anadolu'dan ayrıldı.⁸²

Sultan Alparslan Ani Kalesini fethettikten sonra bazı komutanlarından Anadolu akınlarını devam ettirmelerini istedi. Bunlardan Afşin Bey Anadolu'nun birçok bölgesine akın düzenleyerek Bizans kuvvetlerini mağlup etmiş. Ardından yapmış olduğu yağma akınlarından elde ettiği ganimetler ile Sultan'ın yanına dönmüştü. Anadolu askeri harekâtı sırasında Orta Anadolu, Marmara Bölgesi ve Kuzeyde Niksar'a kadar olan bölgede Selçuklu akınları ve yağmaları olmuştu.⁸³ Bu akınlarda Selçukluların Kelkit vadisine ulaşmaları Ünye ve çevresi açısından çok önemlidir. Zira 1054'ten sonra Selçuklu akıncıları yeniden Canik ormanları bölgesine ulaşmışlardı.

Anadolu'daki Selçuklu ilerleyişine karşı en büyük önlemler Romanos Diogenes tarafından alınmıştı. O, Türklerin ele geçirdiği yerleri geri almak ve onları Anadolu'dan tamamen çıkarmak için hazırlıklara girişti ve bunun için büyük bir ordu hazırladı. Bizans İmparatoru Selçuklu yayılmasına karşı koymak için 1069'da Anadolu'ya bir sefer düzenlemiştir. O özellikle Batı ve İç Anadolu'daki Türkleri

---

⁸¹ *Aristakes Lastivertci's History*, ss. 162-163; *Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi*, ss. 119-122; *Smbat Sparapet's Chronicle* (nşr. R. Bedrosian), New Jersey 2005, s. 29.

⁸² *Juansher's Concise History of the Georgians* (nşr. R. Bedrosian), Sophele Pty, New York 1991, s. 105; *Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi*, s. 118 vd.; M. Brosset, *Gürcistan Tarihi* çev. H. D. Andreasyan, notlar. E. Merçil, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2003, ss. 287-289; Robert W. Thomson, *Rewriting Caucasian History*, Clarendon Press, Oxford 1996, s. 298; René Grousset, *Başlangıcından 1071'e Ermenilerin Tarihi* çev. S. Dolanoğlu, Aras Yayıncılık, İstanbul 2005, s. 596.

⁸³ İbrahim Kafesoğlu, *Selçuklular Ve Selçuklu Tarihi Üzerine Araştırmalar*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2014, ss.38-39.

püskürterek önemli başarılar elde etmişti.⁸⁴ İmparator 1070 yılında tekrar bir Anadolu harekâtı düşünse de bu fikirden vazgeçmişti.

1071 baharında Sultan Alp Arslan Mısır'daki Şii Fatımi halifeliği üzerine sefere çıkarak Abbasi halifeliğini koruma yönündeki siyasetlerini devam ettirmiştir. Bu maksatla Haleb'i kuşatmıştır. Bu sırada Romanos Diogenes de büyük bir orduyla beraber doğuya doğru sefere çıkmıştı. Sultan Alparslan Malazgirt' den sonra Diyarbakır ve Halep kuşatmalarını gerçekleştirmiş Mısır üzerine hareket etmişti. Henüz bir günlük yol almışken kendisine Bizans ordusundan bir elçi geldiği, elçinin Malazgirt ve Ahlat'ın Bizans'a geri verilmesi istenmişti. O, Bizans ordusunun Erzurum yakınlarında olduğunu öğrenince öfkelenerek Bizans ordusu üzerine süratle hareket etmişti. Hızla ilerleyen Selçuklu ordusunu karşısında gören Bizans ordusu şaşkınlıkla dağıldı. Daha sonra ki günlerde iki taraf karşılıklı müzakereler yürütse de barış tesis edilemedi. Bizans İmparatoru sayıca üstünlüğüne güvenerek savaşa devam etti. Selçuklu Sultanı ise İslam âleminin desteği ile 26 Ağustos 1071 Cuma günü saldırıya geçmişti. Selçuklu ordusu Türklerin savaş stratejisi ile Bizans ordusunu dağıtmaya muvaffak olmuştu. Esir alınan Bizans İmparatoru Sultan Alparslan'ın huzuruna getirilerek tarihe geçecek konuşmalar yapıldı. Selçuklu hükümdarı ile Bizans İmparatoru arasında yapılan anlaşma sonucunda Bizans savaş tazminatı ödeyecek ve her yıl vergi ile Selçuklulara vasal devlet olacaktı.⁸⁵

Malazgirt zaferinden sonra Sultan Alparslan İsfahan'a dönerken Bizans İmparatoru da ülkesine dönmüştü. Ancak Diogenes başkentine doğru ilerlerken ülkede taht değişikliği olduğunu haber almıştı. Kısa süre sonra yeni imparatorun yolladığı kuvvetler Diogenes'i yakalayacak, o önce kör edilecek ardından da öldürülecekti. Üstelik yeni imparator onun Sultan Alparslan'la yaptığı anlaşmayı da tanımadı. Böylece Malazgirt Savaşının ardından yapılan barış antlaşması hayata geçirilemedi. Bu durum üzerine Sultan, Selçuklu şehzade, emir ve beylerine Anadolu'nun fethedilmesi emrini verdi.⁸⁶ Böylece Karadeniz ve Ünye tarihini de derinden

---

⁸⁴ Mikhael Attaleiates, *Tarih*, nşr. B. Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008, ss. 109-128, 132-148; *Mikhail Psellos'un Khronographiası*, nşr. I. Demirkent, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1992, ss. 226-227.

⁸⁵ Malazgirt Savaşı hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Ali Sevim, *Malazgirt Meydan Savaşı*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2020; Faruk Sümer-Ali Sevim, *İslam Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı (Metinler ve Çevirileri)*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1988; Mehmet Altay Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi, C. III: Alp Arslan ve Zamani*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2016, ss. 14-40.

⁸⁶ Ioannes Zonaras, *Tarihlerin Özeti*, nşr. B. Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008, s. 143; *Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi*, s. 144.

etkileyecek olaylar başlamış oldu. Anna Kommena, Karadeniz'in en korunaklı kalesi olan Trabzon'un bile Malazgirt Savaşından hemen sonra Türklerin eline geçtiğini yazar.⁸⁷ Bu gelişme bile başlı başına bölgedeki çöküşü göstermesi açısından çok kıymetlidir.

Selçuklu akıncıları Malazgirt zaferinin ardından çok ciddi bir direnişle karşılaşmadan kısa sürede Anadolu içlerine kadar ilerlemeye başlamıştı. 1064'ten itibaren çöküşe geçen Rumların Doğu Anadolu'daki savunma hattı şimdi tamamen ortadan kalkmıştı. Bu bölgede kurulan Saltuklu ve Mengüceklî beylikleri Malazgirt Zaferinin ardından Anadolu'da ortaya çıkan ilk beyliklerdi. Ancak Türk ilerlemesi bununla sınırlı kalmadı. İç Anadolu da kısa sürede Türkmenlerin akınlarına maruz kaldı. Sultan Alparslan'ın en yakınındaki komutanlarından birisi olan Danişmend Gazi, ondan aldığı emirle İç Anadolu'yu fethetmiş ve burada bir beylik kurmuştur. Bu beylikle birlikte Ünye'nin de bulunduğu Orta Karadeniz bölgesi Türkmen yerleşimine açılacaktır.

3.2. Danişmendliler Dönemi

Danişmend beyliğinin kurucusu, Azerbaycan kökenli bir Türkmen ailesine mensup Danişmend Gazi'dir. Onun 1064'de Sultan Alparslan'ın hizmetine girdiği ve kısa sürede hükümdarın en gözde adamlarından birisi olduğu anlaşılmaktadır. Kaynaklar Danişmend Gazi'nin Malazgirt savaşında da yer aldığını kaydetmektedir.⁸⁸ Danişmend Gazi hakkındaki destansı Danişmendname'de onun Malatya Emiri Ömer'in kızıyla evli olan Ali b. Mızrab'ın oğlu ve asıl adının da Ahmed olduğu yazılıdır. Danişmend adı onun elde ettiği alimlik mertebesinden dolayı verilmiştir.⁸⁹

Malazgirt Zaferinden sonra yapılan anlaşmaya Romalıların uymaması üzerine Sultan Alp Arslan'ın Anadolu'nun fethedilmesi emri verdiği daha önce vurgulanmıştı. Bu emrin verildiği kumandanlardan birisi de Danişmend Gazi'ydi. Fırat boylarında başlayıp Sakarya boylarına kadar genişleyen yerlerde fetihler yaparak Türk hâkimiyetini İç Anadolu'ya taşıdı. Fırat, Kelkit, Yeşilirmak, Kızılırmak ve Sakarya vadileri Danişmendlilerin kontrolüne girdi. Romalıların İstanbul'dan başlayıp Erzurum'a ulaşan güzergâhı Danişmendlilerin eline geçti. Burası Romalıların İran seferleri sırasında kullandığı Karadeniz'e paralel uzanan dağların güneyinde büyük

⁸⁷ Anna Kommena, *Alexiad*, nşr. Bilge Umar, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1996, s. 261.

⁸⁸ Abdülkerim Özeydin, "Danişmendliler", *TDVİA*, C.8, 1993, s.469.

⁸⁹ Muharrem Kesik, *Danişmendliler*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2017, s.48.

orduların ilerleyebileceği en önemli yoldu. Danişmendliler Kelkit Vadisini ele geçirdikten sonra Romalılar bu yolu kullanamaz olmuşlardır. Diğer yandan Türklerin Kuzey Anadolu'ya çıkmasındaki en önemli üç su kaynağı yani Yeşilirmak, Kızılırmak ve Sakarya ırmakları da Danişmendlilerin kontrolüne geçmişti. Böylece Türkmenler Malazgirt Savaşı'ndan sonra kısa sürede bu suyollarını kullanarak Karadeniz sahiline paralel şekilde uzanan dağlık kesime ulaşmışlardı.⁹⁰ Beyliğin kurulduğu bu bölge Ünye'nin güneyindeki dağlık alana kadar ulaşmaktaydı. Çünkü Malazgirt Zaferi'nin hemen ardından Kelkit vadisinin Türklerin eline geçtiği ve bir daha hiç çıkmadığı bilinmektedir. Üstelik Ünye'nin iç kesimle bağlantı yolu da şimdi Danişmendlilerin kontrolüne geçmişti. Hal böyle olunca kıyının hemen güneyinden itibaren Türk nüfuzu artmıştır. Danişmendname'de Danişmend Gazi'nin Canik'te bir kaleyi fethetmeye giderken hayatını kaybettiği yazılıdır. Yani Danişmend Gazi ömrünün sonuna kadar bölgeyi fethetmekle uğraşmıştır.

Danişmend Bey'in ölümünden sonra yerine oğlu Gümüştigin geçmiştir. Bu dönemde Danişmendliler Anadolu'daki Türkler içerisinde öne çıkmaya başlamıştır. O bir yandan hâkimiyet alanını daha da genişletirken diğer yandan Haçlılara karşı Anadolu Selçuklularıyla işbirliği yaparak büyük zaferler kazanmıştır. Hatta Malatya kuşatmasında Antakya Kontu Boemond'u esir alarak büyük şöhret kazanmıştır.⁹¹ Gümüştigin'in vefatı (1104) üzerine hanedan arasında çıkan taht kavgaları ile Danişmedliler gerilemeye başlamıştı. İki yıl süren taht mücadelelerinden sonra Gümüştigin'in büyük oğlu Emir Gazi başa geçmiştir. Onun dönemi Danişmendlilerin zirveye ulaştığı zaman olacaktır.

Emir Gazi, Selçuklu taht değişikliğinde damadı Mesud'u desteklemiş ve onun Selçuklu tahtına geçmesini sağlamıştı. Böylece Danişmendliler Anadolu'nun en önemli bir siyasi gücü haline geldiler.⁹² Sultan Mesud kayınpederi sayesinde tahtını korumayı başarırken Malatya'dan Sakarya'ya kadar uzanan bölge Danişmendliler'in hâkimiyetine geçmiş oldu. 1129 yılı itibarıyla Ankara, Çankırı, Kastamonu ve Karadeniz sahillerini kontrol altına aldılar. Emir Gazi'nin ardından başa geçen Melik Muhammed döneminde Rumlar, 1139'da Danişmendlilerin elinde bulunan Kuzey Anadolu'yu geri almak için harekete geçti. Özellikle Danişmend hanedanının merkezi

---

⁹⁰ İbrahim Telliöglü, "Anadolu'nun Fethi ve Danişmendliler", *Uluslararası Malatya'nın Fethi ve Danişmendliler Sempozyumu Bildirileri*, İnönü Üniversitesi Yayını, Malatya 2020, s. 58.

⁹¹ *Urfalı Mateos Vekayi-Namesi*, ss. 204-205.

⁹² Özeydin, "Danişmendliler", s.470.

olan Niksar'ı ele geçirmek isteyen Bizans İmparatoru Ioannes Komnenos çıkmış olduğu seferde başarısız olarak geri çekilmek zorunda kaldı.⁹³ Böylece Danişmendlilerin bölgedeki üstünlüğü devam etti.

Melik Muhammed'in ardından Danişmendliler üç parçaya ayrıldı. Muhammed'in oğullarından Aynüddeve Elbistan ve Malatya, Zünnun Kayseri, Yağıbasan ise Sivas'ta hâkimiyet kurdu. Bu bölünme zayıflama gibi gözükse de Yağıbasan topraklarını kuzeye doğru genişleterek güçlenmesini sürdürdü. O, 1158 yılında Bafra ve Ünye'yi zapt etti.⁹⁴ Böylece o zamana kadar Türklerin giremediği yerleri ele geçirmiş oldu. Danişmendliler bir yandan Kızılırmak'ı takip ederek Karadeniz'e ulaşırken doğuda da Niksar'dan kuzeye çıkan yolu kullanarak denize vardı. Bu sayede Ünye ilk kez Danişmendli ülkesine dâhil oldu.

Anadolu Selçuklu hükümdarı Mesud'un ölümü ile yerine II. Kılıçarslan geçmişti. Sultan Kılıçarslan'ın Sivas ve Kayseri şehrini Danişmendli kardeşlerden Zünnun'a vermesi sonucunda diğer kardeşler buna itiraz etti. Bu durumu fırsat bilen Melik Yağıbasan bir ordu ile Kayseri'ye hareket etti ve Sultan Kılıçarslan ile karşı karşıya geldi. Din adamlarının araya girmesiyle anlaşma sağlandı. Ancak Yağıbasan, II. Kılıçarslan'a karşı Bizans İmparatorluğu ile ittifak kurdu. Karşılık olarak daha önce ele geçirmiş olduğu Bafra ve Ünye'yi Bizans'a iade edecekti.⁹⁵ Ancak Ünye'deki Danişmendli hâkimiyetinin sürdüğü Rum kaynaklarından anlaşılmaktadır.

Danişmendli hükümdarı Yağıbasan 1164 yılında Çankırı'da ölmüştür. O, Niksar'da inşa ettirdiği medresede gömülüdür. Yağıbasan'ın ölümünün ardından Danişmendli hanedanın başına iki yıl ara Melik İbrahim, Melik İsmail ve Melik Zünnun geçmişti. Melik Zünnun zamanında Anadolu Selçuklu hükümdarı II. Kılıçarslan ile mücadele yaşayarak hâkimiyetinde olan bölgeleri bırakan Melik Zünnun Sivas'a kadar çekilmek zorunda kalmıştı.⁹⁶ Bu dönemde Danişmendlilerin güç kaybetmesini fırsat bilen Bizans İmparatoru Manuel Komnenos Karadeniz bölgesini yeniden ele geçirmeyi hedeflemekteydi. Amasya üzerine yürümek istese de bu başarılı

---

⁹³ Niketas Khoanites, *Historia (İoannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, nşr. F. Işıltan, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1995, ss. 23-24.

⁹⁴ *Les Turcs au Moyen-Age*, nşr. X. Jacob, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1990, s. 165.

⁹⁵ Muharrem Kesik, "Danişmendli Beyliği-Bizans (Doğu Roma) İmparatorluğu İlişkileri (1071-1178)", *Osmanlı Araştırmaları Dergisi XXXIV*, Prof. Dr. Muammer Kemal Özergin Hatıra Sayısı, C. II, İstanbul, 2009, s.139.

⁹⁶ Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, ss. 127-128.

olamadı ve geri çekilmek zorunda kaldı.⁹⁷ Bununla birlikte Rum kaynaklarından 1175'te Ünye ve çevresinin yeniden Romalıların eline geçtiği anlaşılmaktadır.⁹⁸

Danişmendliler Anadolu ve Karadeniz bölgesinin Türk yurdu haline gelmesi bakımından önemli bir yere sahiptir. Danişmendliler hâkimiyet alanlarındaki yerleri sadece siyasi bakımdan değil, kültürel ve dini açıdan da Türk yurdu haline getirmişlerdir. Ünye ve çevresinde Türk-İslam kültürünün yayılmasını Danişmendliler başlatmıştır. Onlara ait izler Ünye'nin Tekkiraz beldesine bağlı Yağlıbasan mahallesinin adında günümüze kadar saklı kalmıştır. Bu isim Danişmendli meliki Yağlıbasan'dan gelmektedir. Halk arasındaki bir inanişaya göre, Tekkiraz'ın Yağlıbasan köyünün ırmak kenarında düz bir alanda bulunan mezar, Yağlıbasan evliyası olarak bilinir. Burada evliya olarak anılan kişinin Melik Yağlıbasan'ın komutanı Yakup Hasan Bey olduğu sanılmaktadır. Mezarın bulunduğu bu düzlükte Danişmedlilerle yerli halk arasında bir savaş geçtiği ve Yağlıbasan komutasındaki bir ordu Ünye ve çevresini fethetmek için Niksar'dan yola çıkmış ve ordunun burada konakladığı esnada düşman baskınına uğramıştır. Komutan Yakup Hasan Beyin bu savaşta kolu omzundan kesilerek yere düşmüştür, bu olay nedeni ile buraya "El Tepesi" denilmiştir. Buranın bir adı da "El Tepesi" olarak anılır. Ünye halkı Yağlıbasan'ın bölgeyi fethetmesini önemli bir olay olarak günümüze kadar yaşatmıştır.

Danişmendliler XII. yüzyılın son çeyreğine kadar Ünye'nin güneyindeki kırılık sahaya hâkim olmuşlardı. 1174'te Nurettin Bey'in ölümü üzerine Selçuklu Sultanı II. Kılıçarslan harekete geçmiş ve 1175'te Sivas olmak üzere, Niksar, Komana, Tokat gibi yörelere hâkim olmuştur.⁹⁹ Böylece Ünye ve güneyindeki Türk hâkimiyeti el değiştirerek Danişmendlilerden Selçuklulara geçmiştir.

3.3. Türkiye Selçukluları Dönemi

Türkiye Selçuklu Devleti Malazgirt Savaşı'ndan sonra Anadolu'da kurulan Türk siyasi teşekküllerinden birisidir. Devletin kurucusu Süleyman Şah'tır. O, Arslan Yabgu'nun torunu, Kutalmış'ın oğludur. Malazgirt Savaşından sonra Kutalmış'ın oğullarının Diyarbakir-Urfa havalisinde bulunduğu kaynaklarda yazılıdır. Ancak

---

⁹⁷ İlhan Aşlan, *Ortaçağ'da Karadeniz ve Türkler (Kelkit Havzası 1018-1228)*, Post Yaymevi, İstanbul 2018, ss. 87-89.

⁹⁸ Bryer-Winfield, *Karadeniz'in Orta Çağ Dönemi Eserleri ve Topoğrafyası*, C. I, s. 175.

⁹⁹ Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, ss. 128-129.

Suriye'nin fethiyle görevlendirilen Atsız'ın bölgeye gelmesi üzerine Kutalmış'ın oğulları ona tâbî olmayı reddedip batıya doğru ilerlemişlerdir. 1074'te Antakya'yı kuşatan Kutalmış burayı vergiye bağladıktan sonra kuzeybatıya yönelmiştir.¹⁰⁰ 1075'te İznik'i ele geçirerek Türkiye Selçuklu Devleti'ni kurmuştur.¹⁰¹ Böylece Türk hâkimiyeti Batı Anadolu'ya taşınmış oluyordu.

Türkiye Selçuklularının Karadeniz kıyılarına ulaşması II. Kılıç Arslan zamanında olmuştur. Bu vakte kadar Selçuklular Süleyman Şah'ın Halep önlerinde, yerine geçen Kılıç Arslan'ın da Musul'da önlerinde hayatını kaybetmesiyle sıkıntılı zamanlar geçirmişlerdi. I. Haçlı Seferi yüzünden İznik'i kaybederek İç Anadolu'ya çekilmek zorunda kalmışlardı. İzzeddin Mesud'un hükümdarlığının son zamanlarında Selçuklular Anadolu'nun en büyük gücü haline gelmişlerdi.¹⁰² Ondan sonra başa geçen II. Kılıç Arslan böyle bir siyasi zeminde iktidara gelmişti.

II. Kılıç Arslan devrinde Türkiye Selçukluları Danişmendlilerin Anadolu'daki varlığına son vermişlerdir. Böylece Anadolu'da siyasi birliği sağlama açısından en önemli rakiplerini ortadan kaldırmış oldular. Türkleri Anadolu'dan atmak için son bir girişimde bulunan Bizans İmparatoru Manuel büyük bir ordu toplayarak Selçuklular üzerine sefere çıkmıştır. Ancak 17 Eylül 1176'da Miryokefalon'da yapılan savaşta Kılıç Arslan galip gelmişti.¹⁰³ Böylece Romalıların Türkleri Anadolu'dan atma hayalleri sonlanmıştır. İşte böylesi büyük başarılar sağlayan Kılıç Arslan zamanında Selçuklu orduları Ünye'ye de ulaşmıştır.

Selçuklular Danişmendlileri ortadan kaldırınca onların mirasını devralmışlardı. Bu yerler arasında Ünye de vardı. Kaynaklar Kılıç Arslan devrinin sonlarında Karadeniz'in güneyindeki dağlık kesimin Selçukluların eline geçtiğini bildirir. Böylece Malazgirt Savaşından sonra Mengücekliler ve Danişmendlilerin kontrol ettiği saha şimdi Türkiye Selçuklularının eline geçmişti.¹⁰⁴ Kılıç Arslan hayattayken ülkeyi oğulları arasında paylaştırmıştı. Bunlardan Tokat meliki olan Rükneddin, 1186'lı

---

¹⁰⁰ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1993, ss. 47-48.

¹⁰¹ *Azîmî Tarihi Selçuklularla İlgili Bölümler*, nşr. A. Sevim, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1988, s. 21.

¹⁰² Bu dönem için bk. Ali Sevim-Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1995, ss. 435-441.

¹⁰³ Bu savaş hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Abdülhaluk Çay, Anadolu'nun Türkleşmesinde Dönüm Noktası Sultan II. Kılıç Arslan ve Karamıkbeli (Myriokefalon) Zaferi (11 Eylül 1176), Orkun Yayınları, İstanbul 1984.

¹⁰⁴ İbrahim Telliöğlü, *Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Doğu Karadeniz'de Türkler*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2019, s. 90.

yıllarda Samsun kıyısına hâkim olmuştu.¹⁰⁵ Bu döneme ait Bizans kaynakları Samsun'u hâkimiyetleri dışında gösterirken bu duruma işaret eder. Rükneddin'in bugünkü Saathane civarında inşa ettirdiği kale kısa süre sonra Müslüman Samsun olarak anılacak şehrin temelini oluşturacaktır. Böylece Selçuklular Karadeniz sahilinde stratejik bir mevki kazanmış bulunmaktaydı. Onların sahilde var olması Kelkit havzasından kuzeye çıkan yolların daha da önem kazanmasına sebep olacaktı. Çünkü sahildeki Rumlar artık istedikleri gibi rahat edemeyecekleri gibi sahile ulaşmak isteyen Türkler de alternatif yol arayışına gireceklerdi. İşte bu yollardan birisi de Niksar'dan Ünye'ye çıkan yoldu.

Selçuklular Ünye ve çevresine hâkim olan dönemde yaşanan önemli bir gelişme Karadeniz bölgesinin siyasi yapısını baştan sona değiştirmiştir. Türklerin bölgeye yayılması en azından sahil şeridinde kesintiye uğramıştır. Bu gelişmelere yol açan olay 4. Haçlı Seferi sırasında Latinlerin 1204'te İstanbul'u ele geçirmesidir. Bizans İmparatorluğu Haçlıların eline düşünce Ortodokslar çeşitli yerlerde devletler kurarak Latinlerle mücadele etmeye başlamışlardı. İznik'te, Teselya-Epirus'ta ve Karadeniz sahilindeki devletler bu dönemde ortaya çıkmıştı.¹⁰⁶

İstanbul'un zaptından sonra Karadeniz sahilinde devlet kuran Aleksios ve David Komnenos kardeşler Bizans İmparatorluğunu 1081'den 1185'e kadar kesintisiz olarak idare eden bir ailenin çocuklarıydı. Dedeleri olan Andronikos hanedanının son imparatoruydu. O başa geçmeden önceki yaşamında bir ara Gürcistan'da da bulunmuş ve orada Kral III. Giorgi'nin kızı Rusudan'la evlenmişti. 1204'te İstanbul Latinlerin eline düşünce yakınları bu iki gencin öldürülebileceğini düşünerek akrabaları olan Tamara'nın yanına kaçırmışlardı.¹⁰⁷ O sırada Gürcü tahtında bulunan Kraliçe Tamara, Rusudan'ın kız kardeşiydi. Tamara, devletini Kafkasya'nın en büyük gücü haline getirmişti. Üstelik 1202'de Micingerd'de yapılan savaşta Türkiye Selçuklularına karşı

---

¹⁰⁵ *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1195-1206)*, çev. Işın Demirkent, Dünya Kitapları, İstanbul 2004, s. 81

¹⁰⁶ 4. Haçlı seferi ve sonrasında Bizans İmparatorluğu'nun durumu için bk. Geoffrey de Villehardouin, *Memoirs or Chronicle of The Fourth Crusade and The Conquest of Constantinople* çev. F. T. Marzials, J. M. Dent, London 1908, s. 31-68; *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1195-1206)*, ss. 110-146.

¹⁰⁷ Kaynaklarda Aleksios ve David Komnenos'un İstanbul'dan ne zaman kaçırıldığı konusunda yeterli bilgi olmaması sebebiyle bu dönem çok aydınlatılmamıştır. Ancak eldeki bulgular birleştirildiğinde onların 1204'te İstanbul'dan ayrıldıklarını düşünmek daha akla yatkındır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. İbrahim Tellioglu, "Trabzon Rum Devleti'nin Kuruluşu Hakkındaki Tartışmalar", *Erdem*, C. XIV, S. 41, Eylül 2004, ss. 139-146.

büyük bir zafer kazanmıştı.¹⁰⁸ Haliyle Doğu Anadolu ve Doğu Karadeniz bölgelerinde onu durdurabilecek bir güç yoktu. Kafkasya’da ve Karadeniz’in doğu yakasında onunla rekabet edebilecek hiçbir güç yoktu. Haçlıların İstanbul’u ele geçirmesiyle Roma İmparatorluğunun doğu vilayetlerinde oluşan siyasi boşluğu gören Tamara, himayesi altına aldığı iki gence asker desteği vererek onların Karadeniz bölgesini ele geçirmelerini sağladı.¹⁰⁹ Böylece Aleksios ve kardeşi David Komnenos 1204 baharında batıda Ereğli’ye kadar olan sahil şeridini ele geçirmişlerdi.

Komnenos kardeşlerin Karadeniz sahilini ele geçirirken halktan kabul görmelerinin en önemli sebebi onların bölgeyle bağlantılarıdır. Dedeleri Andronikos tahta çıkmadan önce Karadeniz valisi olarak görev yapmıştır. Onun Ünye’de bulunan sarayı burayı önemli bir merkez haline getirmişti. Hatta Trabzon Rum Devleti’nin kurucuları olan çocukların babası Manuel, İmparator Andronikos’la araları bozulduktan sonra genellikle Ünye’de ikamet etmişti.¹¹⁰ Devrin en önemli tarihçilerinden birisi olan Niketas Khoniates, Aleksios Komnenos’un hâkim olduğu yerleri yazarken onu Ünye, Sinop ve Trabzon’un hâkimi olarak gösterir.¹¹¹

Trabzon Rum Devleti kurulduğunda Kral Aleksios ülkenin doğusuna hâkim olurken kardeşi David, Batı Karadeniz’i ele geçirmekle meşguldü. Ünye, Aleksios’un hâkimiyet alanındaki yerler içerisindeydi. Daha sonra gelişecek bazı hadiseler sebebiyle Komnenosların bölgede nereleri tam olarak ele geçirdiği çok açık değildir. Mesela Samsun’da Rumlara ait ticaret merkezinin ve Selçuklu kalesinin Komnenosların hâkimiyetine girmediği açıktır. Aynı şekilde Sinop kalesi de onların denetimine girmemiştir. Benzer bir durum Ünye kalesi için de geçerli midir bilinmez. Bununla birlikte 1214’te Türkiye Selçukluları ile yapılan anlaşmadan sonra Ünye’nin Komnenos hâkimiyetinde kaldığı çok net bir biçimde söylenebilir.

1214’te Aleksios Komnenos Sinop kalesini ele geçirmek üzere bölgeye gelmişti. İbn Bibi’nin yazdıklarına göre şehir bu dönemde Selçukluların elindeydi. Sinop’taki

---

¹⁰⁸ *Gürcistan Tarihi (En Eski Çağlardan 1212 yılına kadar)*, Gürcüceden çev. Marie Félicité Brosset, çev. Hrand D. Andreasyan, notlar ve yay. haz. Erdoğan Merçil, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2003, ss. 404-410; Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretü’l-Ahbâr*, çev. Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2000, s. 24.

¹⁰⁹ A. A. Vasiliev, “The Foundation of the Empire of Trebizond (1204-1222)”, *Speculum*, C. 11, S. 1, Ocak 1936, ss. 3-37; Michel Kurşanskis, “Trabzon İmparatorluğu ve Gürcistan” çev. Murat Keçiş, *Belleten*, C. LXXIV, S. 58, ss. 905-925; Cyril Toumanoff, “On the Relationship between the Founder of the Empire of Trebizond and the Queen Tamar”, *Speculum*, C. 15, S. 3, Temmuz 1940, ss. 299-312.

¹¹⁰ Edward Gibbon, *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire*, A New Edition in One Volume, London 1837, s. 830.

¹¹¹ *Niketas Khoniates’in Historia’sı (1195-1206)*, s. 227.

sınır muhafızları Trabzon Kralı Aleksios'un bölgeye geldiğini bildirdiğinde Selçuklu Hükümdarı İzzeddin Keykavus Sinop'a ordu yolladı. Türkler üzerine doğru gelirken 500 süvari ile şehir dışında avlanan Kral Aleksios bir anda Selçuklulara esir düştü. Bunu duyan İzzeddin Keykavus bölgeye hareket etmiş ve 28 Ekim 1214'te şehri zapt etmiştir. İki taraf arasında yapılan antlaşmaya göre, Kral Aleksios serbest bırakılmış, Sinop ve çevresi dışındaki bütün Canik bölgesi Onun idaresine bırakılmıştır. Buna karşılık olarak Rum Kralı her yıl Selçuklulara 10.000 dinar (altın), 5.000 baş at, 2.000 baş sığır, 10.000 baş koyun, 50 yük çeşitli hediye vergi olarak gönderecekti. Ayrıca Selçuklu Sultanı istediği zaman onun ordusuna asker verecekti.¹¹²

Sultan İzzeddin Keykavus'un (1220) ölümünden sonra o dönem hapiste bulunan Alaeddin Keykubad Sivas şehrine getirilerek Türkiye Selçuklu tahtına geçmiştir. Daha önce ki dönemlerde Tokat meliki olan Alaeddin Keykubad ağabeyi İzzeddin Keykavus ile girişmiş olduğu taht mücadelesini kaybederek hapsedilmişti.¹¹³ Sultan Keykubad'ın başa geçer geçmez ilk faaliyetleri Eyyubilerle bir akrabalık ilişkisi kurarak arayı düzeltmek ve Moğol tehlikesine karşı önlemler almak olmuştur. Onun 1222 yılı içerisinde fethetmiş olduğu Alanya (Alaiye) ile Türk denizciliğinde önemli yeri olan bir tersane inşa ettirdiği bilinmektedir. Sultan devletin iç siyaseti ile ilgilenirken Moğolların Türkistan üzerinden Kırım kıyılarına kadar ulaşan istilaları gerçekleştirmekteydi. Kırım'ın önemli bir ticaret kenti olan Suğdak'ın işgali üzerine bölgedeki tüccarlar Selçuklulara sığındılar. Bu durum üzerine Sultan Alaeddin Keykubad ilk deniz aşırı seferini düzenledi. Kastamonu uç beyi Hüsameddin Çoban komutasında Selçuklu ordusu Suğdak'ı fethetti. Suğdak'ın Moğollar tarafından tekrar ele geçirilene kadar Selçuklu hâkimiyetinde kaldığı bahsedilmektedir. Suğdak'ın fethiyle Karadeniz'in iki sahili Türklerin hâkimiyetinde Anadolu ve Kırım arasında ticari bir bağlantı kurulmuş oldu.¹¹⁴

Suğdak seferinden sonra Anadolu'ya yönelen Selçuklu hükümdarının bu faaliyetlerini fırsat bilen Trabzon Kralı Andronikos 1228'de Karadeniz sahilinde Sinop'a kadar olan yerlere ordular sevk etti. Hatta Samsun'a yapmış oldukları saldırıda Selçuklu gemilerini yağmalayarak esirler aldılar. Bu haber üzerine Sultan ve

---

¹¹² İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ıye fi'l-Umuri'l-Ala'ıye*, C. II, nşr. Mürsel Öztürk, ,Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996, ss. 168-174.

¹¹³ Faruk Sümer, 1.Keykubad I" ,*TDVİA*, C.25, s.358.

¹¹⁴ Tülay Metin, "Türkiye Selçuklu Devleti'nin Karadeniz'deki Siyasî ve Askerî Faaliyetleri", *Akademik İncelemeler Dergisi*, C.3 S.2, 2008, ss.20-21.

oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev'le birlikte Trabzon Rumları üzerine bir sefer düzenledi. Harekete geçen Selçuklu kuvvetleri Sinop, Samsun ve Ünye'ye kadar olan bölgeyi Rumlardan temizlediler. Ünye'den sonra Trabzon'u ele geçirmek için şehri karadan ve denizden kuşattılar. Ancak kuşatmanın uzaması ve olumsuz hava koşulları sonucunda Selçuklu birlikleri Gıyaseddin Keyhüsrev'in esir olmasıyla Trabzon kuşatması kaldırılarak geri çekilmek zorunda kaldılar. Bununla birlikte kısa süre sonra Trabzon Rumları elçi göndererek daha önceki anlaşmaya sadık olduklarını bildirdi ve yeniden Selçuklu tabiiyetine girdiler.¹¹⁵ Sultan Alâeddin Keykubad zamanında Karadeniz Bölgesinin Ereğli ve Ünye arasındaki kesim Türklere aitti. Ünye ile Batum arasındaki bölge ise Trabzon Rumlarının hâkimiyeti altındaydı. Bu tarihlerde Rumları Karadeniz'den tamamen çıkarmak mümkün olmasa da, bölgede bulunan Türk varlığı, Karadeniz'in büyük bir kısmına Selçukluların hâkim olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Alaeddin Keykubad zamanında Karadeniz bölgesindeki siyasi üstünlük Selçuklulara geçmişti. Sultanın gönderdiği ordu Trabzon'u alamasa da Rumlar yeniden Selçukluların yüksek hâkimiyetini tanımıştı. Yukarıda da vurgulandığı üzere kaynaklar Ünye ve civarının da Selçukluların denetimine girdiğini yazmıştı. Ancak Alaeddin Keykubad'ın ölümünden sonra Anadolu sınırında bekleyen Moğollar harekete geçtiler ve Köseadağ'da, Gıyaseddin Keyhüsrev komutasındaki Selçuklu ordusuna karşı büyük bir zafer kazandılar. Böylece Anadolu'da Moğol hâkimiyeti devri başlamış oldu. Bu dönemde Karadeniz bölgesinde yavaş yavaş Türkiye Selçuklu Devleti gerilemeye başlarken Trabzon Rum Devleti yükselişe geçti. İspir ve Bayburt'u ele geçirmeleri bunun bir göstergesiydi. Ancak bu durumu çok uzun sürmedi. Moğol istilasıyla birlikte bölgeye gelen Türkmenler, Rumların ilerleyişini durdurdu. II. İoannes döneminden itibaren Trabzon'da başlayan isyanlar, taht çekişmeleri ve II. Aleksios devriyle birlikte Cenevizlilerin bölgede çıkardığı huzursuzluklar Rumların gerilemesini hızlandırdı. 1277'den sonra Sinop'ta Komnenosları mağlup ederek doğuya doğru ilerlemeye başlayan Çepniler ise üstünlüğün tekrar Türklerin eline geçmesini sağladı.¹¹⁶

---

¹¹⁵ George Finlay, *The History of Greece from its Conquest by the Crusaders to its Conquest by the Turks and the Empire of Trebizond 1204-1461*, William Blackwood and Sons, London 1851, ss. 385-389.

¹¹⁶ Bu dönem hakkında ayrıntılı bilgi için bk. İbrahim Telliöglü, "Moğol Hâkimiyeti Döneminde Doğu Karadeniz Bölgesi", *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S. 1, Trabzon 2006, ss. 19-28.

Ünye'de Yunus Emre'nin bir türbesi vardır.¹¹⁷ Onun hayatına bakıldığında hiç bu bölgeye gelmediği bilinmektedir. Ancak Ünye'lilerin onun burada bir türbesi olduğunu iddia etmesi Selçuklular zamanında bölgedeki Türk kültürünün yoğunluğunu göstermesi bakımından önemlidir.

---

¹¹⁷ Ünye Kent Araştırmaları, *Bir Yunus Emre de Ünye'de*, İstanbul 2012.

4. CANİK BEYLİKLERİNDEN CUMHURİYETE ÜNYE'DE TÜRKLER

4.1. Çepnilerin Ordu'yu Ele Geçirmesi

Anadolu'da Moğol hâkimiyetinin zayıflamaya başlamasıyla birlikte ülkenin siyasi vaziyeti de değişmeye başlamıştı. O zamana kadar Moğol baskılarına karşı direnen Türkmenler buldukları yerlerde bağımsızlıklarını ilan ederek yurtlarını dış güçlerden korumaya çalışmışlardı. Bu dönemde Anadolu'da beş Türkmen topluluğunun çok aktif olduğu bilinmektedir. Bunlar Maraş- Malatya civarında yaşayan Ağaç-Eriler, Sinop-Samsun bölgesinde bulunan Çepniler, Germiyanlar, Denizli Uşak Türkmenleri ve Ermenek, Anamur, Silifke yöresinde yaşayan Karamanoğulları idi.¹¹⁸ Bunlardan Çepniler Karadeniz bölgesindeki faaliyetleriyle ilgi alanımıza giren bir topluluktur.

Çepniler, Oğuzların 24 boyundan biridir. Kaşgarlı Mahmud'un Divan-ı Lügatit Türk adlı eserinde Çepni adına ilk kez rastlanmıştır. O Çepni boyunu Oğuzlar içerisinde 21. sırada anarak damgalarının şeklini de belirtmiştir.¹¹⁹ Çeşitli Türk kaynaklarında onların cesur ve savaşçı olduklarına atıf yapılır.¹²⁰ Fuat Köprülü, Çepnilerin Malazgirt Savaşından sonra Trabzon sınırına yerleştirildiklerini vurgulamaktadır.¹²¹ Çepnilerin Karadeniz sahiliyle ilgili ilk geçtiği metin 1277 yılına aittir. Sinop limanında gerçekleşen Trabzon Rumlarının saldırısı karşısında verdikleri savunmayla anılmaktadır. İbn Bibi'nin kaydettiğine göre Sinop'u geri almak isteyen Trabzon Rumları, bu senede Çepniler tarafından hem de denizde yapılan bir savaşta püskürtülmüşlerdi.¹²² Güneydekiler hakkında kaynaklara çok fazla bilgi yansımaya da Sinop'ta gerçekleşen bir olay vasıtasıyla Çepnilerin Karadeniz sahilinde bulunduğu anlaşıldı.

Trabzon Rum Devleti'nin kilise tarih yazarı Mikhail Panaretos, 1280-1297 Koloianes Komnenos devrinde Ordu ve etrafının Türkler tarafından ele geçirildiği

¹¹⁸ Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, S. I, 1970, s. 46.

¹¹⁹ Faruk Sümer, *Çepniler Anadolu'daki Türk Yerleşmesinde Önemli Rol Oynayan Bir Oğuz Boyu*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, s.7.

¹²⁰ A. Zeki Velidî Togan, *Oğuz Destanı*, Enderun Kitabevi, İstanbul 2013, s. 52; Ebulgazi Bahadır Han, *Şecere-i Terakime: Türklerin Soy Külliyyü*, haz. Muharrem Ergin, Tercüman 1001 Eser, İstanbul 1974, s. 51.

¹²¹ Köprülüzade Mehmed Fuad, "Oğuz Etnolojisine Dair Notlar", *İstanbul Üniversitesi Türkiyat Mecmuası*, S. I, İstanbul 1925, s. 206

¹²² İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ıye fi'l-Umuri'l-Ala'ıye*, C. II, s. 238.

yazmaktadır. ¹²³ Bu dönemde Samsun, Sinop ve Ünye’de basılan paralardan anlaşıldığı kadarıyla bahse konu bölgeler o zamanlar İlhanlı hâkimiyeti altındaydı. Ünye’de basılan para Muhammed Han adına hicri 738 yılına aittir ve üzerinde Duribe Ünye fi sene 738 ifadesi dikkat çekmektedir.¹²⁴ Ünye’de İlhanlılar fiilen bulunmamakla birlikte bölge halkı vergi vermek kaydıyla Moğollara bağlanmış olmalıdır. Faruk Sümer, Panaretos’ta bahsi geçen Türk topluluğunun Çepniler olduğunu, 1277 yılından itibaren Karadeniz’in doğusuna doğru hareket ettiklerini, Ordu ve Ünye’yi hâkimiyetleri altına aldıklarını kaydeder. Ve onların ele geçirdikleri yerde boy beyleri Bayram Bey’in idaresinde Hacı Emiroğulları olarak anılan Beyliği kurduklarını bildirmektedir. ¹²⁵ Uzun zaman sonra kesin olarak bölgeye yerleşen Türkler Ünye ve çevresinde kalıcı olmuşlardır. Bu bölgede adı geçen Türklerin Sinop’tan doğuya doğru ilerleyen Sinop Çepnileri olmaları olası ve başarılarındaki liderleri ise Bayram Bey ve ailesidir. ¹²⁶ Bu beyliğin sınırları kuruluşundan itibaren batıda Terme’den doğuda ise güney sahiline varmadan Ordu ve Giresun dağlarının zirve noktasına kadar ulaşmaktaydı. ¹²⁷ Bağımsız hareket eden Hacı Emiroğulları Beyliği Trabzon Rumlarının batısında kurulmasının hemen ardından Komnenoslar’ı tehdit etmeye ve sınırlarını onların aleyhine genişletmeye başlamışlardır. II. Aleksios döneminde yazılan bazı kaynakların Giresun dışındaki içlerinde Ünye’nin de bulunduğu 13 çok muhafazalı kalenin Türklerin eline geçtiğini, Ünye ve çevresinin Türkler tarafından yapılan saldırılar ile harap edildiğine değinilmiştir. ¹²⁸ Yaşanan bu hadisenin ne kadar doğru olduğu, kalelerin Türk hâkimiyetinde ne kadar kaldığı net olarak bilinmemekle beraber, böylece bu tarihlerde Türklerin baskısının giderek arttığı anlaşılmaktadır.

Çepniler Ordu’ya doğru harekete geçtiğinde Orta ve Doğu Karadeniz’in çeşitli kesimleri için kullanılmaya başlanan Canik adı ortaya çıkmıştır. O zamana kadar bölge için kullanılan isimler arasında yer almayan bu ad Türkçe bir kelimedir. Canik’in anlamı “*Deniz kıyısına yakın yer, sahil*”, “*ova*”, “*kışlak*” demektir.¹²⁹ Bu adın ilk hali olan Cenik zamanla Canik’e dönüşmüştür. İbn Bibi Selçuknamesinde ve Anonim

---

¹²³ Bryer, “Greeks and Türkmens”, s. 143.

¹²⁴ Osman Doğan, Karadeniz’de Bir Boğaziçi Ünye, s. 59.

¹²⁵ Sümer, Çepniler, s.13.

¹²⁶ Faruk Sümer, *Tirebolu Tarihi*, Tirebolu Kültür ve Yardımlaşma Derneği, İstanbul 1992, s. 36.

¹²⁷ Kazım Dilcimen, *Canik Beyleri*, Samsun Halkevi Yayınları, Samsun 1940, s. 25.

¹²⁸ Sergey Pavloviç Karpov, *Trabzon İmparatorluğu Tarihi*, Kültür Bilimler Akademisi, 2016 s. 716.

¹²⁹ Bk. <http://tdkterim.gov.tr/bts/>

Selçuknamede bu ismin kullanım alanının oldukça geniş olduğunu ve neredeyse bütün Karadeniz bölgesini kapsadığı görürüz.

Bahsi geçen eserlerde Samsun'dan Artvin'e kadar olan bölgenin Canik adıyla kaydedildiği anlaşılmaktadır.¹³⁰ Ancak tahminen yüz yıl sonra bu isim daha dar bir alanda kullanılmaya başlanmış, Canik adıyla Samsun şehri ve çevresini ifade edilmiştir.¹³¹

XIV. yüzyıl kaynaklarında ise Trabzon'dan Samsun'un batısına kadar olan sahil şeridi içeride Amasya ve Tokat civarı da Canik'e bağlanmaktaydı.¹³² Bu devirde Aşağı Canik olarak isimlendirilen bölge Niksar, Mesudiye, Şebinkarahisar ve Gümüşhane'yi içine alırken Yukarı Canik adıyla bilinen idari birim Niksar'dan sahilde Terme veya Ünye ile başlayan yerden Trabzon'a kadar ulaşmaktaydı.¹³³ XIII. yüzyılda Sivas ve Karahisar Caniği adıyla ikiye ayrılan bölgenin Sivas tarafına Samsun ve Çarşamba bölgeleri ilave edilirken Karahisar kısmı sahilde Ünye ve Fatsa ile iç bölgede Niksar'ı kapsamaktaydı.¹³⁴

Canik bölgesinde faaliyet gösteren Türk beyliklerinden birisi Hacı Emiroğulları idi. Niksar, Reşadiye ve Mesudiye güzergâhı üzerinden Kelkit vadisine ve Canik Dağlarının zirvelerine hâkim olan Hacı Emiroğulları Osmanlı öncesi dönemde bölgenin en büyük gücüydü. Onların yöre tarihinde önem kazanmaları Canik Dağları'ndan sahile inerek Ünye'den Giresun'a kadar uzanan bölgeyi fethetmeleriyle olmuştur. Onlar zamanında asker olan on bin aile bu bölgeye yerleştirilmiştir. Yüz yıllık mücadele sonunda bölgede yerli halka ait izler pek kalmamıştır. Sadece 1380'lerde kesin fetih sırasında, Mesudiye (Milas), Reşadiye (İskefsir), Gölköy (Habsamana), Perşembe (Vona), Bolaman ve Öksün gibi kalelerde kendilerini savunabilen ve daha sonra zorda kalınca teslim olan yerli halk, Müslüman Türklerin her zaman uyguladıkları ehl-i zimmet hukuku gereğince buldukları yerlerde yaşamlarını sürdürmeye devam etmişlerdir. Bu iskân faaliyetleri esnasında yerlerinde kalan yerliler, şüphesiz buldukları köy ve kasabaların adlarını devam ettirmişler;

¹³⁰ İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'îye fi'l-Umuri'l-Ala'îye*, C. II, s. 174; Anonim *Selçuknâme, Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi*, C. III, nşr. Feridun Nafiz Uzluk, Örnek Matbaası, Ankara 1952, s. 36.

¹³¹ Bk. Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, nşr. Mürsel Öztürk, TTKY, Ankara 2000, s. 24; Aziz b. Erdeşir-i Esterâbadî, *Bezm u Rezm Eğlence ve Savaş*, nşr. Mürsel Öztürk, TTKY, Ankara 1990, ss. 398, 408.

¹³² Dilcimen, *Canik Beyleri*, s. 8.

¹³³ Sümer, *Tirebolu Tarihi*, s. 28.

¹³⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, TTKY, Ankara 1988, s.153.

Türkler de bu yer isimlerini onlardan öğrenmişler ve kullanmaya devam etmişlerdir. Bununla birlikte, on bin ailenin yerleştiği köylere ve yeni ortaya çıkan idari birimlere Türkçe adlar verilmiştir.¹³⁵

Panaretos Kroniği'nden Hacı Emiroğullarının bölgedeki faaliyetlerini yakından takip etmek mümkündür. O, Trabzon Rum Devleti Kralı II. Aleksios'un 1301'de sınırlarındaki Türkleri püskürtmek üzere sefere çıktığını kaydederken batıda Giresun'a kadar ilerlediğini yazar. Böylece Rum kaynakları da Ordu'nun kaybedildiğini resmen kabul eder. Aynı kaynaktan 2 Ekim 1313 akşamı Bayram Bey'in Trabzon'un pazar yerini yağmaladığından bahsedilir. Uzunca bir süre sessizliğini koruyan Bayram Bey, 30 Ağustos 1332'de büyük bir ordu ile bu sefer Trabzon'un güvenliği açısından çok önemli bir yer olan Maçka'ya geldi. Panaretos'a göre bu sefer sırasında Türkler çok kayıp vererek geri çekilmek zorunda kalmıştı. Bu Bayram Bey'in son seferi olarak kayıtlara geçer. Ancak Hacı Emiroğullarının Trabzon'a yönelik akınları kesilmemiştir. Bu kez Bayram Bey'in oğlu Hacı Emir Rumlar üzerine akın yapmıştır. Panaretos, 13 Kasım 1357 Pazartesi günü Hacı Emir'in çok sayıda savaşçı ile birlikte Maçka'yı işgal ettiğini yazar. Bu, Hacı Emiroğullarının bölgeye ikinci seferidir. İlkinde başarısız olan Çepniler bu kez galip gelmişlerdi. Rum tarihçiyeye göre muhafızların hazırlıksız yakalanması yüzünden pek çok insan kaybettikleri gibi mahsulleri de Türklerin eline geçmişti. Bu baskı karşısında duramayacağını anlayan Kral Basileios, kızı Theodora'yı Hacı Emir'e vermek suretiyle onlarla işbirliği yapmaya karar verdi. Bu isteğin karşı taraftan kabul görmesi sonucu 29 Ağustos 1358 Çarşamba günü Theodora, Kyr Basileios Choupakan'ın eşliğinde Hacı Emir ile evlenmek üzere Trabzon'dan ayrıldı.¹³⁶ Böylece Ordu beyleri ile Rumlar arasında işbirliği yapılmış oldu ve Trabzon Çepnilerin baskısından kurtuldu.

Ünye ve çevresine hâkim olan Hacı Emiroğulları ve Taceddinoğlu beyliklerinin ortaya çıkışı döneminde bahsedilen bir Türk beyinin ismi tarihçileri uzun süre meşgul etmiştir. Trabzon tarihçisi Panaretos'un kroniğinde yer alan Grekçe bir isim uzun yıllar anlaşılamamıştır. Bu konuda Feridun Emecen'in yapmış olduğu çalışmalar sonucunda onun ortaya attığı Kuşdoğan ismi tarihçiler arasında kabul görmüştür. 15. ve 16. yüzyıllarda tutulan tahrir defterlerinde Ordu, Ünye ve Giresun çevresinde rastlanılan bu şahsın adını andıran pek çok yer ismine rastlanması Kuşdoğan Bey'in

¹³⁵ Bahaeddin Yediyıldız, *Ordu Tarihinden İzler*, Ordulular Grubu, Ordu 2000, ss. 107-108.

¹³⁶ Bryer, *Greeks and Türkmens*, s. 145.

bölgedeki Türkler arasında tanınan bir kişi olduğunu gösterir. Onun 1301 tarihinde II. Aleksios döneminde Giresun kalesini ele geçirmek üzere akınlar yaptığını ve bu mücadele sonunda ele geçirildiği yazmaktadır. Kuşdoğan Bey'in kim olduğu hakkında eldeki bilgiler ışığında değerlendirecek onun 1290'lı yıllarda Komnenosların sınırlarında gözüken akıncı bir Türkmen Bey'i olduğu hakkında şüphe bulunmaz. Ancak Kuşdoğan Bey'i Hacıemiroğullarının atası olarak kabul etmek için herhangi bir maddi delil yoktur. Onun hakkında söylenebilecek şey Canik sınırları içerisinde yoğunlaşan Çepnilere mensup güçlü bir bey olduğudur. II. Aleksios'un ordusunu toplayıp harekete geçmesinden anlaşıldığı kadarıyla Kuşdoğan Bey'in akını Trabzon Rumlarını oldukça endişelendirmişti. Onun 1341'den önce Giresun'u ele geçirmiş olabileceği düşünülmektedir.¹³⁷ Bu değerlendirmeler sonucunda Kuşdoğan Bey'in Giresun ve çevresinde ilk fetih faaliyetlerini düzenleyen askeri lider olarak kaynaklarda bahsinin geçtiği söylenebilir. Bölgedeki yer adlarından onun Ordu-Giresun civarındaki Türkler arasında çok meşhur birisi olduğu anlaşılmaktadır.

4.2. Taceddinoğlu Beyliği'nin Ünye'ye Hâkim Olması

Ordu'da bahsi geçen olaylar meydana gelirken Ünye'yi yakından ilgilendiren bir gelişme yaşanmaktaydı. Bu da Niksar'da Taceddinoğlu Beyliğinin kurulmasıdır. Taceddinoğlu Beyliğinin kurulma hadisesi, Moğolların son Anadolu yetkilisi olan Eretna'nın İlhanlıların yıkılış sürecinden sonra bağımsız hareket etmeye başladığında, Emir Doğanşah adında bir Türkmen beyi Niksar ve civarına hâkim olmuştu. Eretna Bey bağımsızlığını ilan ettiğinde, Doğanşah, Emir Timurtaş'ın oğlu Şeyh Hasan ile ittifak kurarak O'nun hâkimiyetini tanımayarak Anadolu'nun bu güçlü liderine karşı bir tavır sergilemiştir.¹³⁸ Eretna'nın kendi adına devlet kurmasından önceki tarihlerde, daha Anadolu'da İlhanlı etkisi sürmekte iken Doğancık Bey'in bağımsız hareket etmeye başlaması dikkatleri çekmekteydi. Nüfuzunu Kastamonu sınırlarına kadar genişleten Taceddinoğulları beyliğinin kurucusununun 1309 yıllarında kendilerine ait bir yerleşim yerine sahip olma ihtimalleri kuvvetlidir.¹³⁹ Bu siyasi tabloda Taceddinoğlu

---

¹³⁷ Feridun M. Emecen, "XIV. Asır Doğu Karadeniz Tarihinden Bir Safha: Hacıemiroğulları, Giresun ve Kuşdoğan Bey İlişkisi Hakkında Neler Biliyoruz?", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, Güz 2018, S. 25, ss. 139-142.

¹³⁸ Hüseyin Hüsameddin Yaşar, *Amasya Tarihi*, haz. Ali Yılmaz-Mehmet Akkuş, C.III, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara 1986, s. 11, 28.

¹³⁹ Mevlüt Oğuz, "Taceddin Oğulları", *AÜDTCFD*, C. VI, S. 5, Ankara 1948, ss. 471-473.

beyliğinin sınırları Trabzon Rum Devleti ile Kastamonu beyliği arasındaki bölge olarak gösterilebilir.¹⁴⁰

Çobanlı Şeyh Hasan ile ittifak anlaşması yaptıktan sonra topraklarını genişletmeye başlayan Doğanşah, Amasya'yı ele geçirmiş, Şeyh Hasan'ın kendisine karşı tutumundan çekinen Eretna, bu olay karşısında sessiz kalarak herhangi bir müdahalede bulunmamıştır. Taceddinoğulları ile Eretnalılar arasında oluşan husumet bu şekilde devam ederken, Mısır Memlûklü Sultanı Melik Nâsır'dan güç alan Eretna, bu destekle 1341 yılında Doğancık Bey'in Amasya'dan Niksar'a çekilmek zorunda bırakmıştır.¹⁴¹ Doğancık Bey'in ölümünden sonra,¹⁴² yerine oğlu ve beyliğin ismini verecek olan Taceddin Bey geçmiştir.

Taceddin Bey'in başa geçmesinden sonra beyliğin Canik bölgesindeki fetih faaliyetleri de artmıştır. O 1347'de Ünye'yi fethetmiş, 1379'da da Yeşilirmak'ın denize döküldüğü alanı Ünye'ye kadar ele geçirerek Komnenosların civardaki en büyük rakibi haline gelmişti. Rum kaynaklarından Türklerin sürüleriyle ülkenin otlak ve yaylalarına girdikleri, özellikle Terme ve Ünye'de yoğunlaştıkları yazılıdır.¹⁴³ Aleksios 1351-1369 arasında bölgeye düzenlediği seferlerle Taceddin Bey'in Trabzon'u ele geçirmelerini engellemeye çalışmıştı.¹⁴⁴ Ancak bu yöntem onlar için çok yorucu ve masraflı olduğu için bundan vazgeçerek ilişkilerini iyileştirme yoluna gitti.

Komnenoslar, Taceddinoğulları ile yakınlaşmak için en yaygın diplomatik ilişki kurma aracı olarak gördükleri akrabalık bağı kurma yöntemini kullanmışlardı. III. Aleksios çevresinde kendilerine tehdit olarak gördüğü bütün Türk beylerini hanedan ailesinden bir hanım ile evlendirmişti. Taceddinoğlu beyini de aynı yöntemle kendisine yakınlaştırdı. Panaretos'un kaydına göre, 14 Ağustos 1379'da kızı Eudokia'yı Taceddin Bey ile evlendirmek üzere Trabzon'dan hareket eden Kral Aleksios, bir başka Türk beyi olan Kılıç Arslan'ın Trabzon'a akın düzenleyeceği haberi

---

¹⁴⁰ Sait Kofoğlu, "Taceddinoğulları: A Post Seljukian Era Border Country in Northeastern Anatolia", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S. 11, s. 14.

¹⁴¹ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. III, s. 28-30; Kemal Göde, *Eretnalılar*, TTKB, Ankara 1994, s. 77.

¹⁴² Erdoğan Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1993, s. 319.

¹⁴³ Jakob Philipp Fallmerayer, *Trabzon İmparatorluğunun Tarihi*, çev. Ahmet Cevat Eren, yay. haz. Celalettin Yavuz-İsmail Hacifettahoğlu, Notlandırılan İbrahim Tellioglu, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2011, s. 194.

¹⁴⁴ Murat Keçiş, *Trabzon Rum İmparatorluğu ve Türkler*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2013, s. 119.

üzerine Giresun'dan geri dönmüştü. Bu akını savuşturduktan sonra Eylülün sonlarına doğru tekrar düğüne katılmak üzere Ünye'ye gelmiş ve 8 Ekim 1379'da kızı Eudokia'yı Taceddin Bey ile evlendirmiştir. Panaretos, böylelikle Rum kralının Yeşilirmak havzasındaki hâkimiyetini pekiştirdiğini belirtmekle, Taceddinoğulları ile müttefik olmanın ne gibi faydalar sağladığını ortaya koymaktadır.¹⁴⁵ Ordu beyliği ile Bayram Bey'i damat kabul ederek uzun süreli dostluk kuran Trabzonlular, Taceddin Bey ile de akraba olarak Canik bölgesindeki bu iki büyük gücü kendilerine saldırmaz hale getirmeyi başarmıştır.¹⁴⁶

Taceddinoğulları ile Trabzon Rumları arasında ilişki kurulduğu dönemde Trabzon metropolitliği Ortodoks dünyası içerisinde bölgenin en önemli kurumu haline gelmişti. Tarihi gelişimine bakıldığında 1 Ocak 1260'a kadar bölgedeki kiliseler İstanbul'a bağlıydı. Bizans İmparatorluğu tarafından bu tarihte resmen tanınan metropolitlik kendi din adamlarını kendisi atar hale geldi. 1261'de Ortodokslar İstanbul'u tekrar geri aldıktan sonra Trabzon kilisesi yeniden İstanbul tarafından kontrol edilmeye başlandı. Yaklaşık 40 yıl sonra Trabzon metropolitliği tekrar özerk hale geldi. Bu durum Ünye'nin de içinde bulunduğu yerleri etkiledi. Niksar'daki başpiskoposun Ünye'de bulunması da bu şehrin öneminin arttığını göstermektedir.¹⁴⁷ Güneydeki Niksar Türklerin eline geçse de Ünye piskoposluğu 15. yüzyıl başlarında hala varlığını korumaktaydı. Ancak burası da bir süre sonra kaybedildi.¹⁴⁸

Trabzon Rumlarıyla Taceddinoğulları arasında yakınlaşma başladığı dönemde Çepniler, Tirebolu'nun doğusunda denize dökülen Harşit ırmağı çevresinde yerleşmiş ve kışlaklarını burada kurmuşlardı. Trabzon Kralı 1380 yılının kış aylarında düzenlediği harekât ile bu kışlakların bulunduğu yere gelmiş, onları mağlup etmiş ve ellerindeki Hristiyan esirleri kurtarmıştır.¹⁴⁹

4.3. Hacı Emiroğlu Beyliği'nin Ünye'ye Hâkim Olması

Taceddin Bey zamanında Ünye ele geçirilmekle birlikte bir süre sonra bu durumun değiştiği anlaşılmaktadır. Bu kez komşusu olan Türk beyliği Hacı

¹⁴⁵ Lebeau, *Histoire du Bas-Empire*, C. XX, ss. 503-504; Bryer, "Greeks and Türkmens", s. 147.

¹⁴⁶ Kofoğlu, "Taceddinoğulları", s.344.

¹⁴⁷ Karpov, *Trabzon İmparatorluğu Tarihi*, ss. 348-349.

¹⁴⁸ Dimitri Korobeinikov, "Orthodox Communities in Eastern Anatolia in the Thirteenth and Fourteenth Centuries, 1, Part 1", *Al-Masāq*, S. 15/2, s. 201, 210.

¹⁴⁹ Sümer, Çepniler, s.15.

Emiroğulları Ünye'yi almış ve bu yüzden iki beylik karşı karşıya gelmiştir.¹⁵⁰ Taceddin Bey Ordu ve Ünye'yi geri almak için iki sefer hücum edince Hacı Emiroğlu Süleyman Bey de onun düşmanı olan Kadı Burhaneddin ile işbirliği yapmak istedi. Kadı Burhaneddin de Şehriyar Âli isminde âlim bir kimseyi Taceddin Bey'e elçi göndererek yaptığından vazgeçmesini telkin etti. Ancak Taceddin Bey fikrini değiştirmede. Bunun üzerine komşu iki Türk beyliği karşı karşıya geldi.¹⁵¹ Panaretos'tan ayrıntısını öğrendiğimiz bu savaş 24 Ekim 1386'da oldu. Taceddin Bey 12.000 askerle Süleyman Bey'in üzerine yürüdü. Ancak mağlup oldu. Askerlerinden 3.000 kişi ölürken kendisi de savaş meydanında hayatını kaybetti.¹⁵² Böylece Ünye yeniden Hacı Emiroğlu hâkimiyetinde kaldı. Bu olayın diğer bir özelliği de Ünye'yi çevreleyen Türklerle ilgili olarak çok önemli bir sayısal veriye ulaşmamızdır. Bir savaşa giderken 12.000 asker çıkarabilen Taceddinoğullarının en az 60.000 kişilik bir nüfusa sahip olduğu çok rahat bir biçimde söylenebilir.

İspanyol elçisi Claviyo, 1403'te Timur'a elçi olarak giderken Karadeniz sahilinden geçmişti. O Ünye ve doğusundan bahsederken bölgenin Melaseno isminde bir Rum asilzadesinin hâkimiyeti altında olduğunu ve onun Timur'a vergi verdiğini yazmaktadır. Bir gün sonra Türk topraklarına sığındıklarını, bu bölgenin de Erzamir adlı bir Türk prensine bağlı olduğunu bildirmektedir.¹⁵³ Bu, Hacı Emir'in İspanyol elçisi tarafından yanlış kaydedilen ismi olmalıdır. Ancak bu zamanlarda artık Süleyman Bey'in babasının adı geçmez idi, bu da olsa olsa Elhacmir'in şöhretçe oğlundan üstün olduğunu gösterir." diyor. Yukarıdaki notlar bu kişinin Süleyman Bey'in kardeşi olan Hacı Emir Çelebi olabileceğini düşündürmektedir.¹⁵⁴

XV. yüzyıl içerisinde Bizans tarihçileri ve bazı seyyahlar sayesinde Çepnilerin Yukarı Kelkit vadisi veya Doğu Karadeniz bölgesinde var olduklarını ve Trabzon'un doğusu ile Amasra'ya kadar bölgede yaşadıkları bilinmektedir. Çepniler ile ulaştığımız bir diğer kaynak türü Osmanlı tahrir defterleridir. Tahrir defterlerinde 43 adet Çepni yer adlarına rastlanılmaktadır. 1397 tarihinde Giresun'u fethetmiş olan Bayram Bey'in torunu ve Hacı Emir Bey'in oğlu Süleyman Bey ile başında bulunduğu

---

¹⁵⁰ Bu dönemde Hacı Emiroğlu hâkimiyetinin Samsun/Terme'ye kadar genişlediği tahmin edilmektedir. Bk. Alim Altaylı, Samsun Tarihi, Samsun 1967, s. 49.

¹⁵¹ Mevlüt Oğuz, "Taceddinoğulları", *AÜDTCFD*, C. VI, S. 5, 1948, s. 476.

¹⁵² Bryer, "Greeks and Türkmens", s. 148.

¹⁵³ Ruj Gonzales de Clavijo, *Embassy to Tamerlane 1403-1406*, nşr. G. Le Strange, George Routledge-Son, London 1928, s. 109.

¹⁵⁴ Yediyıldız, *Ordu Tarihinden İzler*, s. 141.

beyliğin son bulduğu hakkında bilgiye sahip değiliz. Fakat kesin olarak söyleyebileceğimiz bir konu varsa o da bu beyler sayesinde Ordu bölgesine yoğun bir Türk nüfusunun yerleşmiş olmasıdır. Bu bölgeye ait tahrir defterlerine göre başta Çepniler olmak üzere Eymür, Avşar, Bayındır, Karkın, İğdir, Alayuntlu, Döğer olmak üzere birçok Oğuz boyuna mensup obalar yerleşmişlerdir.

Trabzon Rum kralları Akkoyunlulara, Bayramlılara ve Taceddinoğullarına mensup beylere kızlarını vererek onların Trabzon'a daha fazla yaklaşmalarına engel oldular ve Ak Koyunlular sayesinde de varlıklarını korumaktaydılar. Rumlar, Bayramlı Beyliğinin yıkılması sonucunda Giresun kalesini ele geçirdiler.¹⁵⁵ Buradan hareketle, Fatih Trabzon seferine çıktığında Görele, Tirebolu ve Giresun kaleleri büyük bir ihtimalle Rumların idaresinde idi. Bilindiği üzere Trabzon Rum hükümdarı David Komnenos herhangi bir savunma hareketine girişmeden şehri Fatih'e teslim etmiştir. Trabzon yöresi bir sancak statüsüyle donanma kaptanı olan Kâzım Bey Trabzon'un ilk sancak beyi olmuştur. Bundan sonra Fatih kıyıda batıya doğru giderek herhalde Görele, Tirebolu, Bedreme ve Giresun kalelerini aldıktan sonra Canik yolu ile Tokat'a ulaşmıştır. Osmanlılar 1461 yılında bölgeye geldiklerinde büyük olasılıkla Görele, Tirebolu ve Giresun kaleleri Trabzon Rum imparatorunun kumandanları tarafından idare ediliyor, buna karşılık Kürtün-Dereli-Giresun-Tirebolu-Eynesil arasındaki geniş kırsal kesim de Çepni Türklerinin ellerinde bulunuyordu. Anlaşıldığına göre Osmanlı kuvvetleri Trabzon devletinin topraklarına girince Çepni beyleri de Osmanlı fethine yardımcı oldular. Osmanlı devleti de hepsini veya önemli bir çoğunluğunu zeamet ve tımar gibi dirlikler vererek onları hizmetine aldı. Çepni ahalisine gelince bu topluluğa bağlı olanlardan büyük bir kısmı da müsellemler olarak hizmete alındılar. Yine onlardan bazıları da câmi ve zaviyelerde görevli olarak vergiden muaf tutuldular.¹⁵⁶

4.4. Osmanlı Hâkimiyetinde Ünye

Osmanlı Devleti'nin Orta Karadeniz bölgesinde gözükmeye başlamaları I. Bayezid döneminde 1389-1402 yılları arasında başlamıştır. I. Bayezid, 1394'te, Samsun'da Selçuklular döneminde inşa edilen Saathane ve Türk mahallesi olarak

---

¹⁵⁵ Faruk Sümer, *Oğuzlar Türkmenler Tarihleri Boy Teşkilatı Destanları*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 2016, s.328.

¹⁵⁶ Sümer, Çepni, ss. 41-42, 44.

kabul edilen yeri ele geçirmişti.¹⁵⁷ Böylelikle Moğollardan sonra Karadeniz bölgesine hâkim olan Türk beyliklerinin etkileri ortadan kalkmaya başlamış ve Karadeniz bölgesinin orta kesimlerinde de Osmanlı hâkimiyeti başlamıştı. Osmanlı Devletinin bu tarihlerden sonra Timur İmparatorluğu ile yapmış olduğu Ankara Savaşı'nın akabinde başlayan fetret devrinde bölgeye yayılma dursa da Çelebi Mehmed'in 1413-1421 tarihlerinde kontrolü ele almasından sonra Karadeniz bölgesine yönelik fetih hareketleri tekrar başlamıştır. 1419 yılında büyük bir askeri kuvvet ile Samsun'a gelen Osmanlı ordusu büyük bir bölümü Cenevizlilerin denetiminde olan ve Gâvur Samsun olarak bilinen kesimi de fethetmiştir.¹⁵⁸ Böylece Samsun'un iki farklı bölgesi ilk kez Osmanlı idaresi altında bir merkez tarafından yönetilmeye başlanmıştır. Öte yandan duraklama devresi geçer geçmez bölgeye bir ordu gönderilmesi Osmanlıların siyasi gündemlerinde Karadeniz bölgesine hâkim olmanın öncelikli amaçları olduğunu gösterir niteliktedir. Amasya sorumlusu olan Yörgüç Paşa komutasında 1427-1428 tarihlerinde vuku bulan Canik fetih harekâtı ise bölgedeki siyasi durumu büyük ölçüde değiştirmiş, Samsun'dan doğuya doğru ilerleyen Osmanlı birlikleri ilk olarak Çarşamba ve Terme'yi almıştı. Böylece Taceddinoğlu beyliği yıkıldı. Ancak Yörgüç Paşa daha da ileri giderek Giresun'u da ele geçirecek ve Hacı Emiroğlu beyliği de ortadan kalkacaktı.¹⁵⁹ Bu gelişmeler yaşanırken Giresun kalesi Rumlar tarafından ele geçirildi. Osmanlı hükümdarı Fatih Sultan Mehmed Trabzon seferine hareket ettiğinde, Görele, Tirebolu ve Giresun'un Trabzon Rumlarının hâkimiyet alanında olma ihtimali kuvvetlidir.¹⁶⁰ Ancak 15 Ağustos 1461'de Fatih Sultan Mehmed Trabzon'u fethetti.¹⁶¹ Böylece Trabzon Rum Devleti de yıkıldı. 1486 tahrir defterinden anlaşıldığına göre, Fatih Trabzon'u fethettikten sonra Giresun ve doğusundaki yerler de Osmanlı hâkimiyetine girmiştir.¹⁶²

---

¹⁵⁷ Mehmet Neşri, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ*, haz. Mehmet Altay Köymen ve Faik Reşit Unat, C.I, TTKY, Ankara 1987, s. 323.

¹⁵⁸ Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't-Tevarih*, haz. İsmet Parmaksızoğlu, C. II, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1979 ss. 96-97.

¹⁵⁹ Mehmet Neşri, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ*, C. II, ss. 601-602; Mehmet Öz, *XV-XVI. Yüzyıllarda Canik Sancağı*, TTKB, Ankara 1999, ss. 22, 25.

¹⁶⁰ Faruk Sümer, *Tirebolu Tarihi*, s. 45.

¹⁶¹ Konstantin Mihailović, *Memoirs of a Janissary*, nşr. Benjamin Stolz, Ann Arbor, Michigan Üniversitesi, 1975, ss. 118-120; Kritovulos, *Fatih Sultan Mehmet* çev. Karolidi Efendi, Trabzon Valiliği Yayını, Trabzon 2009, s. 189-190; Tursun Bey, *Târîh-i Ebü'l-Feth*, nşr. A. Mertol Tulum, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1977, ss. 109-110.

¹⁶² M. Hanefi Bostan, "XV-XIX. Yüzyıllarda Giresun Kazası'nın İdâri Taksimatı ve Nüfusu", *Giresun Tarihi Sempozyumu*, Giresun Belediyesi Yayınları, İstanbul 1197, s. 119.

Osmanlı idaresi kurulduğunda Canik sancağı Amasya, Tokat, Sivas, Çorum ve Yozgat illerini kapsayan bir yerdi. Günümüzdeki idari taksimattan farklı olarak Havza, Lâdik ve Vezirköprü dışında şimdiki Samsun iliyle, Ordu'nun Ünye, Korgan ve Fatsa ilçelerini içermekteydi. Canik sancağı 16. yüzyıl belgelerinde 7 tane kazadan oluşuyordu. Sancaktaki yerleşim birimlerini doğudan batıya doğru sıralarsak Fatsa, Korgan ve Ünye'nin bazı köyleri (Satılmış), Ünye (Ünye kalesi ve kasabasıyla bağlı 10 köy), Terme (Tirme) ile Ünye'nin bazı köyleri, Çarşamba (Arım) ile Kavak'ın bazı köyleri, Bafra'nın birkaç köyü, Kavak, Bafra ve Alaçam'dan oluşmaktadır. 15. yüzyıla ait kayıtlarda Ünye'nin de içinde bulunduğu altı ana nahiye ile yirmi yedi bağlı nahiye ve bölük bulunmaktaydı. Canik sancağı hakkında 1485'te, 1520'de ve 1576'da düzenlenen mufassal ve icmal defterlerinden bilgi edinmek mümkündür. Bu kayıtlara göre Canik Ordu, Ünye, Çarşamba ve Terme (Satılmışı Mezid Bey, Ünye, Arımı Kireçlü ve Tirmedos) kazalarıyla Samsun ili ve ona bağlı 17 köyü içermektedir. Bahsi geçen defterin Mehmet Öz'ün aktardığına göre ya eksik kısımları bulunmakta ya da henüz incelenme imkânı olmamıştır. Aynı şekilde bazı defterlerde Ünye, Terme ve Ayvacık, Hisarcık, İfraz ve Ökse kazalarına ait sayfalar yoktur. Bu defterlerin başına ya bir iş gelmiş, ya yanlış kataloglanmış veya da dikkatlerden kaçmıştır. Bu eksikliklere rağmen elde mevcut olanlardan 16. yüzyıl başlarında Çarşamba, Terme ve Ünye kazalarında Çeltik tarımının gelişmiş olduğu, yine madencilik faaliyetlerinin önemli bir geçim kaynağını oluşturduğu görülmektedir. Maden işleri ile uğraşan kişiler "Küreci" olarak anılır ve elde ettikleri gelirlerinin yarısını has sahiplerine veya Amasya'da bulunan şehzadeye ya da Ünye'deki subaşılarca öderdi. Bunların dışında hizmetkâr adı altında bazı köylülere çeşitli görevler verilmişti. Ünye kalesinde de bu gruptan insanlar mevcuttu. Ünye kalesi marangozu, yol bakım işçileri, kale hizmetçileri ve bir de "*Hidmetkârânı Canik-i Göl*" adıyla anılan Çarşamba ve Terme'deki hassa kendirinden sorumlu kişiler vardı.¹⁶³

Osmanlı belgelerinde geçen kendir Ünye ve çevresinde önemli bir geçim kaynağıydı. Ünye-Fatsa arasındaki yüksek köylerde yetiştirilen kendir lif ve tohum olarak değerlendirilir. Kendir lifi yerel ihtiyacı karşıladıktan başka genel olarak İstanbul'a gönderilirdi. Kendir tohumu da yurt dışında oldukça rağbet görürdü. 16.

---

¹⁶³ Mehmet Öz, "Tahrir Defterlerine Göre Canik Sancağında Nüfus", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 6, S. 1, 2014, ss. 173-186.

yüzyılda Ordu’da kendir ekiminin oldukça yaygın olduğu bölgedeki kendir emininden anlaşılmalıdır.¹⁶⁴

Osmanlı hâkimiyetine girdiği sırada ve bir sonraki yüzyılda Ünye nahiyesi merkez Ünye kasabasıyla yakınındaki bir kale ve çevresindeki on köyden müteşekkildi. 16. Yüzyılda gelişerek küçük boy bir kent görünümünü alan Ünye, liman, pazar ve boyahane gibi sahil kasabalarına özgü sosyal ve ekonomik tesislere sahip bir yerdi. 18. yüzyıl arşiv kaynaklarında da sıkça Ünye tersanesinden Ünyeli gemicilerden bahsedilmesi buranın her geçen zaman daha gelişkin bir kasaba olduğunu göstermektedir.¹⁶⁵

Ordu’daki yer isimlerinden anlaşıldığı kadarıyla bölgede sadece Çepniler değil diğer Oğuz boyları da vardı. Bunlar büyük ihtimalle Osmanlı Devleti zamanında buraya getirilmişti. Boy, oymak ve aile adlarından bu durum çok açık bir biçimde anlaşılabilir.¹⁶⁶

Osmanlı Devleti’nin 15. ve 16. yüzyıllar içerisinde uyguladığı idari sistemin ölçütleri çok belirgin değildir. Çoğunlukla 20-30 haneli köylere nefis dendiğini ve nefis kelimesi kazanın merkezi tanımıyla kullanılsa da tam bir karşılığı bulunmamaktadır. Osmanlı idaresinde bazı yönetsel özellikler ve ekonomik sebeplerden ötürü 400 kişilik nüfusu olan bir yerleşim yeri kasaba olarak görülebiliyor. Bu özelliği dikkate alarak Karadeniz bölgesindeki yerleşim birimlerinden 1485 yılında sadece Samsun, 1576’da ise Samsun, Bafra ve Ünye kasaba olarak adlandırılabilir. Buraların 1520 tarihlerinde hiç birinin nüfus sayısı 400 kişiye ulaşmamıştır. Canik Sancağı içerisinde bulunan kasabalardan birisi olan Ünye nüfus yoğunluğu zaman içerisinde değişen bir ilçedir. 16. yüzyılda küçük ölçekli bir kasaba durumunda iken yüzyılın son çeyreğinde Samsun nüfusuna yakın bir büyüme göstermiştir. Bu gelişimde dışarıdan bölgeye getirilen Türklerin rolü büyüktür. Kırsaldaki nüfusun şehir merkezine oranla çok daha fazla olduğu da diğer dikkat çekici bir durumdur.¹⁶⁷ Sancak genelinde köylü nüfusu

¹⁶⁴ Sıtkı Çebi, *Ordu Hatıraları*, Ordu Çevre Koruma Vakfı Yayını, Baskı yeri ve yılı yok, ss. 31-32.

¹⁶⁵ Rıza Karagöz, “Canik’in İdari Yapısı ve İdarecileri”, *İlk Çağdan Cumhuriyete Canik*, s. 125.

¹⁶⁶ Mithat Baş ve Ahmet Gürsoy, *Ordu Yöresinde Oğuz Boyları*, Pelin Ofset, Ankara 2008, ss. 67-72.

¹⁶⁷ 1455 tarihi itibarıyla Ünye’de 76 gayrimüslim, 56 hane, 20 bekâr ve 18 kale muhafızından ibaretti. 1485 yılında az miktarda düşüşle beraber 56 gayrimüslim, 48 hane, 8 bekâr, 3 Müslüman hane ve 16 kale muhafızı şeklindedir. Ünye nüfusu 1455’te 370, 1485’te 335 buradaki hesaplamalarda bekâr nüfusu dışarıda bırakıp onların yerine kale muhafızlarını dâhil ederek yapılmıştır. Ünye kalesindeki gayrimüslim nüfusunun artması büyük ihtimalle 1500’lü yılların başından itibaren dışarıdan Ünye’ye yapılan göçler sonucunda oluşmaktadır. 16. yüzyılın ilk çeyreğinde gayrimüslim nüfus caba yazılan 83 hane ile 69 bekâr nüfustan oluşmakta ve Müslüman reaya ocak sayısı 3 olarak (1 bennak 2 caba) kalırken 5 Müslüman nüfus da bekâr olarak kaydedilmişti. Bu sayılara 32 kişilik kale personeli de eklenebilir.

1455'den 1576'a kadar aratarak devam etmiş iken buralarda hiç gayrimüslim nüfus bulunmamaktadır. 1455'de nüfus sayısı 551 iken 1576'da 1822 sayısına ulaşmıştır. Ünye ve Terme köyleri nispeten daha kalabalıktı. Ünye'nin kır ve köylerdeki üretim oranı tablosundan anlaşıldığına göre 1485 yılında 423 hane 1576 da 856 haneye ulaşmıştır. 15.-16. yüzyıllar boyunca nefer başına üretimin en düşük seviyede olduğu yerler Ünye ve Satılmış'tır. Üretimin artmasına rağmen kişi başına düşen hububatın bu kadar düşmesinde bu iki kazadaki nüfus artış oranının öbür kazalardan çok daha yüksek oluşu rol oynamış olmalıdır. Satılmış ve Ünye köylerinin dağlık alanda olması hububat üretimi açısından dezavantajlıdır. Öte yandan madencilik ve demircilik faaliyetleri yöre ekonomisinde defterlerin yansıttığından daha önemli bir rol oynamış olabilir. Ancak özellikle Ünye köylerinin nispeten kalabalık oluşu buralarda oturanların yerlerini terk etmelerini gerektirecek seviyede bir ekonomik sıkıntının yaşanmadığı şeklinde yorumlanabilir. Ünye nüfusundaki önemli artışa rağmen kasabanın kayıtlı geliri pek artış göstermemiştir. Liman, meyhane ve pazar mukataası gelirindeki düşüş Samsun, Arım Terme ve Ünye gümrük gelirlerinin birlikte yazılmasından kaynaklanmıştır. Yani gerçekte bir düşüş yoktur. Tarımın dışında Ünye sakinleri demir geliri, resmi dalyan ve firuni çömlek kayıtlarından da anlaşıldığı üzere madencilik, balıkçılık, çömlekçilik gibi işlerle de uğraşmışlardır. Demir gelirinin kısmen kale dışından geldiğine bakılırsa bunun çevredeki köylülerce üretildiğini söylemek mümkündür. Ünye'nin üç köyünde madencilikle uğraşanlar olduğu alınan vergilerden anlaşılmaktadır. 1485 civarına ait Canik'te dört zeamet mevcuttu. Bunlar Satılmış Mezid Bey, Ünye, Bafra ve Kavak zeametleridir.¹⁶⁸

Bu bilgilerden anlaşıldığı üzere fetih ve sonraki yüzyılda Ünye nüfusunda gözle görülür bir artış başlamıştır. Ancak Canik beylikleri zamanında Ünye'nin çevresine yerleşmiş olduğu bilinen Türkler hakkında sayısal bir veri olmaması bu konuda bir hükümde bulunmayı zorlaştırıyor. Ancak önceki bölümlerde görüldüğü üzere şehir

---

Genel nüfus sayısı 576 (nefer x 3) ile 590 (hane x 5) arasındaydı. Ünye Osmanlı hâkimiyetine girdikten sonra 1520'li yıllara kadar limanı, kalesi ve pazar yeri bulunan bir ilçe olmasına rağmen etrafındaki bazı köylerden daha az nüfusa sahipti. Buradan anlaşılacağı üzere o dönemde hala kırsal alanda yaşama isteği daha fazlaydı. 1520-1576 tarihleri arasında ise ilçenin nüfusu artmaya başlamıştır. Burada 322 bekâr gayrimüslim bulunurken 198 gayrimüslim hane vardı. Müslüman hane sayısı ise 3'ten 16'ya, bekâr sayısı da 5'ten 11'e çıkmıştır. Bu sayılara 45 kişilik kale personelini de ilâve edebiliriz. Bu arada sekiz gayrimüslimin derbentçinin bulunduğu da eklemek gerekir. Bk. Mehmet Öz, "Tahrir Defterlerine Göre Canik Sancağında Nüfus", s. 192.

¹⁶⁸ Mehmet Öz, *XV-XVI. Yüzyıllarda Canik Sancağı*, TTK Yayını, Ankara 1999, s. 61-64, 67, 77, 91, 103, 108, 113, 115, 133.

dışındaki kesimin büyük ölçüde Türkler tarafından doldurulduğu Rum kaynaklarından anlaşılmaktadır.

XIX. yüzyıla gelindiğinde Ünye'nin nüfusu ve bölgedeki Türklerin konumu hakkındaki bilgiler daha netleşmektedir. Mesela 1876 yılında Ünye kazasında yaşayan 14.325 kişi içerisinde Ermenilerin 1634, Rumların 1684, Müslümanların ise 11.007 kişi olduğu bilinmektedir.¹⁶⁹ Ancak kısa süre başlayan Kafkas göçleri XIX. yüzyılın sonlarında Ünye'nin nüfusunu etkileyen olaylardan birisidir. 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi sonrası Kafkasya'dan gelen Çerkez ve Gürcüler bölgenin nüfus yapısını değiştirdi.¹⁷⁰

Trabzon'dan sevk edilen göçmenler başta Ordu, Samsun, Sinop ve İnebolu olmak üzere iskân bölgesine en yakın Karadeniz limanlarına taşındılar. İskân edilen göçmenler ilk olarak Ordu kazasının Perşembe Nahiyesinde ve Canik Sancağına bağlı Ünye, Fatsa, Çarşamba ve Bafra ovalarında iskân edildiler. Batum'dan yola çıkan 6.000 kişilik bir göçmen grubu önce Hopa'ya gelmiş burada bir süre kaldıktan sonra bazılarının Ordu ve Ünye'ye gitmek istemeleri üzerine bu yöreye nakilleri için Osmanlı hükümeti tarafından kendilerine Batum vapuru gönderilmiştir. Ordu yöresine gelen göçmenlerin birçoğu tarıma uygun ve daha çok gayrimüslim göçleri ile boşalan merkeze yakın köylerde iskân edildi. Kafkasya göçmenlerinin bir kısmı Ordu kasabasına bağlı Karadere, Ortaköy, Kestanealan, Ünye kazasına bağlı Günlük, Ağidere, Sarıcaerik, Metropolu, Tepe Samanlık, Hızarbaşı, Çataltepe ve Fatsa kazasına bağlı Köylere yerleştirildiler. 1870 yılında Ordu yöresinde Ordu Kazasında 150, Perşembe Nahiyesinde 50, Fatsa Nahiyesinde 1.802, Ünye Kazasında 1.146 kişi olmak üzere yörede toplam 3.148 Kafkas göçmeni bulunuyordu. 1892 senesinde Ünye'deki devlet arazilerinin muhacirlerin iskânına uygun hale getirilmesi için ne tür zorluklarla karşılanacağı, ne tür fenni tedbirler uygulanması gerektiği ve gerekli paranın ne kadar olacağını araştırmak için merkezden bir mühendis gönderilerek gerekli incelemelerin yapılması istenmişti. Bu çalışmalar sonucunda Ünye Kazasına 2.000, Fatsa Kazasına 1.000, ve Ordu Kazasına 3.000 lira gönderildi. 1887 yılında Fatsa, Ünye ve Çarşamba civarında yerleştirilen Gürcü ve Çerkez göçmenlerin yerli ahaliye zarar vermeleri üzerine halk bunları Trabzon Valiliğine şikâyet etmişti.

---

¹⁶⁹ Ahmet Köksal, "Trabzon Vilayeti'nin Nüfusu (1876-1878)", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S.15, Trabzon 2013, s. 111.

¹⁷⁰ Bahaddin Yediyıldız, "Ordu", TDVİA, C. 33, İstanbul 2007, s. 368.

Şikâyeti dikkate alan valilik sorun çıkartanları Konya ve Ankara'ya gönderme kararı vermiştir. Fatsa, Ünye ve Çarşamba'da kalanlardan ise asayişe riayet edeceklerine dair bir senet alınması istenmişti. Bölgede eşkıyalık faaliyetlerinin artması üzerine Trabzon Valiliği bu durumu önlemek için Canik Sancağından 30 kişilik süvari ve 30 kişilik piyadenin yanı sıra geçici olarak 20 zaptiye de bölgede yerleştirilmesini, eşkıyanın yola getirilmesi için Ünye'de bulundurulmak üzere 100 kişilik bir müfrezenin bölgeye sevk edilmesini istemişti.¹⁷¹

Ünye'nin Tahmini Nüfusu (1455-1576)

Kasaba	Tarih	Müslüman Hane+ Müc	Gayrimüslim Hane +Müc	Kale Muhafızı	Toplam (Hx5) (Nx)		
Ünye	1455	-	56	20	17	365	279
“	1485	3	48	8	16	333	225
“	1520	3	80	64	32	575	552
		5					
“	1576	16	198	322	45	1295	1776
		11					

Ünye 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarında Canik Sancağına bağlıydı.¹⁷² Bu dönem zarfında 19. yüzyıl sonlarında Ünye'de Müslüman nüfusun belirgin bir şekilde üstünlüğü görülmektedir. Osmanlı Devletinin yapmış olduğu 1881-1882/1893 Genel Nüfus Sayımına göre kentte 21348 kadın, 21960 erkek Müslüman, 1781 kadın 1914

¹⁷¹ Kemal Saylan, “Ordu Yöresinde Yaşanan Göç Hareketleri (1877-1914)”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S. 28, İstanbul 2011, s. 61-68.

¹⁷² Nedim İpek, “Canik Sancağı'nın Nüfusuna Dair Bir Değerlendirme”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Samsun 1991, S. 10, s. 29; Rıza Karagöz, “II. Meşrutiyet Döneminde Canik Sancağında İdari Yapılanma”, *Geçmişten Geleceğe Samsun*, C. 5, Samsun 2006, s. 71.

erkek Rum, 1662 kadın 1973 erkek Ermeni yaşamaktaydı.¹⁷³ Vital Cuinet'in kayıtlarına bakılırsa da Ünye'de 25.000 Sünni Müslüman'ın yanı sıra 8.000 Rum, 7.000 de Ermeni bulunmaktaydı.¹⁷⁴ Görüldüğü gibi Cuinet'in verdiği rakamlarda Rum ve Ermeni nüfusu çok daha yüksek gösterilmekle birlikte Osmanlı nüfus sayımı sonuçlarının resmi bağlayıcılığı vardı. Devlet bu tespitlere dayanarak asker ve vergi topluyordu. Dolayısıyla diğer kaynaktan daha ciddiye alınmalıdır. Ayrıca hemen fark edileceği üzere Osmanlı kayıtları daha ayrıntılı bilgi vermektedir.

1910 yılında yapılan bir düzenleme ile Canik sancağı müstakil livaya dönüştürülmüştü. Sancak içerisinde Bafra, Çarşamba Terme Fatsa Ünye ve Samsun merkez kazaları bulunmaktaydı.¹⁷⁵

Osmanlı devrinde Ünye ile ilgili olarak vurgulanması gereken bir husus da Hazineoğlu ailesinin bölgedeki varlığıdır. Bu aile 18. yüzyıldan itibaren Orta ve Doğu Karadeniz bölgesinde etkili olmuş bir ailedir.¹⁷⁶ Süleyman Paşa zamanından itibaren Osmanlı Devleti adına bölgede çeşitli idareciliklerde bulunmuşlardır. Hem devlet merkezi ile kuvvetli ilişkileri hem de bölge halkı tarafından kendilerine olan bağlılıkları itibariyle uzun bir dönem Karadeniz bölgesinde çeşitli idari görevlendirmelerde bulunmuşlardır. Onun Ünye'de inşa ettirdiği sarayı dönemin en büyük sarayı olarak kaynaklarda yerini almıştır. Bu dönemde bölgeye gelen seyyahlar ve ressamın sarayın ihtişamını benzersiz olarak tanımlamaktadırlar.¹⁷⁷ Ünye tarihinde farklı bir yeri olan sarayın 1850'de çıkan bir yangın sonucu bir tarafının yok olduğu ve daha sonraki yıllarda ise tamamen ortadan kalkarak yerine yeni yapılar inşa edildiği bilinmektedir. Süleyman Paşa sarayının günümüzde bilinmesine en büyük katkıyı yapan ressam Laurens tarafından sarayın iç ve dış görüntüsünün bulunduğu çizimlerdir.

20. yüzyılda gerçekleşen bazı hadiseler Ünye'deki Türk nüfusuna tesir etmişti. Halk arasında Muhacirlik olarak bilinen büyük göç dalgası 20. yüzyıl başlarında Ünye ve çevresindeki Türk varlığını ilgilendiren ilk olay olarak dikkat çeker. Bu göç Rus işgali sırasında Trabzon ve çevresindeki Müslüman ahalinin daha güvenli yer olarak

---

¹⁷³ Kemal H. Karpat, *Ottoman Population 1830-1914*, Madison 1985, ss. 136-140.

¹⁷⁴ Vital Cuinet, *La Turquie D'Asie*, C. I, Ernest Leroux, Paris 1892, s. 110.

¹⁷⁵ Cevdet Yılmaz, *İlk Çağdan Cumhuriyete Canik*, s. 10.

¹⁷⁶ Rıza Karagöz, "Canik'in İdari Yapısı ve İdarecileri", *İlk Çağdan Cumhuriyete Canik*, s.143.

¹⁷⁷ Rıza Karagöz, *Karadeniz'de Bir Hanedan Kurucusu Hazineoğlu Süleyman Paşa*, Etüt Yayınları, Samsun 2009, 25-51, s.137.

gördüğü batıya göç etme hadisesidir. Bölge tarihinin en acılı dönemlerinden birisi olan bu hadiseler sırasında Trabzon vilayetinden batıya göçeler 304.142 kişiydi ve bunlardan 200.000 kişiden fazlası göç sırasında hayatını kaybetmiştir.¹⁷⁸ İşte bu olaylar Ünye'yi de yakından ilgilendirmekteydi. Çünkü Ruslar 1916 yılı Şubat ayı başlarında Doğu Karadeniz kıyılarına çıkartma yapmaya başladıktan kısa süre sonra Türk sahil kasabaları ve savunma mevzilerini bombalamış, Pazar-Ardeşen-Çayeli'ni ele geçirerek 6 Martta da Rize'ye girmişlerdi. Buradan batıya doğru ilerleyen Ruslar Baltacı vadisinde karşılaştıkları direnişi 3 haftada aştıktan sonra 26 Mart'ta Of'u işgal ettiler.¹⁷⁹ Rus kuvvetleri 14 Nisan'da Trabzon'un birkaç kilometre batısındaki Şana'ya ulaştığında vilayet yönetimi Trabzon'dan daha güvenli bir yer olan Ordu'ya nakledilmişti. Rus orduları 18 Nisan'da Trabzon'a girdiler. 16 Temmuzda Bayburt, 19 Temmuzda da Gümüşhane Rusların eline düştü. Türk ordusu da Harşit çayına kadar çekilerek burada savunma yapmaya başladı.¹⁸⁰ İşte bu dönemde yukarıda bahsedilen büyük göç hareketi de başlamış oldu. Muhacirler Ünye'ye kadar kıyı şeridini takip ediyorlar, buradan Niksar yolunu kullanarak iç bölgeye geçiyorlardı. Bu muhacirlerin bir kısmı Ünye ve civarına yerleşti. Böylece o muhacirlerin hayat hikâyelerinde Ünye büyük bir yer kaplarken bölgedeki Türk nüfusu da güçlenmiş oldu.

Ünye'deki Türk nüfusu ilgilendiren diğer bir hadise mübadeledir. Doğu Karadeniz Rumları Osmanlı hâkimiyetine girdikten sonra büyük ölçüde Rum/Ortodoks cemaati arasında tasnif edilmekteydi. Bu dönem Rumlar için her bakımdan refah devriydi. Yukarıda bahsedildiği üzere Selçuklu ve beylikler devrinde Rumlar belirli alana sıkışmıştı. Ancak Osmanlı Devleti bölgede siyasi birliği sağlayınca Rumlar büyük imkânlar elde ettiler. Osmanlı vatandaşı olarak bölgenin her yanına yayılıp özellikle ticaret sektöründe oldukça başarılı oldular. Bu dönem siyasi

---

¹⁷⁸ Erol Kaya, "I. Dünya Savaşı'nda Trabzon Muhacirleri", *Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih, Dil-Edebiyat Sempozyumu*, C. I, Trabzon 2002, s. 539.

¹⁷⁹ Hikmet Öksüz, "Birinci Dünya Savaşı'nda Of Direnişi ve Of Kadınları", *Başlangıçtan Günümüze Her Yönüyle Of*, KTÜ Yayınları, Trabzon 2016, s. 135.

¹⁸⁰ Doğu Karadeniz'de Rus işgali konusunda ayrıntılı bilgi için bk. N. Monastarev, *Birinci Dünya Harbinde Karadeniz Cephesi*, nşr. A. Ertuğrul, Genel Kurmay Başkanlığı Yayını, Ankara 1948; Mehmet Bilgin, *Teşkilât-ı Mahsusa'nın Kafkasya Misyonu ve Operasyonu*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2017; aynı yazar, *Rus İşgalinde Trabzon Direnişi*, Serander Yayınları, Trabzon 2008; Sabri Özcan San, *Rusların Gümüşhane İlini İşgali*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, İstanbul 1993. Rus donanmasının Karadeniz'de Ünye civarında görülmesi ve Yason burnunda iki yelkenlinin Ruslar tarafından batırılması etrafın bombalanması için ayrıca bk. Sıtkı Çebi, *Milli Mücadelede Ordu*, Ordu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayını, Ordu 2005, ss. 34-36, 71. Bir tanığın gözünden Muhacirlik döneminde Ünye'nin durumu hakkında ayrıca bk. Rahmi Çiçek, "Birinci Dünya Savaşında Ordu Kazası", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S.17, Y.9, Trabzon 2014, ss. 47-49.

bakımdan da oldukça huzurlu bir devirdi. Osmanlı Devleti'nin güçlü zamanlarında cemaatler arasında kitlesel bir anlaşmazlık ya da Rum Ortodoks ahali ile devlet arasında bir ayrılık olduğuna dair kaynaklara yansıyan bir olay yoktur. Ancak Osmanlı Devleti'nin gerilemesine paralel olarak Rumlar içerisinde de ayrılıkçı faaliyetler görüldü. Doğu Karadeniz bölgesinde Samsun merkez olacak şekilde bağımsız bir Rum Devleti kurma amacı taşıyan bu hareket tarihte Pontusçuluk olarak bilinir. Balkan Savaşları sırasında Rum çetecilerin çevrelerindeki Müslüman halka saldırmıştı. Böylece ilk ayrılıkçı silahlı faaliyetler de başlamış oldu. I. Dünya Savaşı sırasında artan Rum çeteciliği Milli Mücadele döneminde de devam etmiştir. TBMM'nin 6 Haziran 1921'de isyana karışanların Sivas ve Erzincan'a sevk edilmesi kararı aldı. Ardından Merkez ordusu komutanı Nurettin Paşa'yı isyanı bastırmakla görevlendirdi. Nihayet 6 Şubat 1923'te isyan bastırıldı.¹⁸¹ Böylece Rum ayrılıkçılığı askeri bakımdan sona erdirildi.

Rum ayrılıkçılar kontrol altına alınmakla birlikte bu konu artık bir uluslararası mesele haline gelmişti. Yunanlılar Doğu Karadeniz Rumlarına sahip çıkmaya çalışıyordu. Nitekim Yunan Başbakanı Venizelos Lozan Konferansının 1 Aralık 1922 tarihli oturumunda mübadeleyi gündeme getirdi. Uzun süren görüşmeler sonucunda 30 Ocak 1923 tarihinde mübadele sözleşmesi imzalandı. İstanbul'un Rum ahali ile Batı Trakya'nın Müslüman ahali dışında Türk topraklarında yerleşmiş Rum Ortodoks dininden Türk uyruklularla Yunan topraklarında yerleşmiş Müslüman dininden Yunan uyruklular, 1 Mayıs 1923 tarihinden itibaren zorunlu mübadeleye tabi tutuldu.¹⁸² Bu Karadeniz ve Ünye tarihi açısından çok önemli bir olaydı. Bu göçle birlikte bölgedeki Türk nüfus yoğunluğu daha da artmış oldu.

---

¹⁸¹ Pontus isyanı ve bölgeye etkileri için bk. *Pontus Meselesi*, çev. Yılmaz Kurt, TBMM Yayını, Ankara 1995, s. 31-409; Mesut Çapa, *Pontus Meselesi*, Serander Yayınları, Trabzon 2001; Yusuf Gedikli, *Pontus Meselesi*, Bilge Karınca Yayınları, İstanbul 2002; *Başlangıçtan Günümüze Pontus Sorunu*, Editör: Veysel Usta, Serander Yayınları, Trabzon 2007.

¹⁸² Mübadele hakkında bk. Kemal Arı, *Büyük Mübadele*, İstanbul 1995; Mehmet Ali Gökaçtı, *Nüfus Mübadelesi*, İstanbul 2004; *Ege'yi Geçerken 1923 Türk-Yunan Zorunlu Nüfus Mübadelesi* (nşr. R. Hirschon), İstanbul 2005; İbrahim Erdal, *Mübadele*, İstanbul 2012.

SONUÇ

Ünye, günümüzde Ordu ilinin ilçelerinden biridir. Kent, tarih öncesi çağlardan itibaren yerleşime açık olup coğrafi ve stratejik konumu itibariyle büyük bir öneme sahiptir. Ünye, bir liman kasabası olmasının yanı sıra Niksar üzerinden iç kesimlere bağlanmasıyla ayrıca değer kazanmaktadır. Bölgede yapılan arkeolojik çalışmalarda ele geçirilen materyallerden anlaşıldığı kadarıyla Orta Karadeniz bölgesinde ilk iskâna açılan yerlerden birisidir.

Tarihi devirlerde Ünye ve çevresinde yaşadığı bilinen en eski topluluk Gaşkalardır. Onların bölgedeki varlığı hakkında Hitit belgelerinden çeşitli bilgiler öğrenmekteyiz. Gaşkaların akabinden Ünye ve Karadeniz bölgesinde gözüken diğer bir topluluk Kimmerlerdir. Kimmerlerin kökeni hakkında farklı görüşler bulunmakla beraber onların Türk olduğu tezinden hareket edilirse Ünye'deki Türk varlığı Kimmerlerle birlikte başlatılabilir. Onların yöredeki varlığını hem antik kaynaklardan hem de arkeolojik bulgular ile bilmekteyiz. Kimmerleri takip ederek Anadolu'ya giren İskitler, Çin'den Tuna Nehrine kadar bir alana yayılmışlardır. Onların bölgedeki etkileri uzun yıllar antik kaynaklardan takip edilebilmektedir. Özellikle son yıllarda ele geçirilen arkeolojik malzemeler ile tarihi kaynaklarda yazılan bilgiler daha somut hale gelmiştir. Bunlardan Salıpazarı ve Mesudiye ilçelerindeki runik harfli kaya yazıtlarında Türklüğe ait motifler görülmüştü. Ayrıca Ordu merkez Pelitli mahallesindeki yol çalışmaları esnasında bulunan ve MÖ I. bine ait olduğu düşünülen balbal İskitlere ait son somut belge olarak Ordu müzesinde sergilenmektedir.

İskitler bölgede varlığını sürdürürken koloniciler de Karadeniz sahilinde gözükmeye başlamıştır. Onlarla beraber bu coğrafyada yaşayan farklı toplulukların varlığını ilkçağ yazarlarından öğrenmekteyiz. Buradaki halklar hakkında kaynaklarda yer alan bilgilerden onların bağımsız kabileler olarak yaşadıkları, farklı etnik köken, dil, din anlayışına sahip oldukları bahsedilmektedir. Bu toplulukların arasında en çok bahsi geçenlerden Khalybler, Ünye ile ilgisi olan bir topluluktur. Madencilikle uğraşması sebebiyle tarihçilerin ilgisini çeken bu topluluğun İskitlerin bakiyesi olduğu hususunda yoğun bir kanaat oluşmuştur.

Ünye'ye Türk yerleşiminin ikinci safhası Selçuklular zamanında başlamıştır. Tuğrul Bey zamanında başlayan faaliyetlerle birlikte Selçuklular Anadolu'yu yurt edinmişlerdir. 1054'te Selçuklu keşif kuvvetlerinin Ünye'nin doğusuna ulaştıkları

bilinmektedir. Malazgirt Zaferinden sonra başlayan fetihler sırasında Danişmendliler Orta Karadeniz bölgesine hâkim olmuşlardı. Bu dönemden itibaren Ünye ve çevresi Türklerle Rumlar arasında el değiştirmiştir. Bu dönemde Ünye İmparatorluğun Karadeniz valisi olan Andronikos'un konutunun bulunması sebebiyle önemli bir yerdi. II. Kılıç Arslan döneminde Selçuklular Danişmendilerin Anadolu'daki varlığına son verince Ünye ve yakın çevresindeki Türk baskısı daha da artmıştı. Ancak 4. Haçlı seferi sırasında 1204 Nisanında Karadeniz sahilinde Komnenos hâkimiyetinin ortaya çıkması durumu değiştirdi. Batıda Ereğli'ye kadar olan sahil şeridini ele geçiren Rumlar 1214'te Sinop'taki yenilgi üzerine Türkiye Selçuklularına bağlanmıştı. Yapılan anlaşmada onların Samsun'un doğusunu idare etmesi kararlaştırılmıştı. Hal böyle olunca Ünye Rumların kontrolünde kaldı. Bununla birlikte Çepniler 13. yüzyılın sonlarında Ordu'yu ele geçirerek Rumları Giresun'a çekilmeye mecbur bırakmıştı. Böylece bölgedeki Çepni varlığı ortaya çıkmış oldu. 1301'de Kral II. Aleksios sınırlarındaki Türkmenleri püskürtmek üzere Giresun'a sefer düzenlediğinden anlaşıldığı kadarıyla Ordu onlar için artık ülke içerisinde görülmeyen bir yerdi.

Moğol istilasından sonra ortaya çıkan Canik Beylikleri Orta Karadeniz bölgesindeki Rum siyasi etkisini sonlandırmışlardır. Bunlardan Niksar merkezli bir beylik olan Taceddinoğulları Ünye'yi ele geçirerek Karadeniz sahiline ulaşmışlardı. Onların ardından bölgeye hâkim olan Hacı Emiroğulları beyliği ile birlikte Osmanlı öncesi dönemde Ünye'deki Türk varlığı daha da güçlendi. Batısındaki Türk yayılmasını önlemek isteyen Trabzon Rumları bu iki beyliğe de kız verip onlarla akraba olmasına rağmen bölgedeki Türk nüfusu o kadar fazlaydı ki bu beyliklerden biri bile zaman zaman Trabzon'un nüfusundan daha fazla asker çıkarabilecek durumdaydı. 15 Ağustos 1461'de Fatih Sultan Mehmed Trabzon'u fethederek bölgedeki Komnenos hâkimiyetine son verince sahil şeridindeki diğer kentler gibi Ordu da Osmanlı Devleti'ne dâhil oldu.

Osmanlı Devleti hâkimiyeti sırasında Ünye'de yapılan tahrirler sonucunda bölgenin nüfusu hakkında daha ayrıntılı bilgilere ulaşma imkânı oldu. Canik Sancağı içerisinde yer alan Ünye'nin kırsalındaki Türk yoğunluğu devam etmekteydi. Ancak merkezde Rum Ortodoks halk çoğunlukta idi. Bunun sebebi konar-göçer yaşayan ve hayvancılıkla geçinen Çepnilerin merkezde bu hayat tarzını sürdüremeyecek olmasıdır. Bununla birlikte 18. yüzyıldan itibaren şehir merkezinde de Türk nüfusun artmaya başladığı tahrirlerden anlaşılmaktadır. 19. yüzyıl sonlarında Kafkaslardan

gelen Müslüman unsurların yerleşmesiyle bölgedeki Türklerin genel nüfusa oranı düşmüş gözükse de mübadele sonucunda yöredeki Rum/Ortodoksların Yunanistan'a gönderilmesiyle Ünye'nin nüfusu günümüze ulaşan şeklini almıştır.

KAYNAKÇA

- A Companion to the Hellenistic World*, nşr. Andrew Erskine, Wiley-Blackwell; New Ed, Oxford 2005.
- Akgül Çalışkan, Hülya, “Türkiye’nin Doğu Karadeniz Bölgesi’nin Prehistoryası: Bir Terra Incognita Analizi”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S. 21, Trabzon 2016, s. 9-26.
- Aktaş, Esen, *Roma İmparatorluk Döneminde Orta Ve Doğu Karadeniz Yerleşim Yerleri*, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Aydın 2018.
- Alp, Sedat, *Hitit Çağında Anadolu*, Tübitak Yayınları, Ankara 2001.
- Akurgal, Ekrem, *Anadolu Uygarlıkları*, Phoenix Yayınevi, Ankara 2017.
- Altaylı, Alim, *Samsun Tarihi*, Yüceer Matbaası, Samsun 1967.
- Argan, Yaşar, *İpek Yolu ve Ünye*, Ünye Kent Araştırmaları Yayını, İstanbul 2004.
- Arı, Kemal, *Büyük Mübadele Türkiye’ye Zorunlu Göç (1923-1925)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2014.
- Anonim Selçuknâme, Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi*, C. III, nşr. Feridun Nafiz Uzluğ, Örnek Matbaası, Ankara 1952.
- Aristakes Lastivertci’s History*, nşr. Robert Bedrosian Sophepe Pty Ltd, New York 1985.
- Arrianos, Flavius, *İskender’in Seferi*, nşr. Furkan Akderin, Alfa Yayınları, İstanbul 2005.
- Arrianus’un Karadeniz Seyahati*, nşr. Murat Arslan, Odin Yayıncılık, İstanbul 2005.
- Arslan, Murat, *Romanın Büyük Düşmanı Mithradates VI Eupator*, Odin Yayıncılık, İstanbul 2007.
- Aslan, İlhan, *Ortaçağ’da Karadeniz ve Türkler (Kelkit Havzası 1018-1228)*, Post Yayınevi, İstanbul 2018.
- Attaleiates, Mikhael, *Tarih*, nşr. B. Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008.
- Azîmî Tarihi Selçuklularla İlgili Bölümler*, nşr. A. Sevim, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1988.
- Aziz b. Erdeşir-i Esterâbadî, Bezm u Rezm Eğlence ve Savaş*, nşr. Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1990.
- Bacacı, Sabri, *Tarihin Bir Döneminde Ünye ve Çevresinde Yaşanan Olaylar*, Dostluk Vakfı Kültür Yayını, İstanbul 2008.
- Baş, Mithat ve Ahmet Gürsoy, *Ordu Yöresinde Oğuz Boyları*, Pelin Ofset, Ankara 2008.
- Başlangıçtan Günümüze Pontus Sorunu*, ed. Veysel Usta, Serander Yayınları, Trabzon 2007.
- Bıjişkyan, P. Minas, *Karadeniz Kıyıları Tarih ve Coğrafyası*, nşr. Hrand D. Andreasyan, İstanbul Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1969.
- Bilgin, Mehmet, *Teşkilât-ı Mahsusa’nın Kafkasya Misyonu ve Operasyonu*, Ötüken Neşriyat, İstanbul
- _____, *Rus İşgalinde Trabzon Direnişi*, Serander Yayınları, Trabzon 2008.
- Bir Zamanlar Ordu Fevzi Güvenli’nin Hatıraları*, nşr. İ. Dizman, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara 1999.
- Bir Yunus Emre de Ünye’de*, Ünye Kent Araştırmaları, İstanbul 2012.

- Bostan, M. Hanefi, "XV-XIX. Yüzyıllarda Giresun Kazası'nın İdâri Taksimatı ve Nüfusu", *Giresun Tarihi Sempozyumu*, Giresun Belediyesi Yayınları, İstanbul 1197, ss. 119-136.
- Bryer, Anthony, "Greeks and Türkmens: The Pontic Exception", *Dumbarton Oaks Papers*, S. XXIX, 1975, ss. 113-151.
- _____, and David Winfield, *Karadeniz'in Orta Çağ Dönemi Eserleri ve Topoğrafyası*, C. I, nşr. İsmail Köse, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2020.
- Ceylan, Alpaslan, "Arnuwanda-Asumikal Dua Metni ve Tarihi Açından Değerlendirmesi", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.0., S.23, 1996, ss.1-12.
- Chamoux, Francois, *Hellenistic Civilization*, nşr. Michel Roussel, Blackwell, Publishing, Oxford 2002.
- Clavijo, Ruj Gonzales de, *Embassy to Tamerlane 1403-1406*, (nşr. Guy Le Strange), George Routledge-Son, London 1928.
- Cuinet, Vital, "La Turquie d'Asie, Géographie Administrative Statistique Descriptive et Raisonnée de L'Asie Mineure", C. I, Ernest Leroux. Paris 1892.
- Çapa, Mesut, *Pontus Meselesi*, Serander Yayınları, Trabzon 2001.
- Çay, Abdülhaluk, Anadolu'nun Türkleşmesinde Dönüm Noktası Sultan II. Kılıç Arslan ve Karamıkbeli (Myriokefalos) Zaferi (11 Eylül 1176), Orkun Yayınları, İstanbul 1984.
- Çebi, Sıtkı, *Çağlar İçinde Ordu*, Ordu Ticaret ve Sanayi Odası, Ankara 1978.
- _____, *Ordu Tarihi ve 50. Yılda Ordu Şehri*, Ankara 1973.
- _____, *Ordu'da Osmanlı Devri Kitabeleri*, Ordu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayını, Baskı yeri ve yılı yok.
- _____, *Ordu Şehri Hakkında Derlemeler ve Hatıralar*, ORSEV yayını, Ordu, baskı yılı yok.
- _____, *Ordu Şehri Belediye Tarihi*, Ordu Belediyesi, Ordu 2002.
- _____, *Milli Mücadelede Ordu*, Ordu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayını, Ordu 2005.
- _____, *Ordu Hatıraları*, Ordu Çevre Koruma Vakfı Yayını, Baskı yeri ve yılı yok.
- Çiçek, Rahmi, "Birinci Dünya Savaşında Ordu Kazası", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S.17, Trabzon 2014, ss. 31-53.
- Dağdelen, İrfan, *Sicill-i Ahval Defterlerinde Ünye Doğumlu Osmanlı Devlet Adamları*, İstanbul Ünyeliler Derneği Yayını, İstanbul 2004.
- Demirel, Serkan, "Hitit-Kaşka İlişkilerinde Yanıtı Aranılan Bazı Sorunlar", *Akademik Bakış Dergisi*, C. 6, S. 12, Yaz 2013, ss.193-203.
- _____, "MÖ I. Binyılda Doğu Karadeniz'in Yerel Toplulukları", *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 5/8, 2019, ss.129-141.
- Dilcimen, Kazım, *Canik Beyleri*, Samsun Halkevi Yayınları, Samsun 1940.
- Diodorus, Sicilus, *Diodorus of Sicily*, Kitap XVIII. Bölüm III, nşr. Russel M. Geer, Harvard Univ Pr; Loeb Library Edition, London 1947.
- Drews, Robert, "Karadeniz'de En Eski Grek Yerleşmeleri", çev. Ömer Çapar, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.15, S. 26, 1991, ss. 323-324.
- Doğan, Osman, *Karadeniz'de Bir Boğaziçi Ünye*, Mor Çiçek Yayınları, İstanbul 2016.
- _____, *Tarih Boyunca Ünye*, Ünye Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun 2003.

- Durmuş, İlhami, *İskitler (Sakalar)*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2008.
- _____, “Anadolu’da Kimmerler ve İskitler”, *Belleten*, C. LXI, S. 231, ss. 273-286.
- Dünden Bugüne Ordu İli*, ed. Öcal Serdar Yıldırım, Yayınevi yok, Konya 2001.
- Ebu Ömer-ı Osman Mevlânâ Minhâc-ud-dîn, *Tabakât-ı Nâsiri*, C. II, nşr. M. H. G. Ravety, New Delhi 1970.
- Ebulgazi Bahadır Han, *Şecerei Terakime: Türklerin Soy Kütüğü*, haz. Muharrem Ergin, Tercüman Yayınevi, İstanbul 1974.
- Ege’yi Geçerken 1923 Türk-Yunan Zorunlu Nüfus Mübadelesi*, edt.. Renee Hirschon, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2005.
- Emecen, Feridun M., “XIV. Asır Doğu Karadeniz Tarihinden Bir Safha: Hacıemiroğulları, Giresun ve Kuşdoğan Bey İlişkisi Hakkında Neler Biliyoruz?”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, Güz 2018, S. 25, ss. 133-144.
- Emir, Osman, “Eskiçağ ’da Doğu Karadeniz Bölgesinin Jeopolitik Önemi”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, C. 13, S. 13, 2012, ss.9-26.
- _____, Süleyman Çiğdem, “Geç Hellenistik Dönemde Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi’nin Stratejik Önemi”, Çayeli’nden Erzurum’a Yrd. Doç. Dr. Cemil Kutlu Armağan Kitabı, Erzurum 2016, ss. 227-247.
- _____, *Hellenistik ve Roma Dönemleri’nde Pontos (MÖ IV. yy-MS III. yy)*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Trabzon 2014.
- _____, *Prehistorik Dönemden Roma Dönemine Kadar Trabzon ve Çevresi*, Serander Yayınları, Trabzon 2011.
- Erdal, İbrahim, *Mübadele Uluslaşma Sürecinde Türkiye ve Yunanistan 1923-1925*, Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2012.
- Fallmerayer, Jakob Philipp, *Trabzon İmparatorluğunun Tarihi*, çev. Ahmet Cevat Eren, haz. Celalettin Yavuz-İsmail Hacıfettahoğlu, not. İbrahim Tellioglu, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2011.
- Finlay, George, *The History of Greece from its Conquest by the Crusaders to its Conquest by the Turks and the Empire of Trebizond 1204-1461*, William Blackwood and Sons, London 1851.
- Fotoğrafların Diliyle Ünye*, Ünye Belediyesi Kültür Yayını, Samsun 2002.
- Gedikli, Yusuf, *Pontus Meselesi*, Bilge Karınca Yayınları, İstanbul 2002.
- Geoffrey de Villehardouin, *Memoirs or Chronicle of The Fourth Crusade and The Conquest of Constantinople*, çev. Frank T. Marzials, (J. M. Dent), London 1908.
- Gibbon, Edward, *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire*, C. 1, The Classicsus, London 2013.
- Goloğlu, Mahmut, *Anadolu'nun Milli Devleti Pontos*, Kalite Matbaası, Ankara 1973.
- Göde, Kemal, *Eratnahılar 1327-1381*, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara 1994.
- Gökacı, Mehmet Ali, *Nüfus Mübadelesi Kayıp Bir Kuşağın Hikâyesi*, İletişim Yayıncılık, İstanbul 2004.
- Gregory Abû'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, C. I nşr. Ömer Rıza Doğrul, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1987.
- Grousset, René, *Başlangıcından 1071’e Ermenilerin Tarihi*, nşr. Sosi Dolanoğlu, Aras Yayıncılık, İstanbul 2005.

- Gürcistan Tarihi (En Eski Çağlardan 1212 yılına kadar), çev. Marie Félicité Brosset and Hrand D. Andreasyan, haz. Erdoğan Merçil, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2003.
- Hamilton, William John, *Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia*, C. I, Jonh Murray, London 1842.
- Herodotos, *Herodot Tarihi*, nşr. Müntekim Ökmen, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul 1991.
- History of Armenia by Father Michael Chamich*, C. II, nşr. Johannes Avdall, Calcutta 1827.
- Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't-Tevarih*, haz. İsmet Parmaksızoğlu, C. II, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1979.
- Homeros, *İlyada*, çev. A. Erhat-A. Kadir, Can Yayınları, İstanbul 2008.
- Honigmann, Ernst, *Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı*, nşr. Fikret Işıltan, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1970.
- Işık, Adem, *Antik Kaynaklarda Karadeniz Bölgesi*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2001.
- İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ıye fi'l-Umuri'l-Ala'ıye*, C. II, nşr. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.
- İnan, Fatih, "Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Doğu Karadeniz Limanları", Yüksek Lisans Tezi, *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Aralık 2014.
- İpek, Nedim, "Canik Sancağı'nın Nüfusuna Dair Bir Değerlendirme", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Samsun 1991, S. 10, ss.29-45.
- Juansher's Concise History of the Georgians*, nşr. Robert Bedrosian, Sophepe Pty Ltd, New York 1991.
- Kafesoğlu, İbrahim, "Doğu Anadolu'ya İlk Selçuklu Akımı (1015-1021) ve Tarihi Ehemmiyeti", *Fuat Köprülü Armağanı*, Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, İstanbul 1943, ss. 259-274.
- _____, *Selçuklular ve Selçuklu Tarihi Üzerine Araştırmalar*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2014.
- Karagöz, Rıza, "Canik'in İdari Yapısı ve İdarecileri", *İlk Çağdan Cumhuriyete Canik*, Canik Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun 2013, ss.119-162.
- _____, "II. Meşrutiyet Döneminde Canik Sancağında İdari Yapılanma", *Geçmişten Geleceğe Samsun*, C. 5, Samsun 2006, ss. 65-82.
- _____, *Karadeniz'de Bir Hanedan Kurucusu Hazinedarzade Süleyman Paşa*, Etüt Yayınları, Samsun 2009.
- Kemal H. Karpat, *Ottoman Population 1830-1914*, Madison 1985.
- Kapıcıoğlu, Sait, *Ünye Topyanı*, Biltur Basım Yayın, İstanbul 2012.
- Karpov, Sergey Pavloviç, *Trabzon İmparatorluğu Tarihi*, Kültür Bilimler Akademisi, 2016.
- Kaya, Erol, "I. Dünya Savaşı'nda Trabzon Muhacirleri", *Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih, Dil- Edebiyat Sempozyumu (Trabzon 3-5 Mayıs 2001)*, C. I, Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, Trabzon 2002, ss. 531-548.
- Keçiş, Murat, *Trabzon Rum İmparatorluğu ve Türkler*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2013.

- Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, çev. Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2000.
- Kesik, Muharrem, "Danişmendli Beyliği-Bizans (Doğu Roma) İmparatorluğu İlişkileri (1071-1178)", *Osmanlı Araştırmaları Dergisi XXXIV*, Prof. Dr. Muammer Kemal Özergin Hatıra Sayısı-II, C.34, S.34, İstanbul 2009, s.119-144.
- _____, *Danişmendliler*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2017.
- Kınal, Füzûzan, *Eski Anadolu Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1991.
- Koca, Uğur Tuna, "Antik Dönemde Karadeniz Bölgesi'nde Yaşamış Halklar Hakkında Bir Değerlendirme", *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, C.31, S.31, 2016, ss.279-286.
- Kofoğlu, Sait, "Taceddinoğulları: A Post Seljukian Era Border Country in Noreastern Anatolia", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, C.11, S. 11, 2011,ss. 31-54.
- Kommēna, Anna, *Alexiad*, nşr. Bilge Umar, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1996.
- Korobeinikov, Dimitri, "Orthodox Communities in Eastern Anatolia in the Thirteenth and Fourteenth Centuries, 1, Part 1", *Al-Masāq*, S. 15/2, ss. 197-214.
- Koromila, Marianna, *The Greeks in the Black Sea*, Center for Hermeneutical, Athens 1961.
- Köksal, Ahmet, "Trabzon Vilayeti'nin Nüfusu (1876-1878)", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S.15, Trabzon 2013, ss.99-130.
- Kökten, Kılıç, "Anadolu Ünye'de Eski Taş Devrine (Paleolitik) Ait Buluntular", *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 20, S. ¾, Ankara 1962, ss.275-279.
- Köprülüzade, Mehmed Fuad, "Oğuz Etnolojisine Dair Notlar", *İstanbul Üniversitesi Türkiyat Mecmuası*, S. I, İstanbul 1925, ss. 185-211.
- Köymen, Mehmet Altay, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi III: Alp Arslan Ve Zamanı*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2016.
- Kritovulos, *Fatih Sultan Mehmet*, çev. Karolidi Efendi, Trabzon Valiliği, Trabzon 2009.
- Kurşanskis, Michel, "Trabzon İmparatorluğu ve Gürcistan", çev. Murat Keçiş, *Belleten*, C. LXXIV, S. 271, 2010, ss. 905-926.
- Ksenophon, *Anabasis*, çev. Tanju Gökçöl, Hürriyet Yayınları, İstanbul 1984.
- Langlois, Victor, *Collection des Historiens Anciens et Modernes de l'Arménie*, C. II, Fundação Calouste Gulbenkian, Paris 2011.
- Lebeau, Charles, *Histoire du Bas-Empire*, C. XX, Firmin Didot, Paris 1836.
- Les Turcs au Moyen-Age*, nşr. X. Jacob, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1990.
- Macqueen, J. G., *Hititler ve Hitit Çağında Anadolu*, nşr. Esra Davutoğlu, Arkadaş Yayınları, Ankara 2015.
- Maksimova, M. I, "Hitties in the Black Sea Region", *Journal of Near Eastern Studies*, C. 10, S. 2, Nisan 1951, ss. 74-81.
- Mehmet Neşrî, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ*, haz. Mehmet Altay Köymen-Faik Reşit Unat, C.I, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1987.
- Memiş, Ekrem, *İskitlerin Tarihi*, Selçuk Üniversitesi Yayınları: 26 Eğitim Fakültesi Yayınları: 2, Konya 1987.
- _____, *Eskiçağ Türkiye Tarihi*, Çizgi Yayınevi, Sinop 2013.

- Merçil, Erdoğan, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1993.
- Metin, Tülay, “Türkiye Selçuklu Devleti’nin Karadeniz’deki Siyasî ve Askerî Faaliyetleri”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, C.3, S.2, 2008, ss. 13-26.
- Mihailović, Konstantin, *Memoirs of a Janissary*, nşr. Benjamin Stolz, Ann Arbor, Michigan Üniveritesi, 1975.
- Mikhail Psellos’un Khronographiası*, nşr. I. Demirkent, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1992.
- Monastarev, N., *Birinci Dünya Harbinde Karadeniz Cephesi*, nşr. Afif Ertuğrul, Genel Kurmay Başkanlığı, Ankara 1948.
- Munro, J. Arthur R., “Roads in Pontus, Royal and Roman”, *The Journal of Hellenic Studies*, S. 21, 1901, ss. 52-66.
- Niketas Khoanites, *Historia (İoannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, nşr. F. Işıltan, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1995.
- Niketas Khoniates’in Historia’sı (1195-1206)*, çev. Işın Demirkent, Dünya Kitapları, İstanbul 2004.
- Oğuz, Mevlüt, “Taceddin Oğulları”, *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. VI, S. 5, Ankara 1948, ss. 471-473.
- “Ordu”, *Yurt Ansiklopedisi, Türkiye, İl İl: Dünyü, Bugünü, Yarını*, C. 9, Anadolu Yayıncılık, İstanbul 1984, ss. 6260-6309.
- Öksüz, Hikmet, “Birinci Dünya Savaşı’nda Of Direnişi ve Of’lu Kadınlar”, *Başlangıçtan Günümüze Her Yönüyle Of*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları, Trabzon 2016, ss. 131-140.
- Öz, Mehmet, *XV-XVI. Yüzyıllarda Canik Sancağı*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1999.
- _____, “Tahrir Defterlerine Göre Canik Sancağında Nüfus”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 6, S. 1, 2014, ss. 173-186.
- Özaydın, Abdülkerim, “Danışmendliler”, *Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları*, C.8, İstanbul 1993, ss.474-477.
- Özcan, Emine Sonnur, *Kültür Tarihi Açısından İskit-Türk Aynılığı*, Selenge Yayınları, İstanbul 2016.
- Özsait, Mehmet, “2003 Yılı Amasya, Samsun ve Ordu İlleri Yüzey Araştırması”, 22. *Araştırma Sonuçları Toplantısı, II*, ss. 263-274.
- _____, “Arkeolojik Verilerin Işığı Altında Ünye”, *Kültür Ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları Ve Müzeler Genel Müdürlüğü*, 25. Araştırma Sonuçları Toplantısı, C.2, Kocaeli 2007, ss.293-307.
- Özer, Yusuf Ziya, *Dil Tetkiklerinden Samiler-Turaniler*, C. II, Marifet Yayınları, İstanbul 1934.
- Pehlivan, Mahmut, “Kaşkaların Eski Anadolu Tarihindeki Yeri ve Önemi”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.2, S.2, Van 1991, ss. 27-59.
- Plutarkhos, *Plutarch’s Lives: Eumenes*, nşr. Bernadotte Perrin, Loeb Classical Library, London 1959.
- Pontus Meselesi*, çev. Yılmaz Kurt, TBMM Sanat ve Yayın Kurulu, Ankara 1995.

- San, Sabri Özcan, *Rusların Gümüşhane İlini İşgali*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, İstanbul 1993.
- Sandalgian, Joseph, *Histoire Documentaire de l'Arménie*, C. I, Ulan Press, Rome 2012.
- Saylan, Kemal, “Ordu Yöresinde Yaşanan Göç Hareketleri (1877-1914)”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S. 28, İstanbul 2011, ss. 57-78.
- Sevim, Ali, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2020.
- _____, *Malazgirt Meydan Savaşı*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2020.
- _____, Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1995.
- Smbat Sparapet's Chronicle*, nşr. Robert Bedrosian, Sophepe Pty Ltd, New Jersey 2005.
- Somuncuoğlu, Servet, *Taştaki Türkler*, İlke Basın Yayın, İstanbul 2008.
- Strabon, *Coğrafya*, Kitap XII, Bölüm I-II-III, nşr. Adnan Pekman, Arkeoloji Ve Sanat Yayınları, İstanbul 1969.
- Sümer, Faruk, “Anadolu'da Moğollar”, *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, S.1, 1969, ss. 1-49.
- _____, *Çepniler Anadolu'daki Türk Yerleşmesinde Önemli Rol Oynayan Bir Oğuz Boyu*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1992.
- _____, Ali Sevim, *İslam Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı (Metinler ve Çevirileri)*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1988.
- _____, *Tirebolu Tarihi*, Tirebolu Kültür ve Yardımlaşma Derneği, İstanbul 1992.
- _____, “Keykubad I”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 25, Ankara 2002, ss. 358-359.
- _____, *Oğuzlar Türkmenler Tarihleri Boy Teşkilatı Destanları*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 2016.
- Tansuğ, Kadriye, “Kimmerlerin Anadolu'ya Girişleri ve MÖ. 7nci Yüzyılda Asur Devletinin Anadolu İle Münasebetleri”, *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C.7, S.4, 1949, ss. 535-550.
- Tarhan, Taner M., “Eski Anadolu Tarihinde Kimmerler”, *Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Araştırma Sonuçları Toplantıları*, C. 1, İstanbul 1983, ss. 109-120.
- Tellioğlu, İbrahim, “Anadolu'nun Fethi ve Danişmendliler”, *Uluslararası Malatya'nın Fethi ve Danişmendliler Sempozyumu Bildirileri*, İnönü Üniversitesi Yayını, Malatya 2020, ss. 56-63.
- _____, “Doğu Karadeniz Bölgesinin Türk Yurdu Haline Gelmesi Hakkında Bir Değerlendirme”, *Turkish Studies*, C. 2, S. 2, 2007, ss. 654-664.
- _____, *İlk Çağdan Osmanlılara Samsun*, İlkadım Belediye Yayını, Samsun 2012.
- _____, “Kimmer ve İskit Göçlerinin Doğu Anadolu Bölgesindeki Etkileri”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 27, Temmuz 2005, ss. 237-245.
- _____, *Kommenosların Karadeniz Hâkimiyeti Trabzon Rum Devleti (1204-1461)*, Serander Yayınları, Trabzon 2005.
- _____, “Moğol Hâkimiyeti Döneminde Doğu Karadeniz Bölgesi”, *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S. 1, Trabzon 2006, ss. 19-28.

- _____, *Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Doğu Karadeniz'de Türkler*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2019.
- _____, “Trabzon Rum Devleti'nin Kuruluşu Hakkındaki Tartışmalar”, *Erdem Atatürk Kültür Merkezi Dergisi*, C. 14, S. 41, Eylül 2004, ss. 139-146.
- Tezcan, Mehmet, “Pontos Krallığı (M.Ö. III.-M.S. IV. Yüzyıl)”, *Başlangıçtan Günümüze Pontus Sorunu*, Serander Yayınları, Trabzon 2007, ss. 77-107.
- Thomson, Robert W., *Rewriting Caucasian History*, Clarendon Press, Oxford 1996.
- Toumanoff, Cyril, “On the Relationship Between the Founder of the Empire of Trebizond and the Queen Tamar”, *Speculum*, C. 15, S. 3, Temmuz 1940, ss. 299-312.
- Togan, A. Zeki Velidî, *Oğuz Destanı*, Enderun Kitabevi, İstanbul 2013.
- Turan, Osman, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2019.
- _____, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1993.
- Tursun Bey, *Târîh-i Ebü'l-Feth*, nşr. A. Mertol Tulum, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1977.
- Umar, Bilge, *Karadeniz Kappadokiası Pontos*, İnkılap Yayınları, İstanbul 2000.
- Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)* nşr. Hrant d. Andreasyan, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2019.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1988.
- Vasiliev, A. A., “The Foundation of the Empire of Trebizond (1204-1222)”, *Speculum*, C. 11, S. 1, Ocak 1936, ss. 3-37.
- Winfield, David, “A Note on the South-Eastern Borders of the Empire of Trebizond in the Thirteenth Century”, *Anatolian Studies*, S. XII, 1962, ss. 163-173.
- Yediyıldız, Bahaeddin, *Çağlar İçinde Ordu*, Ankara 1978.
- _____, “Ordu İli Yer Adları”, *Türk Kültür Araştırmaları*, XXII/1-2, (1984), ss. 20-36.
- _____, *Ordu Kazası Sosyal Tarihi*, Ankara 1985.
- _____, “Ordu Yöresine Ait Bazı Folklor Unsurlarının Tarihi Kökenleri”, *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, IV, Ankara 1987, ss. 439-446.
- _____, Ünal Üstün, *Ordu Yöresi Tarihinin Kaynakları*, C. I, 1455 Tarihli Tahrir Defteri, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1992.
- _____, *Ordu Tarihinden İzler*, Ordulular Grubu, İstanbul 2000.
- _____, “Ordu”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 33, İstanbul 2007, ss. 367-370.
- Yıldırım, Recep, *Eskiçağ'da Anadolu*, Meram Yayıncılık, İzmir 1996.
- Yılmaz, Cevdet, “Canik”, *İlk Çağdan Cumhuriyete Canik*, Canik Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun 2013, ss. 3-22.
- Yılmaz, Emine, “Samsun'da Taş Pişmiş Toprak ve Ahşap Üzerinde Görülen ‘Tamga ve Türk Runik Yazı’ Örnekler”, *Amisos*, C. 3, S. 4, Haziran 2018, ss. 259-278.
- Zonaras, Ioannes, *Tarihlerin Özeti*, nşr. B. Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008.

ÖZGEÇMİŞ

Rukiye Satan Sönmez, İlk ve Orta öğretimini Samsun'da tamamladıktan sonra 2015-2016 öğretim yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünü kazandı. 2019 yılında aynı bölümden mezun oldu.

2019 yılında OMÜ Lisanüstü Eğitim Enstitü Tarih Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans programına girdi. Orta derecede İngilizce bilmektedir. Temel ilgi alanları tarih, antropoloji ve arkeolojidir.

Orcid No: 0000-0002-1948-4338

Yayınlanmış Çalışmalar:

“Ünye’de Türk Varlığının Başlangıcı Üzerine”, OANNES Dergisi, S. 3/1, Mart 2021, ss. 177-187.